

TURINYS

Įvadas.....	2
1. Nusikalstamų veikų ekonomikai samprata.....	6
2. Nusikalstamų veikų ekonomikai Telšių apskrityje bei atskiruose jos rajonuose būklė, struktūra ir tendencijos 2000 - 2004 metais.....	17
3. Telšių apskrityje vykdomų ekonominių nusikalstamų veikų bei jas įvykdžiusių asmenų kriminologinė charakteristika.....	39
4. Nusikalstamų veikų ekonomikai prevencija.....	53
Išvados ir siūlymai.....	61
Literatūros sąrašas.....	64
Santrauka	67
Summary.....	68
Priedai.....	69

Temos aktualumas. Informacinis aprūpinimas yra bet kurios veiklos, taigi ir kriminologinio pažinimo, sėkmės sąlyga. Sukaupta kiekvieno mokslo informacija apie pažinimo objektą yra to mokslo tyrimo objektas. Remiantis šia informacija atskleidžiamos naujos pažinimo objekto savybės. Lietuvoje kriminologinės informacijos problemas įvairiais aspektais nagrinėjo G.Babachinaitė, J.Bluvšteinas, A.Dapšys, A.Dobryninas, V.Justickis, S.Kuklianskis ir kiti.

Nusikalstamos veikos ekonomikai bei ūkininkavimo tvarkai - tai konkrečios nusikalstamų veikų rūšys bei sudėtys, numatytos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies skirsniuose, nustatančiuose atsakomybę už valstybinius, valdymo tvarkos, visuomenės saugumo ir viešosios tvarkos, turtinius, valstybės tarnybos, ūkinius ir finansinius nusikaltimus. Aktuali netikrų pinigų pagaminimo, laikymo ir paleidimo apyvarton tyrimo problema, taip pat yra populiarūs sukčiavimai panaudojant suklastotas kredito korteles, draudimo bendrovių apgaulė siekiant gauti išmokas dėl tariamai patirtos žalos, intelektinės nuosavybės teisės pažeidžiančios nusikalstamos veikos.

Lietuvoje vystėsi ekonomika, keitėsi ekonominio nusikalstamumo sąvoka. 2003 metų gegužės mėn. 1d. įsigaliojusiam 2000 metų baudžiamajame kodekse atsižvelgta į naujas ekonomikoje atsiradusias veikas - autorystės teisės, verslo, paslaugų ir prekių teikimo, bankų ir skolininkų santykių reguliavimo, mokesčių bei kitose srityse. Keičiantis baudžiamajai politikai, keitėsi ir valstybės teisėsaugos institucijų struktūra bei jų darbo pobūdis. Pirma su ekonominiais nusikaltimais pradėjo kovoti Ekonominių nusikaltimų tyrimo tarnyba. 1997 metais buvo įkurtas Mokesčių policijos departamentas prie LR VRM (nuo 2002 metų balandžio mėn. 1 d. vadinamas Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba), kuris pradėjo tirti finansinius nusikaltimus.

Pagal statistiką nusikalstamų veikų ekonomikai ne mažėja, o daugėja. 1990 m. buvo užregistruoti 2145 ekonominiai nusikaltimai, 1995 m. - 3402, 2000 m. - 4712, 2002 m. - 6014 nusikaltimai. Per šį laikotarpį nagrinėjamų veikų skaičius padidėjo 2,8 karto, tuo tarpu bendrai užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius padidėjo nuo 37 056 iki 72 646, t.y. mažiau nei 2 kartus. Vadinasi nusikalstamų veikų ekonomikai skaičius augo sparčiau nei bendrai registruotų nusikaltimų skaičius. Kartu tenka pabrėžti, kad nurodyti skaičiai nevisiškai parodo nusikaltimų ekonomikai mastą, nes šie nusikaltimai yra itin latentiški [20. P. 156]. Jų atskleidimas bei tyrimas dažnai remiasi operatyvinės veiklos metodais ir reikalauja ne tik teisinių, bet ir ekonominių, t.y. bankininkystės, finansų, apskaitos, audito ir kitų ūkinės komercinės veiklos, žinių. Literatūroje pabrėžiama, kad „ekonominių nusikaltimų žala valstybei, privačiam sektoriui ir asmenims apie 10 kartų viršija kitų kriminalinių nusikaltimų padarytą materialinę žalą“ [13].

Pagal Lietuvos administracinę teritorinę pasiskirstymą šalyje veikia 59 teritorinės policijos įstaigos. Jose iki 2003 metų gegužės mėn. 1 d. funkcionavo kriminalinės policijos ekonominių nusikaltimų tyrimo padaliniai arba atskiri pareigūnai. Visi šie padaliniai veikė ir veikia tik teritoriniu principu. Kriminologinius statistinius duomenis apibendrina informatikos ir ryšių departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. Iki 2003 m. gegužės mėn. 1 d. buvo aiškiai išskirti ekonominiai nusikaltimai, vertinamos jų augimo ar mažėjimo tendencijos, analizuojamos atskiros nusikalstamos veikos, pasireiškiančios kaip ekonominiai nusikaltimai. Nuo 2003 m. gegužės mėn. 1 d. statistiškai apdorojant ekonominiai nusikaltimai nebeskiriami nuo kitų kriminalinių nusikaltimų. Jie tarsi įsiliejo į bendrą visų kriminalinių nusikaltimų visumą. Informatikos ir ryšių departamentas nebedisponuoja informacija apie nusikaltimų ekonomikai bei ūkininkavimo tvarkai kriminologinius rodiklius nei visoje Lietuvoje, nei atskirose apskrityse ar rajonuose.

Dėl kasmet augančio nusikalstamų veikų ekonomikai skaičiaus magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali ne tik teisėsaugos institucijų pareigūnams, bet ir su teisėsauga nieko bendra neturintiems asmenims.

Teisėsaugos institucijos, kovodamos su šiuo neigiamu reiškiniu, taiko visus įmanomus būdus ir priemones, tačiau gerų norų bei pastangų nepakanka. Norint efektyviai kovoti su ekonominiu nusikalstamumu, reikia nuodugnai išanalizuoti jų struktūrą, vystymosi tendencijas, charakterizuoti nusikalstamas veikas ekonomikai vykdančius asmenis. Tai turi būti atliekama ne vien tik mokslo tikslais - tokios analizės rezultatai turėtų padėti rengti kovos su ekonominiais nusikaltimais prevencinius veiksmus, užkirsti kelią daromiems nusikaltimams ar palengvinti juos padariusių asmenų paiešką.

Šiuolaikinė kriminologija akcentuoja ne tik nusikalstamumo statistiką, bet ir nukentėjusiojo tyrimą, socialinę kontrolę. Nusikalstamumą veikiančias aplinkybes mato nusikaltėlio, aukos ir visuomenės sąveikoje. Kriminologinės informacijos pagrindas yra faktinė statistinė informacija. Šiuo darbu ir bus norima atlikti tyrimą, susisteminti informaciją apie nusikalstamas veikas ekonomikai bei ūkininkavimo tvarkai, atlikti Telšių apskrityje ir atskiruose jos rajonuose dažniausiai vykdomų nusikalstamų veikų ekonomikai bei šias veikas vykdančių asmenų kriminologinę analizę, panagrinėti prevencijos reikšmę, užkardant ekonominius nusikaltimus bei baudžiamuosius nusižengimus.

Temos naujumas. Nusikalstamų veikų ekonomikai kriminologinė charakteristika Telšių apskrityje niekada nebuvo nagrinėta. Kiekviena apskritis, kiekvienas rajonas yra savitas, su tik jame būdingomis nusikalstamomis veikomis. Nepakankamas dėmesys ekonominių nusikalstamų veikų kriminologinei analizei skiriamas ir Lietuvos mastu. Kaip matome, nepaisant didžiulio temos aktualumo, jai nėra skiriamas reikiamas dėmesys. Šiame magistro baigiamajame darbe yra

bandoma užglaistyti susidariusią spragą. Darbe yra naudojama naujausia statistinė informacija, gauta analizuojant Telšių apskrities rajonuose tiriamas ikiteisminio tyrimo medžiagas, susijusias su nusikalstamomis veikomis ekonomikai bei daugiametė magistranto praktinio darbo patirtis, užkardant, tiriant bei analizuojant nusikalstamas veikas ekonomikai.

Šie anksčiau išdėstyti faktai ir nulemia temos naujumą.

Tyrimo objektas. Nusikalstamų veikų ekonomikai bei ūkininkavimo tvarkai Telšių apskrityje bei jos rajonuose būklė, skirtumai, ypatumai., prevencija. Šias nusikalstamas veikas vykdančių asmenų asmenybės bei kovos su nusikalstamomis veikomis ekonomikai praktinio įgyvendinimo problemos. Lietuvos Respublikos bei Europos Sąjungos teisės aktai, kovos su nusikalstamomis veikomis ekonomikai srityje, jų taikymo praktika bei aiškinimas.

Darbo tikslas. Pateikti nusikalstamų veikų ekonomikai Telšių apskrityje kriminologinę charakteristiką, išanalizuoti nusikalstamam elgesiui turinčius įtakos veiksnius, prevencinės veiklos kryptis.

Siekiant tyrimo tikslo, sprendžiami tokie **uždaviniai**:

- 1) išanalizuoti nusikalstamų veikų ekonomikai bei ūkininkavimo tvarkai sampratos ypatumus, kriminologines ypatybes;
- 2) atlikti atskiruose Telšių apskrities rajonuose (Telšių, Mažeikių, Plungės) įvykdytų nusikalstamų veikų ekonomikai bei ūkininkavimo tvarkai kriminologinio pobūdžio statistikos lyginamąją analizę, pateikti šiuos nusikaltimus vykdančių asmenų kriminologinę charakteristiką;
- 3) apibrėžti nusikalstamų veikų ekonomikai prevencijos kryptis, išryškinti jos įgyvendinimo problemas.

Tyrimo šaltiniai: teisės aktai, mokslinė literatūra, informacija, pateikta nacionalinių ir tarptautinių nusikalstamumo prevencijos, kontrolės ir kitų organizacijų interneto svetainėse, Lietuvos institucijų kriminologinio pobūdžio informacinės sistemos, statistinės ataskaitos, pirminės apskaitos statistinės kortelės, ikiteisminio tyrimo medžiagos.

Magistro baigiamajame darbe panaudota ir asmeninė magistranto praktinė patirtis bei žinios, įgytos bendraujant su tyrėjais, prokurorais, teisėjais.

Tyrimo metodai. Tiriant pasirinktą dalyką bus naudojamosi statistiniu, sisteminės analizės, loginiu-analitiniu, lyginamosios teisėtyros, istoriniu ir kitais metodais.

Tyrimo apribojimai. Nusikalstamų veikų ekonomikai bei ūkininkavimo tvarkai tyrimas kriminologiniu aspektu atliekamas tik Telšių apskrityje bei jos rajonuose (Telšiai, Mažeikiai, Plungė), tačiau daugeliu atveju statistiniai duomenys lyginami su Lietuvos Respublikos vidurkiu. Taip pat tyrimas apribojamas laikotarpiais iki 2003 metų gegužės mėn. 1 d. ir po 2003 metų gegužės mėn. 1 d. (2000 metų baudžiamojo kodekso įsigaliojimas bei

tyrimą organizuojančių institucijų veiklos bei struktūros reformos įgyvendinimo pradžios). Akivaizdu, kad po 2003 metų gegužės mėn. 1 d. analizuoti nusikalstamų veikų ekonomikai tendencijas galima tik už nepilnų metų laikotarpius, t.y. 2003 metų aštuonis mėnesius (gegužė – gruodis) bei 2004 metų aštuonis mėnesius (sausis – rugpjūtis).

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, keturi skyriai, išvados ir pasiūlymai, literatūros sąrašas.

Pirmajame skyriuje nagrinėjama nusikalstamų veikų ekonomikai samprata, didelis dėmesys skiriamas veikos baudžiamajam teisiniam vertinimui, remiantis anksčiau bei šiuo metu galiojančiais Lietuvos Respublikos baudžiamaisiais įstatymais.

Antrasis darbo skyrius yra skirtas labiausiai vykdomų nusikalstamų veikų ekonomikai Telšių apskrityje bei jos rajonuose 2000-2004 m. būklės struktūros bei tendencijų analizei. Jis sudaro didžiausią magistro baigiamojo darbo dalį. Antrame skyriuje nagrinėjama Telšių apskrities rajonų ikiteisminio tyrimo įstaigose magistranto surinkta statistinė informacija, analizuojamos nusikalstamas veikas ekonomikai įvykdžiusių asmenų anketiniai duomenys. Informacija apie nusikalstamas veikas ekonomikai analizuojama Telšių apskrities bei atskirų jos rajonų ribose, stengiamasi lyginti su analogiškų sričių vidutiniais duomenimis visoje Lietuvoje, tačiau tai ne visais atvejais galima padaryti dėl statistinės informacijos stokos.

Trečiajame skyriuje pateikiama Telšių apskrityje nusikalstamų veikų ekonomikai bei jas įvykdžiusių asmenų kriminologinė charakteristika, stengiamasi nustatyti nusikalstamas veikas ekonomikai lemiančius aplinkos veiksnius.

Ketvirtasis skyrius skirtas ekonominių nusikalstamų veikų prevencijai, nagrinėjama su šiomis veikomis kovojančių subjektų veikla, nusikalstamumo priežastys, atskirų nusikalstamų veikų prevencija Telšių apskrityje.

Magistro baigiamojo darbo teiginiams ir išvadoms pagrįsti, panaudota keturiasdešimt trys rašytiniai šaltiniai.

Pažymėtina, kad rašant magistro baigiamąjį darbą yra susiduriama su specialiosios literatūros trūkumu. Duomenys, apibūdinantys ekonominį nusikalstamumą, dažniausiai vykdomas nusikalstamas veikas ekonomikai Telšių apskrityje bei atskiruose jos rajonuose, nėra kaupiami bei apdorojami informacinėse bazėse, todėl jie surinkti, sisteminti bei analizuoti magistrantui analizuojant baudžiamąsias bylas, ikiteisminio tyrimo medžiagas bei administracinės teisės pažeidimo protokolus.

1. NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ EKONOMIKAI SAMPRATA

Prieš analizuojant nusikalstamų veikų ekonomikai, kaip įstatymo apibrėžtų ir draudžiamų veikų, sampratą, reikia apibrėžti nusikalstamų veikų ekonomikai, ekonominių nusikaltimų sampratą plačiaja prasme.

Bendroje nusikaltimų sąvokoje pasaulinėje teisinėje literatūroje jau labai seniai išskiriami ekonominiai nusikaltimai bei pažeidimai. Diskutuojama, kokie nusikaltimai priskirtini ekonominiams nusikaltimams. Jau XIX amžiaus literatūroje minima, kad „prekybinei teisei būdingas savas nusikalstamumas“ [37. P. 5]. Daugelio Europos šalių norminiuose aktuose buvo numatyta atsakomybė už prekių falsifikaciją: Prancūzijoje – nuo 1851 m., Italijoje – nuo 1890 m., Belgijoje – 1891 m., o šiek tiek vėliau ir Didžiojoje Britanijoje, Austrijoje bei Šveicarijoje. Rusijoje prekių realizacijos klausimas buvo reglamentuotas caro Petro I įsaku 1713 m. Nuo 1718 m. už falsifikuotų prekių realizavimą buvo numatyta mirties bausmė [40. P. 41].

Pasaulyje šiuo metu ypač sparčiai vystosi ekonomika, informacinės technologijos. Visuomenė tampa vis labiau išsilavinusi, įvairių veikų atlikimui naudojama įvairi kompiuterinė technika, bankų kreditinės kortelės, elektroninė prekyba. Ekonomikos sąvoka plečiasi. Įvairūs literatūros šaltiniai skirtingai apibrėžia ekonomikos sąvoką:

- kurios nors visuomeninės santvarkos gamybos būdo pagrindai (feodalizmo, kapitalizmo, socializmo);
- šalies liaudies ūkio šakos (pramonės, žemės ūkio, transporto, statybos, prekybos) ar mažesnio ūkinio vieneto (ekonomikos srities ar rajono, miesto, įmonės) ūkinė būklė;
- mokslas, tiriantis gamybos santykius tam tikroje visuomenės gamybos ir mainų sferoje (pramonės ekonomika, žemės ūkio ekonomika, prekybos ekonomika) [27. P. 267-415].

Šie apibrėžimai Lietuvos teisėje iki šiol retai buvo vartojami. Nusikaltimai ekonomikos sferoje buvo nusakomi terminais „ūkiniai nusikaltimai“ arba „šešėlinė ekonomika“. Teorinio lygio tyrinėjimų beveik nėra. Siekiant konstruoti konkrečias veikas bei išsiaiškinti tų veikų ryšį su ekonomika, reikalinga tiksliai suformuluoti ekonominio nusikaltimo sąvoką. Turint ekonominio nusikaltimo sąvoką, galima būtų statistikoje greta turtinių, smurtinių nusikaltimų išskirti ir atskirai tyrinėti bei analizuoti atskiras nusikaltimų grupes, kaip ekonominius nusikaltimus, finansinius ir kt. Suformavus šią nusikaltimų grupę, reikėtų sukurti specialias tarnybas, kurios kontroliuotų ekonominį nusikalstamumą, nes, kaip rodo pasaulinė praktika, policija viena to padaryti negali.

Sąvoka „ekonominiai nusikaltimai” apibrėžiama nevienodai. Be to, įvairiose valstybėse šis terminas apima skirtingus teisės pažeidimus. Skiriasi ir terminologija, vartojama šiems nusikaltimams pavadinti.

JAV ekonominiams nusikaltimams pavadinti vartojami keli terminai: „white collar crime” („baltų apykaklių nusikaltimai”), „corporate crime” („korporacijų nusikaltimai”) ir „occupational crime” („nusikaltimai tarnybai”).

Europoje ekonominiams nusikaltimams apibrėžti dažniausiai vartojamas terminas „economic crime”, o Vokietijoje – vokiškas pakaitalas „Wirtschaftskriminalität”. Dar pasitaiko terminų „Business crimes” arba „organizational crimes” .

Teisininkas A. M. Jakovlevas pateikė tokią kriminologinę ekonominio nusikaltimo sąvoką, kurioje teigė, kad ekonominio nusikalstamumo sąvoka apima tokius tyčinius materialinės žalos valstybės ar visuomenės nuosavybei, liaudies ūkio ar piliečių ekonominėms interesams darymo atvejus, kuriems būdinga tai, kad nusikalstama veika yra susijusi su konkrečia nusikaltėlio padėtimi liaudies ūkyje, ekonominių santykių požiūriu, socialiniu vaidmeniu, socialine pozicija ir situacija, kuri būdinga tam tikro ūkio mechanizmo elemento funkcionavimui [42. P. 5].

Nėra visų pripažinto vieno ekonominio nusikaltimo apibrėžimo, tačiau galima išskirti kelis pagrindinius kriterijus, kuriais apibrėžiamas ekonominis nusikaltimas:

- veika padaroma ūkinėje sferoje;
- veika susijusi su tarnyba, darbu šioje srityje;
- šia veikia siekiama pažeisti ekonominę tvarką, nustatytą teisės normomis;
- ši veika prieštarauja sąžiningo ūkininkavimo principams;
- siekiama neteisėtai praturtėti visuomenės ar atskirų jos grupių sąskaita .

Ekonomikos sferoje padaromi nusikaltimai, kuriuos darantys asmenys paprastai turi tikslą neteisėtai praturtėti svetimo turto sąskaita, todėl iškyla reikalas skirti šiuos nusikaltimus nuo klasikinių turtinių nusikaltimų nuosavybei, pavyzdžiui, sukčiavimo ar turto pasisavinimo [30. P. 28]. Literatūroje siūloma turtinius nusikaltimus nuosavybei skirti pagal tai, kam padaryta žala. K.Tiedemann apibrėžia ekonominį nusikaltimą kaip veiką, kurios tikslas – padaryti žalą ne konkrečiai asmenybei, kaip turtinių nusikaltimų atvejais, o daugiau neapibrėžtai asmenų grupei. Veikos, laikomos ekonominiomis nusikaltimais, viršija grėsmę individualiems interesams ir kelia pavojų ekonominei tvarkai, ekonominiam gyvenimui .Vadovaujantis šiais kriterijais, tokias veikas, kaip turto pasisavinimas ar apgaulė, daromas tarnautojų, galima būtų skirti tiek prie ekonominių, tiek prie turtinių nusikaltimų. Įvairių valstybių praktika nevienoda.

I. Wiener ekonominius nusikaltimus skirsto pagal tai, kam šie nusikaltimai daro žalą. Jis išskiria tris ekonominių nusikaltimų grupes:

- gamybos ir vartojimo valstybinės kontrolės ar priežiūros pažeidimai;
- valstybės finansinių interesų pažeidimai;
- nuosavybės interesų pažeidimai [43. P. 99].

Pagal subjektus, kuriems ekonominiai nusikaltimai daro žalą, visus korporacijų nusikaltimus galima būtų suskirstyti į tris dideles grupes:

- ekonominiai nusikaltimai kitoms korporacijoms;
- ekonominiai nusikaltimai valstybei;
- ekonominiai nusikaltimai vartotojams.

Reiktų atkreipti dėmesį, jog šios klasifikacijos tėra sąlygiškos. Kai kurie nusikaltimai taip persipina, jog sunku griežtai skirti vienai kuriai grupei.

Didelė dalis ekonominių nusikaltimų pagrįsti apgaulė. Apgaulė nėra grynai ekonominis nusikaltimas. Priklausomai nuo nusikaltimo subjekto bei nusikalstamos veiklos sferos, apgaulė gali būti ir ekonominis nusikaltimas, ir nusikaltimas nuosavybei. Apgaulė gali būti ir tarnautojų, ir organizacijų nusikaltimas. Kita ekonominių nusikaltimų grupė – korporacijų nusikaltimai, nukreipti prieš valstybę. Trečioji grupė – įmonių daromi nusikaltimai, nukreipti prieš vartotojus. Šiai grupei priklauso tokie atskirų valstybių baudžiamuosiuose kodeksuose numatyti nusikaltimai, kaip kenksmingos sveikatai ar neatitinkančios keliamų reikalavimų produkcijos gamyba ar jos pardavimas, pirkėjų apgaulė, klaidinant dėl gaminio kokybės, nesąžininga reklama. Kai kurie autoriai prie ekonominių nusikaltimų prieš vartotojus skiria ekologinius nusikaltimus.

Nagrinėjant ekonominių nusikaltimų sąvoką, reikia atkreipti dėmesį, jog terminu „ekonominis nusikaltimas“ vadinamos ne tik baudžiamajame kodekse, bet ir specialiuose aktuose pateiktos veikos. Reikia atkreipti dėmesį, kad kai kuriose Europos valstybėse sunkiai skiriamos sąvokos „ekonominis nusikaltimas“ ir „ekonominis teisės pažeidimas“, nes šios sąvokos laikomos identiškomis.

Lietuvoje ekonominio nusikaltimo sąvoka aiškinama panašiai kaip ir kitose Europos šalyse, tačiau yra ir kai kurių skirtumų.

1961 metų Lietuvos baudžiamasis kodeksas apėmė apie 300 nusikaltimų rūšių, baudžiamajoje statistikoje stabiliai pirmavo nusikaltimai nuosavybei bei smurtiniai nusikaltimai. Tačiau nebuvo skiriamas reikiamas dėmesys daliai gana pavojingų veikų, kurios nėra tiesiogiai nukreiptos į nuosavybę, bet daro didelę žalą visuomenės interesams. Viena iš tokių grupių – ekonominiai nusikaltimai. Tiesa, 1961 metų Lietuvos baudžiamajame kodekse buvo net atskiras skirsnis „Ūkiniai nusikaltimai“, tačiau nusikaltimai, paminėti šiame

skirsnyje, neturėjo lemiamos įtakos baudžiamajai statistikai. Gal ekonomikos sferoje nebuvo daromi nusikaltimai? Taip manyti būtų neteisinga. Deja, ekonominiai nusikaltimai iškrenta iš statistikos dėl keleto priežasčių. Pagrindinė yra ta, jog keičiantis ekonomikos modeliui keičiasi įvairių veikų vertinimai. Tai, kas buvo pavojinga, esant centralizuotai ekonomikai, visai kitaip atrodo pereinant į rinkos ekonomiką.

1991 - 1994 metais spekuliacija pasiekė labai didelį mastą, bet visuomenė, teisėsaugos pareigūnai, suvokdami ekonominio modelio pasikeitimą, tokių veikų nebelaikė nusikaltimais, o įstatymo leidėjas tik 1994 metais dekriminalizavo šį pasikeitimą.

Ekonomika yra specifinė žmogaus veiklos sritis. Dauguma sutinka, kad nuosavybė, sveikata turi būti apsaugota baudžiamaisiais įstatymais vienareikšmiai uždraudžiant kėsiniąsi į nuosavybę ar gyvybę. Tačiau požiūriai, kaip turi būti reguliuojama ekonomika, skiriasi. Buvusioje TSRS vyravo požiūris, jog pati efektyviausia yra centralizuota valstybinė ekonomika. Ji buvo laikoma didele vertybe, taigi toks elgesys, trukdantis iš vieno centro tvarkyti ekonomiką, pažeidžiantis valstybinį ekonomikos monopolį, buvo pripažįstamas nusikaltimu, nes kėlė pavojų pasirinkto ekonomikos modelio funkcionavimui.

Rinkos ekonomikos valstybėse, priešingai – nusikaltimu laikomas gamybos ar prekybos laisvės suvaržymas, veiksmai, nukreipti į rinkos monopolizavimą. Ekonomika yra visuomenės gerovės pagrindas. Gerai funkcionuojanti ekonomika – tai ne tik atskirų žmonių gerovės, bet ir politinio stabilumo, žmonių socialinio saugumo laidas. Galima pateikti daug pavyzdžių, kaip, sutrikus valstybės ekonominiam mechanizmui ir prasidėjus nuosmukiui, žlunga vyriausybės, valdančios partijos pralaimi rinkimus [30. P. 23]. Įvairios politinės jėgos turi skirtingą vertybių skalę, savitai įsivaizduoja, kaip, kokiais būdais galima ekonomiką padaryti efektyvesnę ir sustiprinti valstybės ekonominę galią, pakelti žmonių gyvenimo lygį. Jei nesiskirtų požiūriai į ekonomikos reguliavimą, nebūtų skirtingų problemų sprendimo variantų, didelė dalimi netektų prasmės politinių partijų ir grupių kova. Ekonomika – tai įvairių jėgų kovos arena, jos centras.

Valstybės poveikio ekonomikai skirtingumas pirmiausia pasireiškia sprendžiant klausimą dėl tiesioginio valstybės dalyvavimo ekonominėje veikloje per valstybinio kapitalo įmones.

Bazinių įstatymų pagrindu susiformavęs valstybės ekonomikos modelis yra būtina prielaida baudžiamiesiems įstatymams atsirasti. Baziniai įstatymai suformuluoja pageidautino elgesio variantus, nustato ekonominę tvarką, iš jų galima spręsti, koks elgesys ekonomikos sferoje yra pageidautinas, o koks žalingas, net pavojingas, nes prieštarauja ekonominei tvarkai, pakerta pasitikėjimą ekonomika, trukdo jai vystytis.

Galima teigti, kad teisės pažeidimu ekonomikos srityje ar ekonominiu nusikaltimu teoriškai galima būtų laikyti elgesį, prieštaraujantį valstybės interesams ekonomikoje, išreikštiems baziniuose teisiniuose aktuose, skirtuose ekonomikai reguliuoti.

Nei 1961 metų, nei 2000 metų Lietuvos Respublikos baudžiamuosiuose kodeksuose nėra nei nusikaltimų ekonomikai, nei ekonominių nusikaltimų sąvokų. Ši sąvoka apibrėžiama bei aiškinama 1993 m. balandžio mėn. 15 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 255 patvirtintoje „Ekonominių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje“. Šios programos bendruosiuose nuostatuose teigiama: „Ekonominiai nusikaltimai – tai fizinių ir juridinių asmenų nusikalstama veikla nuosavybės santykių, komercinėje-ūkinėje, finansinėje srityse, įskaitant neteisėtą valdymą, tvarkymą ir disponavimą materialinėmis vertybėmis, lėšomis bei intelektualinės veiklos produktais. Šių nusikaltimų forma ir sudėtis yra įvairios – nuo įprastų ir gana paprastų iki sudėtingų, rafinuotų ir netradicinių (paprasti, grupiniai ir organizuoti nusikaltimai, vagystės, plėšimai, banditizmas, turto prievartavimas, iššvaistymas, komercinis kyšininkavimas, fiktyvi komercinė-ūkinė veikla, kontrabanda, korupcija, vartotojų apgaulė, mokesčių slėpimas ir kita)” [13]. Visi dokumente paminėti nusikaltimai vadinami ekonominiais nusikaltimais.

1993 metų gruodžio mėn. 2-4 d. vykusiam VII Baltijos šalių kriminologų simpoziume „ekonominiai nusikaltimai“ apibūdinti kaip „neteisėti, nusikalstami veiksmai ir metodai ekonomikos srityje, kuriais kėsinama į valstybės bei gyventojų ekonominius interesus, nuosavybę (ekonominės sistemos pagrindą), ūkinę, komercinę, finansinę veiklą (taip pat neteisėtas materialinių vertybių, lėšų bei intelektualinės veiklos produktų valdymas, tvarkymas ir naudojimas)“. Konkrečios nusikalstamos veikos bei jų sudėtis nurodyti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies skirsniuose, kuriuose nustatyta atsakomybė už nusikaltimus nuosavybei, ūkininkavimo tvarkai, finansams, tarnybai. Prie ekonominių nusikaltimų priskiriami įvairiais būdais padaromi turto grobimai (vagystės), turto prievartavimo, iššvaistymo, komercinis kyšininkavimas, korupcija, fiktyvi ūkinė-komercinė veikla, kontrabanda, vartotojų apgaudinėjimas, prekių, jų kainų klastojimas, pajamų slėpimas ir vengimas mokėti mokesčius, aplaidžiai atlikta apskaita, netikrų pinigų ar vertybinių popierių gaminimas, jų paleidimas į apyvartą, valiutinių operacijų taisyklių pažeidimas, dokumentų klastojimas, tarnybinių įgaliojimų viršijimas ir kitokie veiksmai. Šių nusikaltimų subjektai paprastai yra pareigūnai, verslininkai, kiti asmenys, susiję su materialinių vertybių bei lėšų valdymu, tvarkymu ir naudojimu [21. P. 91]. Ši ekonominių nusikaltimų sąvoka taip apibrėžiama ir 1993 m. gruodžio mėn. 18 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime Nr. 954 „Dėl Ekonominių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos“ [14].

Galima išskirti šiuos ekonominių nusikaltimų kriterijus:

- veikia, vykdoma padaroma komercinėje - ūkinėje sferoje;
- veikia, susijusi su kaltininko tarnyba;
- veiklos tikslas – nustatyti valstybės nustatytos tvarkos ekonomikai reguliuoti pažeidimus;
- ši veikia kelia pavojų sąžiningo ūkininkavimo principams kaip vertybei, ginamai įstatymo;
- siekiama neteisėtai praturtėti ar išvengti nuostolių kitų visuomenės ar atskirų jos grupių sąskaita.

Skirtinguose moksluose (kriminologija, baudžiamoji teisė, kriminalistika) ekonominių nusikaltimų samprata apibūdinama vis kitaip. Skirtingas ir praktinių darbuotojų požiūris šiuo klausimu.

Kriminologijoje naudojamos ir kitos ekonominių nusikaltimų sąvokos, pvz., „juodoji“ arba „šešėlinė ekonomika“ „Juodoji“ ekonomika – tai šešėlinės ekonomikos dalis, tiesiogiai susijusi su nusikalstamumu (narkotikų prekyba, pornografijos platinimu ir t.t.) . Nusikaltimai ekonomikai apima gerokai daugiau nusikaltimų. Čia, be nusikaltimų ūkininkavimui, priklauso ir tie, kuriais kėsiamasi į ekonominę valstybės pagrindą, kai kurie tarnybiniai nusikaltimai, ypač susiję su turtais nusikaltimais, nusikaltimais finansams ir ūkininkavimui (kyšiai, papirkimai, piktnaudžiavimai tarnybine padėtimi ir kai kurie kiti nusikaltimai). Bendriausiai nusikaltimus ekonomikai reikėtų suprasti kaip nuosavybės, verslo, finansų, ūkininkavimo, intelektualinės veiklos ir ekonominio valdymo sričių nusikaltimus. Nusikaltimai ekonomikai Lietuvos baudžiamosiose teisėse dar iki galo nėra apibrėžti. Neapibrėžtos ir į nusikaltimų ekonomikai sąvoką įeinančios nusikalstamos veikos.

Išsiaiškinus ekonominio nusikaltimo sąvoką bei kriterijus, pagal kuriuos veikas skiriame Lietuvoje prie ekonominių nusikaltimų, galima paanalizuoti ir konkrečias veikas, priskiriamas šiai nusikaltimų grupei.

Pripažįstama, kad Lietuvoje egzistuoja ekonominis nusikalstamumas, ir ekonominiai nusikaltimai skiriami kaip atskira nusikaltimų rūšis, bet 1961 metų baudžiamajame kodekse nerasime tokios grupės nusikaltimų, kuriuos vienyty pavadinimas „Nusikaltimai ekonomikai“ ar panašiai. Šių nusikaltimų subjektai - pareigūnai, verslininkai, kiti asmenys, susiję su materialinių vertybių bei lėšų valdymu, tvarkymu ir naudojimu. Ekonominiai nusikaltimai dažniausiai yra grupiniai, organizuoti.

Pažymėtina, kad nusikaltimai bei piktnaudžiavimas ekonomikos srityje ir su tuo susijusi korupcija Lietuvoje įgauna didelį mastą, o kai kurių specialistų teigimu, virsta organizuoto, tarptautinio pobūdžio požymių turinčiu reiškiniu [13]. Be tiesioginės žalos valstybei bei privačiajam sektoriui, kuri pagal ekspertų vertinimus sudaro šimtus milijonų litų ir yra kur kas didesnė už materialinę žalą, susijusią su kitokiais kriminaliniais nusikaltimais,

ekonominiai nusikaltimai daro ypač neigiamą įtaką ūkinei-komercinei veiklai, rinkos santykiams, ekonomikos sistemai apskritai. Ekonominiai nusikaltimai trukdo numatyti ir vykdyti ekonomikos politiką, sutrikdo kainų, gamybos ir vartojimo proporcijas, sąlygoja prastos kokybės produkcijos gamybą, didina infliaciją, pakerta piliečių pasitikėjimą valstybine valdžia, jos institucijomis, formuoja teisinį nihilizmą.

Ryšių ir informatikos departamentas, analizuodamas nusikalstamumą bei atskiras nusikaltimo rūšis Lietuvoje iki 2003 metų gegužės mėn. 1 dienos ataskaitose šalia bendrą nusikalstamumą apibūdinančių rodiklių išskirdavo ir ekonominį nusikalstamumą. Dar 1995 metais sausio mėn. 1 d. Informatikos ir Ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų Ministerijos statistikos skyriaus buvo patvirtintos nusikalstamos veikos (1961 metų baudžiamojo kodekso straipsniai), kurios priskiriamos prie nusikalstamų veikų, sietinų su nusikaltimais ekonomikai :

- **valstybiniai nusikaltimai** (BK 67, 74², 89 str.);
- **nusikaltimai valdymo tvarkai** (BK 205, 207, 208, 208¹, 216 str.);
- **nusikaltimai visuomenės saugumui ir viešajai tvarkai** (BK 227¹, 232², 232⁶, 232⁹, 234¹, 234², 237 str.);
- **nusikaltimai nuosavybei** (BK 271, 274, 275, 277 str.);
- **nusikaltimai valstybės tarnybai** (BK 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289 str.);
- **nusikaltimai ūkininkavimo tvarkai** (BK 306, 307, 308, 309, 310, 310¹, 311, 312¹, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 321¹ str.);
- **nusikaltimai finansams** (BK 326¹, 326², 327, 328, 328¹, 329, 329¹, 329² str.).

Pagal šiuos baudžiamojo kodekso straipsnius buvo analizuojamas ekonominis nusikalstamumas tiek Lietuvoje, tiek atskirose Lietuvos apskrityse bei rajonuose. Buvo vertinamas iškeltų ekonominių baudžiamųjų bylų skaičius, jų išaiškinamumas, lygintas atskirų regionų ekonominis nusikalstamumas bei jo dinamika, tendencijos įvairiais metais. Visuose policijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos teritorijose padaliniuose, t.y. rajonų policijos komisariatuose, ekonominių nusikaltimų tyrimui buvo suformuoti specializuoti padaliniai – ekonominių nusikaltimų tyrimo skyriai, poskyriai ar grupės.

Pastebėtina, kad įsigaliojus 2000 metų baudžiamajam kodeksui bei vykstant esminei teisėsaugos institucijų ir ypač policijos veiklos bei struktūros reformai, nusikaltimams ekonomikai bei ekonominiam nusikalstamumui nėra skiriamas reikiamas dėmesys.

Nuo 2003 metų gegužės mėn.1d. įsigaliojus 2000 metų baudžiamajam kodeksui, reorganizuota policijos veikla bei struktūra. Informatikos ir ryšių departamente nebeišskiriama atskirų nusikalstamų veikų rūšių, kurių visumą būtų galima apibūdinti kaip

ekonominius nusikaltimus. Ekonominiai nusikaltimai tarsi įsiliejo į bendrą nusikaltimų ratą. Statistiškai apdorojami duomenys, susiję su nusikalstamumu bei atskiromis nusikaltimų rūšimis. Nebeaiškus tokio sisteminio vieneto kaip ekonominis nusikalstamumas dydis, jo dinamika, paplitimas bei vyravimas Lietuvoje bei atskirose šalies apskrityse ir rajonuose. Pagal dabar galiojančią informacijos apie nusikalstamumą bei atskiras nusikalstamas veikas rinkimo, apdoravimo bei analizavimo tvarką, galima vertinti tik atskirų nusikaltimo rūšių, sietinų su nusikaltimais ekonomikai, būklę bei dinamiką.

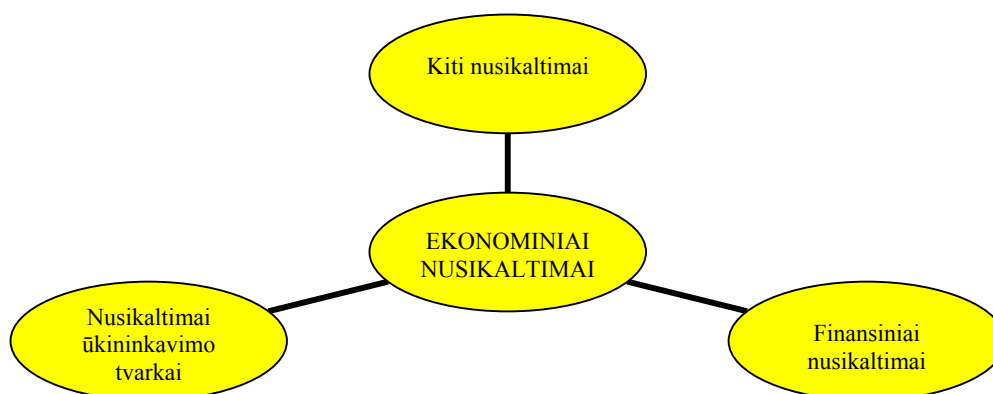
Dabar galiojančiame 2000 m. rugsėjo mėn. 26 d. baudžiamajame kodekse, patvirtintame įstatymu Nr. VIII-1968 [3], nusikalstamos veikos išskiriamos į nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus. Baudžiamųjų nusižengimų sąvoka įvedama siekiant diferencijuoti nusikalstamas veikas pagal jų sunkumo, pavojingumo visuomenei laipsnį. Baudžiamasis nusižengimas – tai pavojinga ir šiame kodekse uždrausta veika (veikimas ar neveikimas), už kurią numatyta bausmė, nesusijusi su laisvės atėmimu, išskyrus areštą[3]. 2000 metų baudžiamajame kodekse, skirtingai nuo 1961 metų baudžiamojo kodekso, įvedama nusikaltimų grupė su skirsnio pavadinimu „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai“. Tačiau šiame skirsnyje yra išvardinti nusikaltimai, kurie 1961 metų baudžiamajame kodekse buvo priskirti skirsniai „Nusikaltimai ūkininkavimo tvarkai“. Čia įtvirtintos nusikalstamos veikos, kuriomis kėsinama į ekonomiką, bet tai nereiškia, kad kituose skirsniuose nėra nusikalstamų veikų, kurios priskiriamos prie ekonominių nusikaltimų.

Išskirtinos keturios ekonominių nusikaltimų grupės:

- nusikaltimai kitoms įmonėms;
- nusikaltimai valstybei;
- nusikaltimai vartotojams;
- nusikaltimai savai įmonei [30. P. 42].

Prie nusikaltimų valstybei priskirtinos veikos, susijusios su valstybės finansų interesų bei įstatymų, reguliuojančių ūkininkavimo tvarką pažeidimais. Nusikaltimai savai ar kitoms įmonėms bei vartotojams – tai nusikaltimai, pažeidžiantys doro, sąžiningo ūkininkavimo principus. Pagal šiuos kriterijais ekonominius nusikaltimus galima suskirstyti į tris grupes: nusikaltimai ūkininkavimo tvarkai, nusikaltimai finansams ir kiti nusikaltimai, susiję su sąžiningu ūkininkavimu (1 paveikslėlis).

1 grafikas. Ekonominių nusikaltimų rūšys

Lietuvos Respublikos baudžiamuosiuose kodeksuose nebuvo ir nėra nusikaltimų grupės, kuriuos vienytų skirsnio pavadinimas „Ekonominiai nusikaltimai” ar panašiai. Lengviau apibrėžti nusikaltimus ekonomikai, verslo tvarkai, finansams, valstybės tarnybai ir t.t..

2000 metų baudžiamajame kodekse kompaktiškai sudėliotos nusikaltimų grupės, kurios konkrečiai kėsinasi į tą objektą (pvz., „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai finansų sistemai”, „Nusikaltimai informatikai”), bet neapima kelių kėsinimosi objektų, kaip buvo 1961 metų baudžiamajame kodekse. 2000 metų baudžiamajame kodekse ekonominiai nusikaltimai yra numatyti šiuose skirsniuose: „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei, turčinėms teisėms ir turčiniams interesams”, „Nusikaltimai intelektualinei ir pramoninei nuosavybei”, „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai”, „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai finansų sistemai”, „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams” ir „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valdymo tvarkai, susiję su dokumentų ar matavimo priemonių klastojimu”.

Baudžiamasis kodeksas viename skirsnyje neapibrėžia ekonominių nusikaltimų, tai sudaro sunkumų kriminologams tyrinėjant juos, nes jie dažnai pateikiami skirsniuose su kitais nusikaltimais, kaip, pavyzdžiui, su nusikaltimais nuosavybei ar valdymo tvarkai. Antra vertus, toks įstatymų komponavimas turi savo logiką. Ji leidžia daryti išvadą, jog kai kurie nusikaltimai gali būti kartu ir ekonominiai, ir nusikaltimai nuosavybei, ir t.t. Taigi ne visada įmanoma išvesti ribą tarp nusikaltimų ekonomikai ir nusikaltimų nuosavybei ar valdymo tvarkai ir t.t..

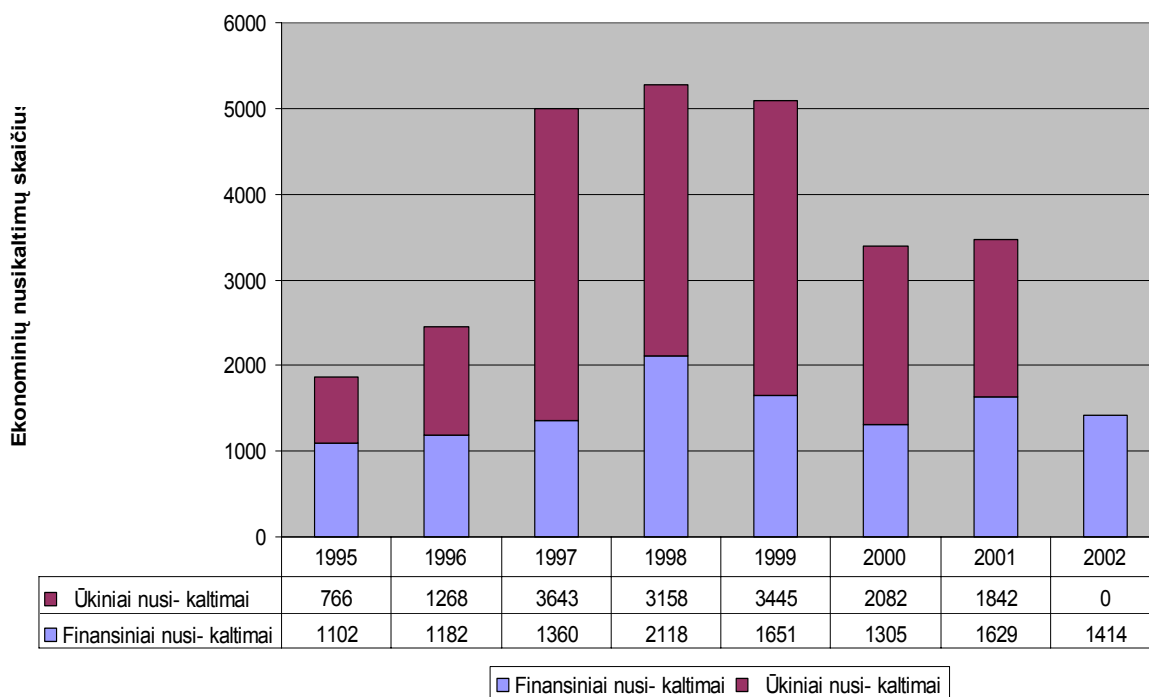
Iki 2003 metų Lietuvoje buvo išskiriamas ekonominis nusikalstamumas. Jis sparčiai augo (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Ekonominio nusikalstamumo dinamika 1995 – 2002 metais

Metai	Lietuvoje registruota nusikaltimų	Ekonominiai nusikaltimai	Lyginamoji dalis %
1995	60820	3402	5,59
1996	68053	4143	6,09
1997	75816	4991	6,58
1998	78149	5466	6,99
1999	77108	5325	6,91
2000	82370	4712	5,72
2001	79265	5605	7,07
2002	72646	6014	8,28

Pastebima, kad ekonominis nusikalstamumas 1995 – 2005 metais sudarė gana svarią bendro Lietuvos nusikalstamumo dalį, t.y. apie 5 – 8 %. Kaip jau minėjau, ekonominis nusikalstamumas susideda iš finansinių, ūkinių bei kitų nusikaltimų ekonomikai visumos. Ekonominio nusikalstamumo struktūra pavaizduota grafike, kuriame matyti ekonominį nusikalstamumą sudarančių finansinių bei ūkinių nusikaltimų santykis 1995 – 2002 metais (žr. 2 grafiką).

2 grafikas. Ekonominio nusikalstamumo struktūra 1995 – 2002 metais

Savo darbe paanalizuosiu ekonominio nusikalstamumo būklę, jo ypatumus, santykį su kitomis Lietuvoje esančiomis apskritimis Telšių apskrityje bei jos rajonuose iki 2003 metų bei šioje apskrityje vyraujančių nusikalstamų veikų ekonomikai bei jas vykdančių asmenų kriminologines charakteristikas iki 2004 metų rugsėjo mėnesio.

2. NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ EKONOMIKAI TELŠIŲ APSKRITYJE BEI ATSKIRUOSE JOS RAJONUOSE BŪKLĖ, STRUKTŪRA IR TENDENCIJOS 2000 - 2004 METAIS

Išsiaiškinius nusikaltimo ekonomikai bei ekonominio nusikalstamumo sąvokas, panagrinėkime ekonominį nusikalstamumą Telšių apskrityje bei atskiruose jos rajonuose. Išsiaiškinkime Telšių apskrityje vyraujančias nusikalstamų veikų rūšis, sietinas su ekonominiais nusikaltimais.

Prieš pradėdant analizuoti ekonominį nusikalstamumą, atskleidžiant ekonominių nusikaltimų kriminologinę analizę Telšių apskrityje, būtina nors trumpai susipažinti su Telšių apskrities bei joje esančių rajonų socialine bei ekonomine aplinka.

Lietuvos šiaurės vakaruose esanti apskritis apima Žemaitijos etnografinio regiono šiaurinę dalį. Apskritį sudaro Telšių, Plungės, Mažeikių rajonų ir Rietavo savivaldybių teritorijos. Apskrities plotas 4130 km², jos centras – Telšiai. Apskritis ribojasi su Latvijos respublika, Lietuvoje - su Šiaulių, Tauragės bei Klaipėdos apskritimis. Tokia geografinė padėtis sąlygoja organizuoto nusikalstamumo judėjimą tarp didžiųjų miestų per Telšių apskrities teritoriją.

Didžiausi geležinkelių ir automobilių transporto mazgai yra Mažeikiai (Lietuvos ir Latvijos pasienio muitinė), Telšiai ir Plungė.

Anksčiau veikusios stambios pramonės įmonės pritraukė į miestus didžiąją dalį apskrities savivaldybių gyventojų, bet šiuo metu joms bankrutavus, bedarbystės lygis siekia 13,6 % (šalyje 9,8%). Išskiriant pagal rajonus, Mažeikių – 20,3 %, Telšių – 11,4 %, Plungės – 9,2%. Tai tiesiogiai įtakoja turtinių nusikaltimų dinamiką, tendencijas. Apskrityje veikiančios įmonės „Mažeikių nafta“, AB „Žemaitijos pienas“, AB „Linų audiniai“, AB „Plungės grūdai“, UAB „Plungės kooperatinė prekyba“, AB „Pieno žvaigždės“ filialas „Mažeikių pieninė“, „Lukoil Baltija“ ir „Lukoil“ bendrovių filialai Lietuvoje, Lietuvos-Suomijos įmonė „Ingman – Vega“ tiesiogiai sąlygoja kai kurių miestų ekonominės situacijos kilimą, tuo pritraukdama vis didesnę nusikalstamų struktūrų, užsiimančių finansiniais ir turtiniais nusikaltimais, dėmesį.

Egzistuoja asmenų, grįžusių iš įkalinimo vietų, įtaka kriminogeninei situacijai apskrityje. Nors vykdomos įvairios priemonės su darbo birža ir socialine rūpyba užsiimančiomis tarnybomis, socialinėm įdarbinimo ir užimtumo programom neskiriama lėšų.

Kriminogeninę situaciją Telšių apskrityje lemia bedarbystė, organizuotas nusikalstamumas, ekonominės būklės pablogėjimas, žemas savivaldybės gyventojų pragyvenimo lygis, alkoholizmas, skiriamas mažas dėmesys jaunimo užimtumui. Didelę dalį įvykdomų nusikaltimų vykdo nedirbantys, nesimokantys asmenys. Komercinė veikla, kaip ir visa visuomenė, toliau tampa vis labiau priklausoma nuo naujų kompiuterinių technologijų,

tuo pačiu auga su tuo susijęs nusikalstamumas, ypač sukčiavimai, dokumentų klastojimai ir t.t.

Telšių rajonas – apskrities centras. Tai yra antras rajonas pagal gyventojų skaičių Telšių apskrityje. Daugiausiai žmonių gyvena Mažeikių rajone, mažiausiai – Rietavo savivaldybėje (žr. 2 lentelę “ Gyventojų skaičius Telšių apskrityje 2003 m. (tūkst.)” , priedas Nr. 1).

Telšių rajone kaimo gyventojų dalis sudaro 43,1 proc., t.y. 10 procentų daugiau negu bendrai Lietuvos mastu (Lietuvoje - 33,1 proc.), tačiau Telšių rajoną lyginant su kitais Telšių apskričiai priklausančiais rajonais, kaimiščiausias yra Plungės rajonas, kuriame kaimo gyventojai sudaro 46,6 procentus, o mieste daugiausia žmonių gyvena Mažeikių rajone (kaimo gyventojų dalis sudaro 31,4 procento).

Telšių rajono gyventojų tankumas palyginus su Telšių apskrities rajonais per pastaruosius penkerius metus keitėsi labai nežymiai (žr. 3 lentelę “Gyventojų tankumas Telšių apskrityje (žm.sk./km²)”, priedas Nr. 2).

Lyginant Telšių rajoną su panašaus dydžio teritoriją turinčiais kitais rajonais, matyti, jog gyventojų skaičius, tenkantis 1 kv. km toks pat kaip Plungės rajone. Tankiausiai apgyvendintas Mažeikių rajonas (plotas – 1220 kv. km – 55,1 gyv. sk./1 kv. km).

Telšių apskrities rajonų gyventojų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes, pagal 2001 m. balandžio mėn. gyventojų ir būstų surašymo duomenis, pateiktas 4 lentelėje “Gyventojai pagal amžiaus grupes (proc., 2001 m. gyventojų surašymo duomenimis)”, (priedas Nr. 3).

Pateikti duomenys rodo, jog Telšių rajonas palyginti „jaunas“ pagal gyventojų amžių. Vaikai ir jaunimas rajone sudaro 42,5 proc. visų gyventojų. Palyginus Mažeikių ir Plungės rajonų bei bendrą Lietuvos atskirų amžiaus grupių gyventojų dalį bendrame atitinkamos teritorijos gyventojų skaičiuje, galima teigti, jog gyventojų struktūra pagal pagrindines amžiaus grupes Telšių apskrities rajonuose ir visoje Lietuvoje yra panaši.

Analizuojant nedarbo lygį Telšių apskrityje esančiuose rajonuose, pastebėtina, kad nedarbo lygis Telšių rajone 2003 m. rugpjūčio 1d. išlieka aukštesnis nei kituose didžiuosiuose miestuose, bet mažesnis už šalies vidurkį. Didžiausias nedarbo lygis Telšių apskrityje yra Mažeikių rajone, jis nuolat išlieka aukštesnis už nedarbo lygį kituose apskrities rajonuose. Labiausiai nedarbo lygis Telšių rajone buvo išaugęs 2001 m. (12,9 proc.), mažiausias buvo 1998 m. (6,8 proc.) (žr. 3 grafiką, “Vidutinio metinio nedarbo lygio Telšių apskrityje ir Lietuvoje dinamika 1998 – 2003 metais”, priedas Nr. 4).

Viena iš nedarbo augimo Telšių raj. priežasčių 1998 - 2001 m. yra padidėjęs skaičius žmonių, besiregistruojančių darbo biržoje ne dėl galimybės įsidarbinti, o tik norėdami gauti

bedarbio pašalpą bei pažymas įvairioms lengvatoms. Kaime yra didesnis nedarbo lygis nei mieste, nes verslas koncentruojasi rajonų centruose arba arčiau miesto.

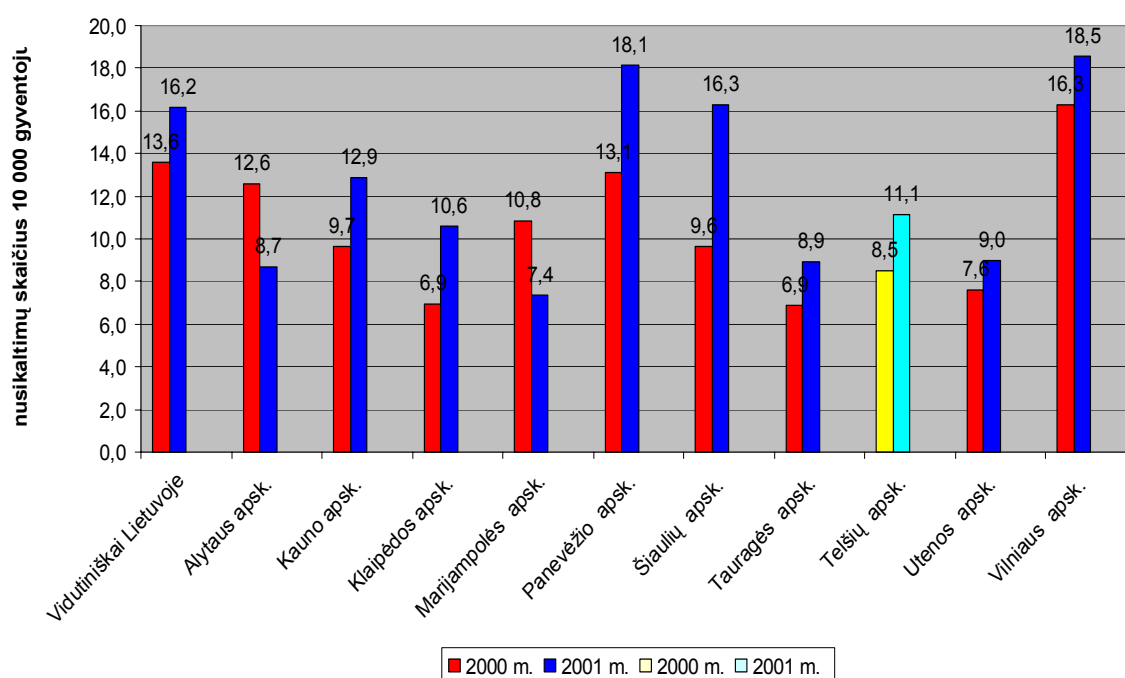
Taigi šioje socialinėje aplinkoje be kitų nusikaltimų rūšių, svarią vietą užima ir ekonominis nusikalstamumas, kuris kaip vientisas objektas buvo analizuojamas tik iki 2003 metų.

Kokią vietą Telšių apskrityje esantis ekonominis nusikalstamumas užima Lietuvoje, lyginant apskritis bei rajonus, pavaizduota 5 lentelėje “ Lyginamieji duomenys apie užregistruotus ir išaiškintus ekonominius nusikaltimus apskrityse 2000 – 2001 metais”, (priedas Nr. 5).

Šie duomenys nėra labai informatyvūs, kadangi apskritis gana daug skiriasi savo plotu bei gyventojų skaičiumi, todėl išvesime ekonominių nusikaltimų skaičių atskirose apskrityse 10 tūkstančių gyventojų.

Atlikus tyrimą (remiantis 2000 metų bei 2001 metų statistinėmis ataskaitomis, kurių turinys, lyginant su kitų metų duomenimis nagrinėjamo klausimo atžvilgiu, neturi esminių skirtumų) paaiškėja, kad daugiausia ekonominių nusikaltimų 10 tūkstančių gyventojų tiek 2000, tiek 2001 metais buvo padaroma Vilniaus apskrityje (16,3 bei 18,5 ekonominiai nusikaltimai 10 tūkstančių gyventojų), mažiausias - 2000 metais Tauragės apskrityje (6,9 ekonominiai nusikaltimai 10 tūkstančių gyventojų), 2001 metais - Marijampolės apskrityje (7,4 ekonominiai nusikaltimai 10 tūkstančių gyventojų) (žr. 3 grafiką).

4 grafikas. Ekonominių nusikaltimų dinamika apskrityse 10 tūkstančių gyventojų 2000 – 2001 metais

Pastebima, kad gana nemažą vidutinį ekonominį nusikalstamumą Lietuvoje nulemia apskrityse, kuriose yra didieji Lietuvos miestai (Vilnius, Panevėžys, Šiauliai, Kaunas), įvykdytų nusikalstamų veikų ekonomikai skaičius. Akivaizdžiai matome, jog ekonominio nusikalstamumo srityje didžiųjų Lietuvos miestų teritorinis išsidėstymas apskričių ribose ekonominių nusikaltimų skaičiui konkrečiam gyventojų skaičiui daro gana nemažą įtaką.

Išanalizavus anksčiau pateiktus duomenis, galima patvirtinti praktikoje susiformavusią nuomonę, jog nusikalstamos veikos ekonomikai daugiausia vykdomos didžiuosiuose Lietuvos miestuose, nes ekonominių nusikaltimų įvykdymui reikalingas kvalifikuotas pasirengimas, nemažas intelektas, specializuotos informacinės technologijos, o tai labiau sietina su didžiųjų Lietuvos miestų, o ne rajonų gyventojais.

Telšių apskrityje užfiksuotų ekonominių nusikaltimų skaičius (8,5 – 11,1 nusikaltimų 10 tūkstančių gyventojų) panašus su kitų apskričių, kurių pagrindą sudaro nedideli rajonai, ekonominių nusikaltimų skaičiumi. Panašiai kaip ir Telšių apskrityje baudžiamųjų bylų ekonomikai iškelta Tauragės, Utenos, Marijampolės bei Alytaus apskrityse. Lyginant ekonominį nusikalstamumą 2000 bei 2001 metais pastebima, kad vyrauja ekonominio nusikalstamumo didėjimo tendencija. Tik dviejose (Alytaus, Marijampolės) iš dešimties apskričių baudžiamųjų bylų, sietinų su nusikaltimais ekonomikai, 2001 metais iškelta mažiau nei 2000 metais. Telšių apskrityje, kaip ir daugumoje kitų apskričių, ekonominių bylų skaičius didėjo.

Pažymėtina, kad nuo 1999 metų ekonominis nusikalstamumas Telšių apskrityje bei jos rajonuose buvo gana stabilus. Ekonominų nusikaltimų skaičius kito, tačiau šis pokytis nebuvo didelis (žr. 6 lentelę).

6 lentelė Ekonominis nusikalstamumas Telšių apskrityje 1999 – 2002 metais

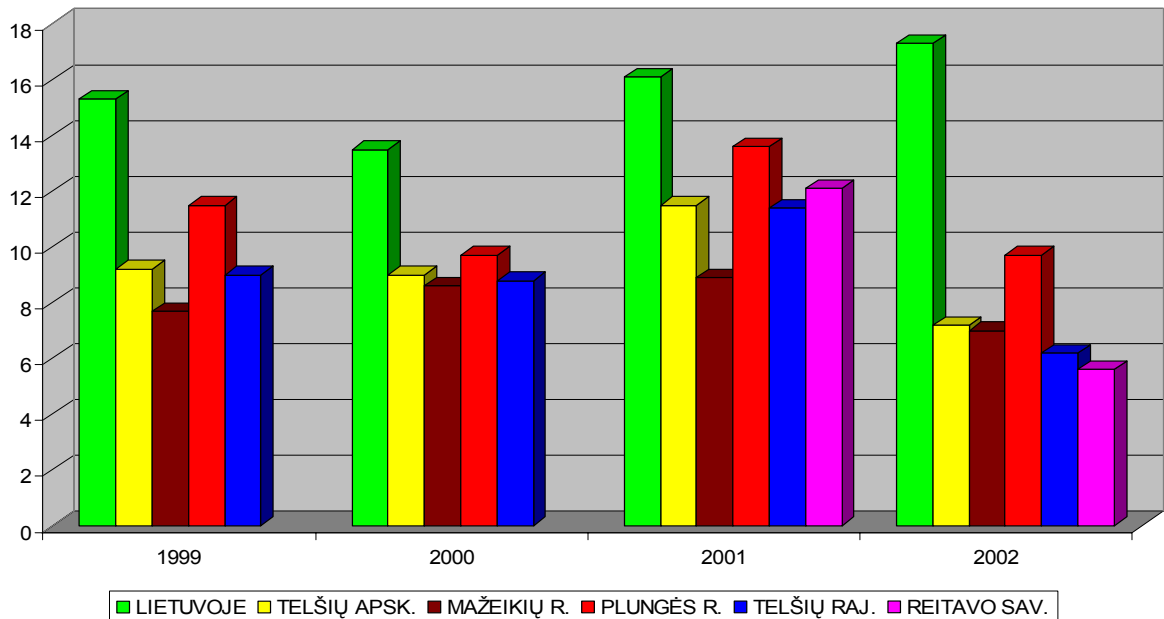
	Užregistruota ekonominių nusikaltimų			
	1999 m.	2000 m.	2001 m.	2002 m.
Lietuvoje	5325	4712	5605	6014
Telšių apsk.	155	152	199	132
Mažeikių r.	52	58	60	47
Plungės r.	51	43	60	43
Rietavo sav.			13	6
Telšių r.	52	51	66	36

Analizuojant ekonominį nusikalstamumą Telšių apskrityje bei jos rajonuose 1999 – 2002 metais, pastebima, kad šiuo laikotarpiu Telšių apskrityje per metus įvykdyti 132 – 199 ekonominiai nusikaltimai. 1999 bei 2000 metais ekonominių nusikaltimų užregistruota panašiai. 2001 metais gana nemažas užregistruotų ekonominių nusikaltimų skaičiaus padidėjimas, o 2002 metais žymus sumažėjimas. Pažymėtina, kad ekonominių nusikaltimų skaičius 2002 sumažėjo visuose Telšių apskrities rajonuose, nors bendrai Lietuvoje iškeltų ekonominių baudžiamųjų bylų skaičius augo jau nuo 2000 metų. Ši, gana nebūdingą Lietuvai nusikaltimų ekonomikai skaičiaus sumažėjimą Telšių apskrityje bei jos rajonuose 2002 metais, lyginant jį su 2001 metais, aiškintume tuo, kad būtent 2001 metais buvo iškelta gana daug ekonominių baudžiamųjų bylų. 2001 metais buvo išaiškinti keletas asmenų, kurie Telšių apskrities rajonuose įvykdė po 6 - 7 nusikalstamas veikas ekonomikai (daugiaepizodės baudžiamosios bylos). 2002 metais daugiaepizodžių ekonominių baudžiamųjų bylų Telšių apskrities rajonuose neiškelta, todėl 2002 metais nusikaltimų skaičius ekonomikai Telšių apskrityje gerokai sumažėjo.

Analizuojant ekonominio nusikalstamumo būklę atskiruose Telšių apskrities rajonuose, pastebime, kad ekonominių nusikaltimų skaičių tiesiogiai sąlygoja gyventojų skaičius bei nedarbo lygis atskiruose Telšių apskrities rajonuose. Daugiausiai gyventojų turinčiame Mažeikių rajone užregistruojama ir daugiausiai ekonominių nusikaltimų. Mažiau gyventojų turinčiuose Telšių apskrities rajonuose užregistruojama mažiau ekonominių nusikaltimų. Tas pats tiesioginis priklausomumas išlieka ir analizuojant nedarbo lygio atskiruose Telšių apskrities rajonuose priklausomumą nuo užregistruotų ekonominių nusikaltimų skaičiaus. Daugiausiai ekonominių bylų iškeliamas Mažeikių rajone, mažiau Telšių, Plungės rajonuose, o mažiausiai Rietavo savivaldybėje. (žiūrėti 2 grafiką „Vidutinio metinio nedarbo lygis Telšių apskrityje ir Lietuvoje dinamika 1998 – 2003 metais“). Nuo tiesioginės proporcijos, siejant nedarbo lygį su ekonominių nusikaltimų skaičiumi, nukrypstama vertinant Rietavo savivaldybės ekonominį nusikalstamumą. 2002 metais Rietavo savivaldybėje esant gana dideliame nedarbe, t.y. 12 % (vidutinis nedarbo lygis Lietuvoje 2002 metais buvo 11,2%), ekonominis nusikalstamumas šioje savivaldybėje buvo ganėtinai mažas. 2002 metais Rietavo savivaldybėje iškeltos tik 6 baudžiamosios bylos, sietinos su nusikaltimais ekonomikai.

Tačiau anksčiau minėti duomenys nepadedą objektyviai pažvelgti į ekonominio nusikalstamumo būklę Telšių apskrityje bei ją palyginti su ekonominio nusikalstamumo būkle Lietuvoje (teritorinių požiūriu). Tai, mano nuomone, padeda geriau padaryti nusikaltimų skaičiaus tam tikram gyventojų skaičiui analizę.

5 grafikas. Ekonominių nusikaltimų skaičiaus dinamika 1999 – 2002 metais Telšių apskrityje 10 000 gyventojų

Iš grafiko matyti, kad vidutiniškai Lietuvoje tam tikram fiksuotam gyventojų skaičiui ekonominių nusikaltimų tenka daugiau nei Telšių apskrityje bei atskiruose jos rajonuose. Vadinasi, tam tikri apskrities socialiniai bei ekonominiai rodikliai lemia nusikaltimų ekonomikai skaičių toje apskrityje. Kaip pastebėjome analizuodami ekonominių nusikaltimų dinamiką apskrityse 10 tūkstančių gyventojų 1999 – 2002 metais, daugiausia nusikalstamų ekonominių veikų užregistruojama tose apskrityse, kuriose yra didieji Lietuvos miestai.

Daugiausia ekonominių nusikaltimų analizuojamu laikotarpiu Telšių apskrityje 10 tūkstančių gyventojų įvykdyta 2001 metais Plungės rajone (13,6 ekonominiai nusikaltimai 10 tūkstančių gyventojų), mažiausiai - 2002 metais Rietavo savivaldybėje (5,6 ekonominiai nusikaltimai 10 tūkstančių gyventojų). Vertindami ekonominių nusikaltimų dinamiką, pastebime, kad Telšių, Plungės rajonuose bei Rietavo savivaldybėje užfiksuotų ekonominių nusikaltimų skaičius 10 tūkstančių gyventojų yra nepastovus ir tik Mažeikių rajone tiriamų keturių metų laikotarpyje fiksuotas gana stabilus ekonominių nusikaltimų skaičius.

Analizuojant ekonominį nusikalstamumą, mes turime neužmiršti, kad šios rūšies nusikalstamumo latentiskumas yra ypatingai didelis. Iškeltų baudžiamųjų bylų skaičius labai priklauso ir nuo tam tikroje teritorijoje nusikaltimus ekonomikai tiriančių pareigūnų skaičiaus, jų iniciatyvos bei profesionalumo. Skirtingai nuo Lietuvoje vyraujančių kriminalinių nusikalimų (vagystės, plėšimai ir t.t), dauguma ekonominių nusikaltimų yra užkardinama pareigūnų iniciatyva, naudojant „puolamąją taktiką“, t.y. nusikaltimo faktas nustatomas ir fiksuojamas ne gavus nukentėjusiojo pareiškimą, o atliekant netikėtą

patikrinimą arba nusikalstama veika ekonomikai išaiškinama naudojant operatyvinius metodus bei priemones. Manau, kad kuo daugiau pareigūnų dirba ekonominio nusikalstamumo užkardymo srityje ir kuo jie kvalifikuotesni bei informatyvesni, tuo daugiau baudžiamųjų bylų, sietinų su nusikaltimais ekonomikai yra iškeliami. Todėl iškeltų baudžiamųjų bylų skaičius pilnai neatspindi ekonominio nusikalstamumo.

Kokios nusikaltimo ekonomikai rūšys yra labiausiai būdingos Telšių apskrčiai bei jos rajonams? 2001 – 2002 metais Lietuvoje bei Telšių apskrityje užregistruoti šie ekonominiai nusikaltimai (žr. 7 lentelę, “Nusikaltimų ekonomikai rūšys Lietuvoje bei Telšių apskrities rajonuose 2001 – 2002 metais”, priedas Nr. 6).

Analizuodami įvairių rūšių įvykdytus ekonominius nusikaltimus Lietuvoje bei Telšių apskrities rajonuose 2001, 2002 metais, pastebime, kad per šiuos metus tiek Lietuvoje, tiek Telšių apskrityje daugiausiai įvykdytų sukčiavimų (Lietuvoje 3669, Telšių apskrityje – 64). Per minėtą laikotarpį Lietuvoje užregistruota 2310 oficialaus dokumento klastojimo ar oficialaus dokumento realizavimo ar panaudojimo atvejų, Telšių apskrityje - 43 minėti nusikaltimai. Netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimo, laikymo arba paleidimo apyvarton faktų Lietuvoje užregistruoti 1577 atvejai, Telšių apskrityje užregistruotos 73 šios nusikalstamos veikos. Lietuvoje per 2001 – 2002 metus užregistruoti 545 naminės degtinės, brogos, kitų namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų, nedenatūruoto etilo alkoholio, denatūruoto etilo alkoholio, techninio etilo alkoholio ir jų skiedinių, aparatų jiems gaminti gaminimo, laikymo, gabenimo ir realizavimo atvejai, Telšių apskrityje - 35 minėti nusikaltimai.

Taigi Telšių apskrityje bei jos rajonuose 2001 – 2002 metais vyravo šie ekonominiai nusikaltimai:

- sukčiavimas;
- netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimas, laikymas arba paleidimas apyvarton;
- oficialaus dokumento klastojimas ar oficialaus dokumento realizavimas ar panaudojimas;
- naminės degtinės, brogos, kitų namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų, nenatūruoto etilo alkoholio, denatūruoto etilo alkoholio, techninio etilo alkoholio ir jų skiedinių, aparatų jiems gaminti gaminimas, laikymas, gabenimas ar realizavimas.

Šios nusikaltimų rūšys sudaro daugumą Telšių apskrityje įvykdytų ekonominių nusikaltimų.

Kaip šių rūšių nusikaltimų skaičiaus dinamika pasikeitė įsigaliojus 2000 metų baudžiamajam kodeksui, t.y. nuo 2003 metų gegužės mėn. 1 d.? 2000 metų baudžiamojo

kodekso straipsnių, susijusių su nusikalstamomis veikomis ekonomikai turinys pasikeitė nežymiai. Šiame kodekse įvardinta sąvoka – nusikalstamos veikos, kurios apima nusikaltimus bei baudžiamuosius nusižengimus. Baudžiamųjų nusižengimų sąvoka įvedama siekiant diferencijuoti nusikalstamas veikas pagal jų sunkumo, pavojingumo visuomenei laipsnį. Baudžiamasis nusižengimas – tai pavojinga ir šiame kodekse uždrausta veika (veikimas ar neveikimas), už kurią numatyta bausmė, nesusijusi su laisvės atėmimu, išskyrus areštą. Tačiau, kaip jau darbe minėjau anksčiau, iki 2003 m. gegužės mėn. 1 d. Lietuvoje buvo analizuojamas ekonominis nusikalstamumas, vertinamos jo augimo ar mažėjimo tendencijos, analizuojamos atskiros nusikalstamos veikos, pasireiškiančios kaip ekonominiai nusikaltimai.

Nuo 2003 m. gegužės mėn. 1 d. ekonominis nusikalstamumas statistiškai nebeapdorojamas atskirai nuo kitų kriminalinių nusikalstamumų. Ekonominiai nusikaltimai tarsi įsiliejo į bendrą visų kriminalinių nusikaltimų visumą. Informatikos ir ryšių departamentas nebedisponuoja informacija apie nusikaltimų ekonomikai bei ūkininkavimo tvarkai kriminologinius rodiklius nei visoje Lietuvoje, nei atskirose apskrityse ar rajonuose. Suprantama, kad dėl šių priežasčių išnyko ir tokia sąvoka kaip „ekonominis nusikalstamumas“. Nebeliko ekonominį nusikalstamumą apibrėžiančių nusikalstamų veikų sąrašo. Nuo 1995 metų ekonominis nusikalstamumas didėjo, Lietuvoje buvo iškeliami vis daugiau baudžiamųjų bylų, susijusių su nusikaltimais ekonomikai, todėl neaiškūs policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos bei Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos atsakingų darbuotojų priimtas sprendimas nebeanalizuoti kaip visumos ekonominio nusikalstamumo bei apsiriboti tik kai kurių nusikaltimų rūšių statistine analize.

Analizuosime kai kurių nusikalstamų veikų ekonomikai tendencijas nuo 2003 metų gegužės mėn. 1 d., t.y. 2003 metų aštuonis mėnesius (gegužė – gruodis) bei 2004 metų aštuonis mėnesius (sausis – rugpjūtis). Kadangi laiko tarpai tapatūs (aštuoni mėnesiai), manau, vėliau pateikti duomenys bus gana informatyvūs.

2003 metais per 8 mėnesius bei 2004 metais per 8 mėnesius Telšių apskrityje bei jos rajonuose išliko panašios nusikaltimų ekonomikai tendencijos kaip ir 2000 – 2002 metais. Telšių apskrityje daugiausiai buvo įvykdyta nusikalstamų ekonomikai veikų, susijusių su sukčiavimu, naminės degtinės, brogos, kitų namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų, nedenatūruoto etilo alkoholio, denatūruoto etilo alkoholio, techninio etilo alkoholio ir jų skiedinių, aparatų jiems gaminti gaminiu, laikymu, gabenimu ir realizavimu (žr.8 lentelę “Lietuvoje bei Telšių apskrityje per 2003 metų 8 mėnesius bei 2004 metų 8 mėnesius įvykdyti nusikaltimai, sietini su nusikaltimais ekonomikai bei ūkininkavimo tvarkai”, priedas Nr.7).

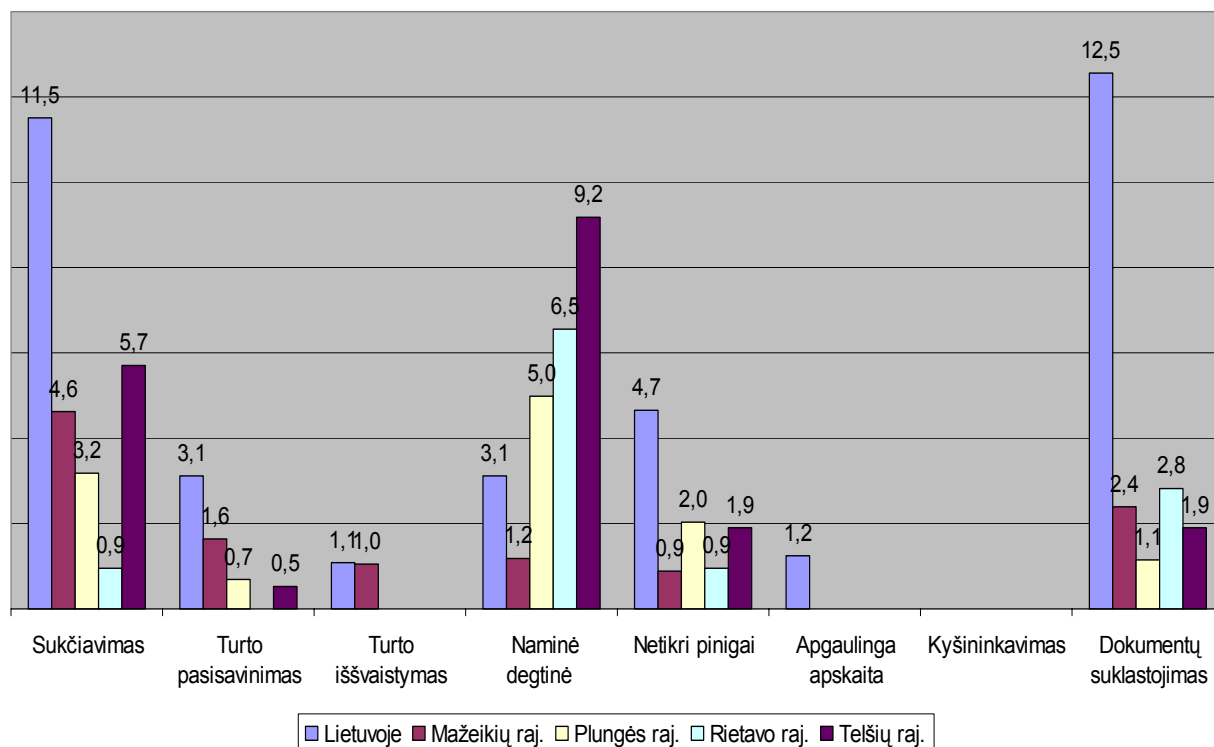
Analizuojant šią statistiką, darytina išvada, kad 2003 bei 2004 metais per 8 mėnesius Telšių apskrityje daugiausiai užregistruota nusikaltimų, susijusių su sukčiavimais - 63. 46 nusikaltimai, susiję su dokumentų suklastojimo ar suklastoto dokumento panaudojimu ar realizavimu, 19 – neteisėtos namų gamybos alkoholinių gėrimų atveju, 27 - netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimo, laikymo ar realizavimo faktai.

Telšių apskrityje per 2003 bei 2004 metų 8 mėnesius įvykdyti baudžiamieji nusižengimai nurodyti 9 lentelėje. "Baudžiamieji nusižengimai, sietini su nusikalstamomis veikomis ekonomikai", priedas Nr. 8).

Taigi analizuojant baudžiamųjų nusižengimų, sietinų su nusikalstamomis veikomis ekonomikai spektrą Telšių apskrityje per 2003, 2004 metų 8 mėnesius, atkreiptinas dėmesys į tai, kad čia lemiamas vaidmuo tenka neteisėtam namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų, nedenatūruoto, denatūruoto ar techninio etilo alkoholio, jų skiedinių (mišinių) ir aparatų jiems gaminti gaminimui, laikymui, gabenimui, neturint tikslo realizuoti. Tai - 72 baudžiamieji nusižengimai iš 77, įvykdytų Telšių apskrityje bei sietinų su nusikalstamomis veikomis ekonomikai ar ūkininkavimo tvarkai.

Daugiausiai Telšių apskrities rajonuose 2003, 2004 metais įvykdytų nusikalstamų veikų ekonomikai bei ūkininkavimo tvarkai skaičius, tenkantis 10 tūkstančių gyventojų, pavaizduotas 6 grafike.

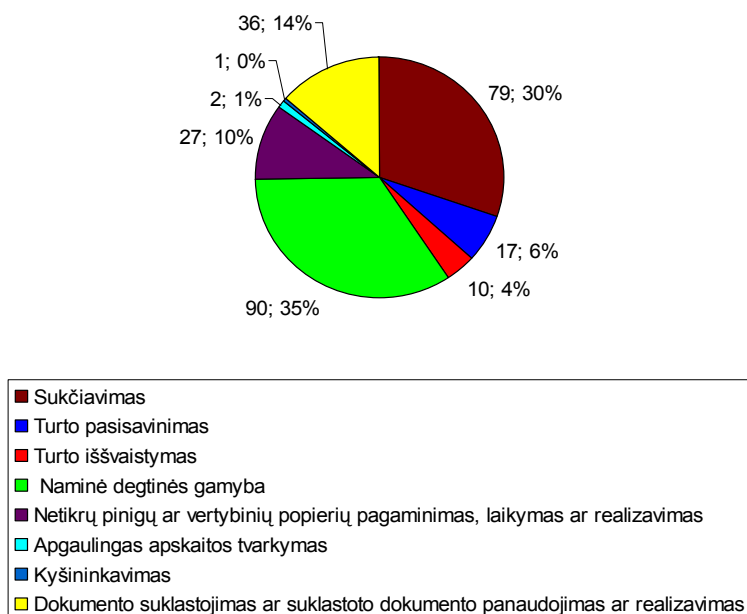
6 grafikas. Telšių apskrities rajonuose 2003, 2004 metais įvykdytų nusikalstamų veikų ekonomikai bei ūkininkavimo tvarkai skaičius, tenkantis 10 tūkstančių gyventojų

Tyrimo metu nustatyta, kad Telšių apskrityje bei jos rajonuose kai kurių įvykdytų nusikalstamų veikų ekonomikai rūšių skaičius daug skiriasi nuo vidutiniškai Lietuvoje įvykdomų analogiškų nusikalstamų veikų skaičiaus 10 tūkstančių gyventojų. Jei 2003 bei 2004 metais per 8 mėnesius Lietuvoje 10 tūkstančių gyventojų daugiausia tenka nusikalstamų veikų, susijusių su dokumentų klastojimu (12,5 nusikalstamos veikos 10 tūkstančių gyventojų) bei sukčiavimu (11,5 nusikalstamos veikos 10 tūkstančių gyventojų), tai Telšių apskrities rajonuose šiuo laikotarpiu 10 tūkstančių gyventojų daugiausiai įvykdyta nusikalstamų veikų, susijusių su naminės degtinės gamyba, laikymu, gabenimu ar realizavimu. Padarytų sukčiavimų skaičiui, pagal nusikalstamų veikų skaičių 10 tūkstančiui gyventojų, Telšių apskrities rajonuose tenka antroji vieta, tačiau ir šis rodiklis yra 3,2 karto mažesnis nei Lietuvoje. Nusikalstamų veikų, susijusių su dokumentų klastojimu bei jų panaudojimu Telšių apskrityje 10 tūkstančių gyventojų tenka net 6 kartus mažiau nei Lietuvoje užfiksuotų nusikalstamų veikų tam pačiam gyventojų skaičiui.

Akivaizdu, kad Telšių apskrityje fiksuotam gyventojų skaičiui daugiausia įvykdoma nusikalstamų veikų, susijusių su naminės degtinės neteisėtu gaminimu, laikymu ar realizavimu bei sukčiavimu (žr. 7 grafiką)

7 grafikas. Telšių apskrityje per 2003 metų 8 mėn. – 2004 metų 8 mėn. įvykdytų nusikalstamų veikų ekonomikai bei ūkininkavimo tvarkai skaičius

Net 65 % Telšių apskrityje paskutiniu metu įvykdomų nusikalstamų veikų ekonomikai bei ūkininkavimo tvarkai sudaro sukčiavimai bei nusikalstamos veikos, susijusios su neteisėta namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų, nedenatūruoto, denatūruoto ar techninio etilo alkoholio, jų skiedinių (mišinių) ir aparatų jiems gaminti gaminimu, laikymu, gabenimu ar realizavimu. Šios nusikaltimų ekonomikai rūšys yra aktualiausios Telšių apskrityje, todėl prieš analizuojant Telšių apskrityje bei jos rajonuose nusikalstamų veikų, susijusių su sukčiavimais bei namine degtine bei šias veikas vykdančių asmenų kriminologines charakteristikas, tikslinga minėtų nusikalstamų veikų požymius panagrinėti plačiau.

Sukčiavimas visuomenės tarpe asocijuojasi su apgaule. Ne kartą daug kam yra tekę išgirsti apie sukčiumi vadinamą kokį tai asmenį.

Sukčiavimo sudėtis įtvirtinta 2000 metų baudžiamajame kodekse. Šių laikų sukčiavimo samprata skiriasi nuo anksčiau vyravusio sukčiavimo suvokimo, kuris buvo įtvirtintas 1961 metų baudžiamajame kodekse. Dabartiniu metu sukčiavimo objektas yra suprantamas plačiau nei nuosavybė, žymiai pakito nusikaltimo dalyko požymiai, taip pat įstatyme įtvirtinami nauji veikos bei padarinių požymiai. Pagal pavojingumo laipsnį sukčiavimas, kaip nusikalstama veika, skirstomas į nusikaltimus (BK 182 str. 1 d, ir 2 d,) bei baudžiamuosius nusižengimus (BK 182 str. 3 d.). Sukčiavimo požymiai esti kaltininko veikoje tuomet, kai įgyjamo svetimo turto ar turtinės teisės arba išvengiamos ar panaikinamos turtinės prievolės vertė yra nuo 1 MGL iki 250 MGL dydžio sumos. Kvalifikuota sukčiavimo sudėtis (BK 182 str. 2 d.) siejama su didele įgyjamo svetimo turto ar turtinės teisės verte arba didele išvengiamos ar panaikinamos turtinės prievolės verte. Tokio turto vertė yra didelė, kai ji viršija 250 MGL dydžio sumą. Privilegiuota sukčiavimo sudėtis sietina su nedidele turto verte yra tada, kai turto vertė neviršija 1 MGL dydžio sumą. Sukčiavimo sudėtis yra materialinė, tai yra visuomet būtina nustatyti nusikalstamos veikos išdavoje atsiradusius padarinius. Sukčiavimo objektu laikytina kiekvieno konkretaus asmens (fizinio ir/ar juridinio) turtinių santykių, kuriuose pastarasis dalyvauja, visuma, o dalykas įvardijamas požymiais: „svetimas turtas, turtinė teisė ir turtinė prievolė“.

Turtas yra svetimas tuomet, kai jis kaltininkui nepriklauso nuosavybės teise, taip pat kaltininkui ar kitam asmeniui svetimu laikytinas nukentėjusiojo turtas, kuomet nei kaltininkas, nei tretysis asmuo, kurio naudai veikė kaltininkas, į nukentėjusiojo turtą neturėjo jokių objektyvia teise paremtų turtinių teisių ar turtinių reikalavimų. Akcinės bendrovės turtas jos akcijų turėtojams ir net vieninteliam akcininkui yra svetimas. Sukčiavimo sudėtyje terminas „turtas“ reiškia materialius daiktus (res corporales) ir nematerialius daiktus (res incorporales). Materialiais daiktais laikomi bet kokie kilnojami daiktai, taip pat nekilnojamas turtas, nematerialiais - laikytinos nematerializuotos akcijos,

vyriausybės vertybiniai popieriai, pajai ir kt.

Sukčiavimo būdu įgyta turtinė teisė kaltininkui ar naudą gavusiam trečiajam asmeniui taip pat turi būti svetima - tai jokių objektyviai egzistuojančiu teisiniu pagrindu kaltininkui ar naudą gavusiam trečiajam asmeniui nepriklausanti turtinė teisė, kuri atitinka nukentėjusiojo turtinę pareigą ir tokią teisę įgijęs kaltininkas ar naudą gavęs trečiasis asmuo neturi ir neturėjo į nukentėjusįjį jokių turtinių teisių ar turtinių reikalavimų.

Turtinė teisė - tai visos daiktinės teisės (hipoteka, servitutas, uzufruktas ir kt.), taip pat visos teisiniu pagrindu įgyjamos turtinės teisės ir turtiniai reikalavimai. Kaltininkui ar naudą gavusiam trečiajam asmeniui teisėtai priklausančios turtinės teisės ar reikalavimo įgijimas, įtvirtinimas ar net realizavimas apgaule nesudaro sukčiavimo sudėties. Turtinė prievolė, kurios sukčiaujant išvengė arba net panaikino kaltininkas ar naudą gavęs kitas asmuo, šioje sudėtyje pasireiškia kaip teisėtu pagrindu atsiradusi ir objektyviai egzistuojanti turtinio pobūdžio pareiga, kurią kaltininkas ar naudą gavęs kitas asmuo privalėjo įvykdyti nukentėjusiojo naudai. Pavyzdžiui, gražinti paskolą, atlyginti žalą, atlikti darbus, suteikti paslaugas, atsiskaityti už gautas prekes, patenkinti atgręžtinį nukentėjusiojo reikalavimą esant laidavimui, perduoti daiktą ir kt. Sukčiavimas yra turtinis nusikaltimas, todėl sukčiavimo dalykas - turtas, turtinė teisė ir turtinė prievolė, pagal civilinėje apyvartoje nusistovėjusią tvarką ir papročius, būtinai turi turėti ekonominę vertę bei objektyviai gali būti įvertinti pinigais. Sukčiavimo dalyku bankų ir kitų kredito įstaigų atliekamų operacijų sferoje yra paskolų piniginės lėšos ir turtinės prievolės, kurias kredito įstaiga privalo įvykdyti pagal sutartį su klientu .

Apgaulės esmę sudaro dėl kaltininko objektyviosios tiesos iškreipimo nukentėjusiojo sąmonėje susiformavęs klaidingas įsivaizdavimas objektyviai egzistuojančiu arba egzistavusiu faktu, kurie suklydusį nukentėjusįjį paskatina nenaudingai disponuoti turtu, tai yra perduoti turtą, perleisti turtinę teisę, atsisakyti realizuoti savo turtinę teisę, prisiimti turtinius įsipareigojimus ir pan.

Apgaulei konstatuoti būtini trys požymiai:

- objektyviosios tiesos iškreipimas;
- tikslas - suklaidinti nukentėjusįjį (sąlygoti nukentėjusiojo klaidą);
- tyčia, tai yra kaltininko suvokimas, jog jis sąmoningai pateikia objektyviosios tikrovės neatitinkančią informaciją .

Tikrovės neatitinkančių duomenų pateikimas be tikslo suklaidinti „vidutinių gabumų“ nukentėjusįjį arba pateikimas duomenų, kurie objektyviai negali suklaidinti „vidutinių gabumų“ nukentėjusiojo, yra tik „nuogas“ melas, kuris nesudaro apgaulės turinio požymio.

Apgaule sukčiavime turi būti esminė, tai yra suklaidinimas turi turėti lemiamą įtaką

asmens apsisprendimui dėl turto perdavimo kitam asmeniui. Jei asmens suklaidinimas neturėjo lemiamos įtakos nukentėjusiojo apsisprendimui perduoti turtą, tokia apgaulė nedaro sukčiavimo nusikaltimu (LAT BBS² - teisėjų kolegijos nutartis kasacinėje byloje Kr. 2K-851-200I). Apgaulė gali pasireikšti dviem formomis: aktyviaja ir pasyviaja. Aktyviosios apgaulės metu kaltininkas aktyviais veiksmais pateikia nukentėjusiajam objektyvią tikrovę neatitinkančią informaciją ir taip ją suklaidina, pasyviosios - kai kaltininkas, pasinaudodamas nukentėjusiojo tam tikru esminių aplinkybių nežinojimu ar netinkamu jų supratimu, iš tikrųjų objektyviai egzistuojančius faktus nutyli ir taip klaidina nukentėjusį, nors apie šiuos faktus kaltininkas turėjo teisinę pareigą pranešti.

Turto užvaldymas arba teisės į turtą įgijimas piktnaudžiaujant pasitikėjimu yra viena iš apgaulės formų. Apgaule laikytina ir kai kaltininkas atsiskaito aiškiai blogai pagamintais netikrais pinigais: lošiant azartinius lošimus, kai jų rezultatas kaltininko yra kontroliuojamas ar valdomas: įteikiant piniginę „lėlę“ vietoje tikrų pinigų; reikalaujant draudimo išmokos sumokėjimo ir pateikiant neegzistavusį draudiminį įvykį „patvirtinančius“ dokumentus; pensijoms ar kitoms socialinėms pašalpoms gauti pateikiant suklastotus dokumentus; teisme apgaulingai tvirtinant apie esančias aplinkybes, kurios šalina civilinę atsakomybę, pateikiant suklastotus dokumentus „patvirtinančius“ prievolės įvykdymą; pagal čekį ar vekselį antrą kartą inkasuojant pinigus: sudaromose sutartyse nurodant sutarties šalies tikrovės neatitinkančius identifikacinius duomenis; mokesčių inspekcijai pateikiant suklastotus krovinio gabenimo dokumentus ir reikalaujant gražinti PVM ir kt.

Veika sukčiavime aprašyta keturiais alternatyviais požymiais, tai:

- savo ar kitų naudai įgijo svetimą turtą;
- savo ar kitų naudai įgijo svetimą turtinę teisę;
- savo ar kitų naudai išvengė turtinės prievolės;
- savo ar kitų naudai turtinę prievolę panaikino.

Savo ar kitų naudai svetimo turto įgijimas - tai neteisėtas ir neatlygintinas disponavimas svetimu kilnojamu ar nekilnojamu daiktu, taip pat nematerialių daiktų paėmimas ar priėmimas savo ar kitų asmenų žinion, kai kaltininkas ar naudą gavę tretieji asmenys suklaidinto nukentėjusiojo ir jam nenaudingo disponavimo savo turiumi išdavoje faktiškai gauna daikto valdymą, nuosavybę, naudojimą ar net tik turėjimą (licenciją).

Savo ar kitų naudai svetimos turtinės teisės įgijimas - tai neteisėtas ir neatlygintinas „niekinio“ teisinio santykio sukūrimas, pagal kurį kaltininkas ar tretieji asmenys nenaudingo nukentėjusiajam disponavimo savo turtu išdavoje gauna jiems nepriklausančią, bet realizavimui ar disponavimui tinkamą daiktinę teisę ar prievolinę teisę arba teisę į kitus nukentėjusiojo ūminio pobūdžio veiksmus ar jų rezultatus.

Savo ar kitų naudai turtinės prievolės išvengimas - tai neteisėtas ir neatlygintinas nukentėjusiojo turimos turtinės teisės, atitinkančios kaltininko ar trečiojo asmens turtinę prievolę, nepatenkinimas ar dalinis patenkinimas, kuomet sukklaidintas nukentėjusysis dėl objektyvių priežasčių negali savo pažeistų teisių apginti ar toks gynimas yra labai apsunkintas.

Savo ar kitų naudai turtinės prievolės panaikinimas - tai neteisėtas ir neatlygintinas nukentėjusiojo turtinės teisės, atitinkančios kaltininko ar trečiojo asmens turtinę prievolę, nepatenkinimas, kuomet sukklaidintas nukentėjusysis subjektyviai mano, jog jo turima turtinė teisė nustojo egzistuoti ir dėl to jo pažeistų teisių gynimas teismine tvarka objektyviai neįmanomas.

Veika sukčiavime visuomet yra neteisėta, tai yra prieštaraujanti pozityviai teisei bei už jos padarymą baudžiamajame įstatyme numatytos sankcijos. Veikos neatlygintinumas esant svetimo turto ar svetimos turtinės teisės įgijimui pasireiškia tuo, jog sukklaidintas nukentėjusysis, perleidęs turtą ar turtinę teisę arba išipareigojęs įvykdyti turtinę prievolę, už tai negauna jokio ekonominio ekvivalento turtu, paslaugomis ar kitomis vertybėmis ir dėl to patiria nuostolių, o kaltininkas ar tretysis asmuo, kurio naudai kaltininkas veikė, pasinaudodami apgaulės rezultatu nukentėjusiojo sąskaita nepagrįstai praturtėja. Veikos neatlygintinumas išvengiant turtinės prievolės arba ją panaikinus pasireiškia tuo, jog sukklaidintas nukentėjusysis negali patenkinti ar realizuoti savo turimų turtinių reikalavimų į kaltininką ar tretįjį asmenį, kurio naudai veikė kaltininkas, ir dėl to negauna jokio ekonominio ekvivalento turtu, paslaugomis ar kitomis vertybėmis, o kaltininkas ar tretysis asmuo, nepatenkinę nukentėjusiojo turtinės teisės, jo sąskaita nepagrįstai praturtėja.

Sukčiavimo nusikalstami padariniai suprantami kaip nukentėjusiojo turto aktyvo sumažėjimas ar turto pasyvo padidėjimas (turtinė žala juridinės turto sampratos prasme) arba nukentėjusiojo turto aktyvo ir pasyvo, kaip abstrakčios pinigais įkainuojamų gėrių visumos piniginės vertės sumažėjimas (turtinė žala ekonominės turto sampratos prasme). Nukentėjusiojo turto aktyvas sumažėja tuomet, kai netenkama nuosavybės teise ar kitu teisiniu pagrindu valdomų kilnojamų ar nekilnojamų daiktų, įvairių daiktinių teisių (pvz. hipotekos, uzufukto), taip pat turtinių teisių praradimas (pvz., teisė reikalauti paskolos gražinimo; teisė reikalauti draudimo išmokos sumokėjimo; teisė gaut užmokestį už atliktas paslaugas ir pan.). Nukentėjusiojo turto pasyvas padidėja tuomet, kai padidėja jo valdomų, tačiau daiktinės teisės pagrindu kitiems priklausančių daiktų visuma (pvz., apgautas nukentėjusysis už gerą kainą nuperka daiktą, kuriam nustatyta hipoteka) arba padidėja prievolių, kurias nukentėjęs privalės įvykdyti visuma (pvz., sukklaidintas nukentėjęs savo nenaudai išduoda banko garantiją, akceptuoja vekselį, išleidžia dokumentinį akredityvą,

sudaro laidavimo sutartį, įsipareigoja suteikti turtinio pobūdžio paslaugas ir pan.).

Sukčiavimas esti baigtas nuo turtinės žalos atsiradimo momento ir būtent:

- įgyjant svetimą turtą - nuo momento, kai kilnojamas ar nekilnojamas turtas perėjo iš nukentėjusiojo valdymo į kaltininko ar naudą gavusio trečiojo asmens valdymą;

- įgyjant svetimą turtinę teisę - nuo momento, kai kaltininkas ar naudą gavęs kitas asmuo gali įgytą turtinę teisę realizuoti (patenkinti) ar ja disponuoti;

- išvengiant turtinės prievolės - nuo momento, kai nukentėjęs negali ginti pažeistų teisių įprastinėmis teisinėmis priemonėmis;

- panaikinus turtinę prievolę - nuo momento, kuomet nukentėjusiojo turima turtinė teisė į kaltininką ar naudą gavusį kitą asmenį nustojo egzistuoti.

Taigi sukčiavimai vykdomi įvairiose srityse. Labiausiai paplitę prekybos, bankininkystės, draudimo srityse. Tačiau sukčiavimai, susiję su juridinių asmenų veikla, dažniausiai vykdomi didžiuosiuose Lietuvos miestuose. Kai kurios sukčiavimo rūšys jau nagrinėtos kriminologiniu požiūriu. Sukčiavimo draudimo sferoje kriminologinio paplitimo tyrimo teorinio modelio prielaidas tyrė Dr. Tomas Rudzkis bei Dr. Atrūras Panomariovas. Minėtame darbe apžvelgti trys sukčiavimo draudimo sferoje paplitimo tyrimo teoriniai medeliai, kuriuos tarpusavyje derinant būtų įmanoma įvertinti tokių neteisėtų veikų latentiskumą tiesiogiai nesinaudojant baudžiamosiomis bylomis, susijusiomis su sukčiavimu draudimo sferoje [31]. Telšių apskrityje 2000 – 2004 metais neužfiksuota sukčiavimų draudimo sferoje atvejų. Rajonuose bei kaimuose vyrauja sukčiavimai, vykdomi fizinių asmenų. Dauguma nukentėjusiųjų - čia taip pat fiziniai asmenys.

Kita nusikalstamos veikos ekonomikai ir ūkininkavimo tvarkai rūšis - tai veika, susijusi su neteisėtu namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų, nedenatūruoto, denatūruoto ar techninio etilo alkoholio, jų skiedinių (mišinių) ir aparatų jiems gaminti gaminimu, laikymu, gabenimu ar realizavimu. Ši neteisėta bei nusikalstama veika ypač paplitusi Žemaitijoje. Šios nusikalstamos veikos mastas Telšių apskrityje, tenkantis 10 tūkstančių gyventojų, dvigubai viršija vidutiniškai Lietuvoje užfiksuojamų nusikalstamų veikų, susijusių su namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų, nedenatūruoto, denatūruoto ar techninio etilo alkoholio, jų skiedinių (mišinių) ir aparatų jiems gaminti gaminimu, laikymu, gabenimu ar realizavimu, skaičių, tenkantį 10 tūkstančių gyventojų. Kas gi negirdėjo apie žemaitišką naminukę?

Alkoholiniai gėrimai – gėrimai, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija sudaro nuo 1 iki 50 procentų [alkoholio kontrolės įstatymas]. Tūrinė etilo alkoholio koncentracija kasdieninėje kalboje vadinama alkoholinio gėrimo stiprumu.

Etilo alkoholis (etilo spiritas) - narkotinio veikimo medžiaga, galinti lemti pripratimą ir priklausomybę nuo jos. Tai - skirtingo grynumo ir koncentracijos bespalvis, skaidrus, lakus skystis, vartojamas alkoholiniams gėrimams gaminti. Gaminamas iš augalinės žaliavos, turinčios daug krakmolo (grūdų, bulvių, krakmolo pramonės atliekų) ar cukraus (cukrinių runkelių, cukraus gamybos atliekų). Rektifikuotas etilo spiritas yra 96-96.5 procentų stiprumo.

Nedenatūruotas etilo alkoholis - tai rektifikuotas (išvalytas, išgrynintas) etilo alkoholis, į kurį nėra pridėta jokių denatūruojančių medžiagų (metilo, propilo spiritu, piridino, dažų).

Denatūruotas etilo alkoholis - tai etilo alkoholis, į kurį įdėta priemaišų (metilo, propilo spiritu, piridino, dažų), darančių jį netinkamą alkoholiniams gėrimams gaminti. Alkoholio produktų pripažinimo denatūruotais kriterijus nustato ir tvirtina Sveikatos apsaugos ministerija. Šiuo metu galioja alkoholio produktų pripažinimo denatūruotais kriterijai, nustatyti Sveikatos apsaugos ministerijos 1995 m. spalio 11 d. įsakymu Nr. 543.

Techninis etilo alkoholis - tai etilo spiritas, gaminamas iš nemaistinių žaliavų (medienos, augalinių atliekų) hidrolizės arba sintezės būdais. Vartojamas tik techniniams reikalams.

Degtinė - rektifikuoto etilo spirito ir suminkštinto geriamojo vandens mišinys, apdorotas aktyvinta anglimi ir perfiltruotas. Į mišinį pagal receptūrą dedama įvairių medžiagų: valgomosios druskos, cukraus, citrinos bei acto rūgšties, natrio hidrokarbonato, medaus, vanilino, aromatinių spiritu ir kt.

Naminė degtinė - stiprus alkoholinis gėrimas, gaminamas namudiniu būdu per specialų aparatą varant (distiliuojant) grūdų, bulvių, runkelių, vaisių, cukraus ar kitų produktų ir jų mišinių raugą (brogą). Gali būti gaminamas ir kitais būdais: rauginimo, šaldymo ir kt.

Broga - 1) stiprus namų gamybos alkoholinis gėrimas, gaminamas iš angliavandenių turinčios žaliavos (cukraus, runkelių, bulvių, grūdų, žirnių, pomidorų pastos, vaisių ir pan.) panaudojant šių produktų rūgimo procesą; 2) raugas - grūdų, bulvių, runkelių, vaisių ir kitų produktų ar jų mišinių masė.

Namų gamybos stiprūs alkoholiniai gėrimai - tai namų gamybos alkoholiniai gėrimai, kuriuose turinė etilo alkoholio koncentracija yra didesnė nei 20proc. (aluje - didesnė nei 5,6 proc.). Šiuo metu galioja alkoholinių gėrimų pripažinimo namų gamybos stipriais alkoholiniais gėrimais kriterijai, nustatyti Sveikatos apsaugos ministerijos 1995 m. spalio 11 d. įsakymu Nr. 543. Pagal 1995 m. balandžio 18 d. Alkoholio kontrolės įstatymo 10 str., tokius kriterijus turi nustatyti Valstybinė tabako ir alkoholio kontrolės tarnyba prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.

Alkoholio skiediniai (mišiniai) - tai nedenatūruotas etilo alkoholis, denatūruotas etilo alkoholis, techninis etilo alkoholis, atskiestas ar sumaišytas (suplaktas) su kitais skysčiais, pvz., vandeniu, sultimis ir pan.

Pavojingos žmogaus gyvybei ar sveikatai nuodingos medžiagos ar tokio pobūdžio priedai, esantys alkoholyje ar jo skiediniuose (mišiniuose), - tai padidinti kiekiai (daugiau nei leidžiama) metilo, amilo, butilo, propilo spiritu, acetaldehido, eterio. Šios medžiagos nėra specialiai įdedamos, įmaišomos į alkoholinius gėrimus, bet juose esti dėl netinkamos alkoholinių gėrimų gaminių technologijos.

Pavojingos žmogaus gyvybei ar sveikatai nuodingos medžiagos ar tokio pobūdžio priedai, naudojami alkoholiniams gėrimams ar jų skiediniams (mišiniams) gaminti, - tai kenksmingo poveikio žmonių sveikatai toksiškos cheminės medžiagos, įdedamos, įmaišomos į alkoholinius gėrimus, siekiant padidinti gėrimo poveikį žmogui. Tai gali būti įvairūs vabzdžių ir gyvūnų nuodai, pvz., chlorofosas, dichlofosas, taip pat medžiagos, turinčios nitratų ir pan. Tardymo ir teismų praktikos dėl tokių nuodingų medžiagų naudojimo nėra. Informaciją apie tokio pobūdžio medžiagas teikia nacionalinis potencialiai toksiškų cheminių medžiagų registras. Šio registro nuostatos privalomos visiems juridiniams bei fiziniams asmenims.

Aparatai naminei degtinei, brogai ar kitiems namų gamybos stipriems alkoholiniams gėrimams gaminti - tai specialiai sukonstruoti įtaisai namų gamybos stipriems alkoholiniams gėrimams gaminti iš brogos varymo (distiliavimo) ar kitokiu būdu, taip pat kitokios paskirties reikmenys, pritaikyti ir panaudojami tam pačiam tikslui.

Naminės degtinės ir kitų namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų gaminiu laikomas jų varymas (distiliavimas) specialiais įtaisais iš brogos (raugo), padaryto panaudojant bulves, runkelius, vaisius, cukrų ir kt. produktus. Gaminimu taip pat laikomi ir kitokie alkoholio išskyrimo iš brogos (raugo) būdai.

Prie stiprių alkoholinių gėrimų nepriskiriami gėrimai, kurie pagaminami namų sąlygomis, bet ne varymo (distiliavimo) būdu, o natūralaus rauginimo būdu. Tai - vynas, alus, gira. Taip pat nusikaltimo dalykas nėra įvairios užpiltinės, trauktinės ir kiti panašūs namų gamybos gėrimai, nes juos gaminant pagrindinė sudedamoji gėrimo dalis – spiritas, neišgaunamas iš maisto produktų.

Brogos gaminiu laikomas atitinkamų produktų - grūdų, bulvių, runkelių, cukraus ir kitų produktų paruošimas ir jų bei kitų komponentų užraugimas tam tikrose talpose, siekiant dėl rūgimo proceso gauti stiprų alkoholinį gėrimą. Brogos, kaip stipraus alkoholinio gėrimo, gaminimas Lietuvoje gana retas dalykas.

Nedenatūruoto, denatūruoto ir techninio etilo alkoholio gaminimu laikomas šių alkoholio produktų gaminimas, panaudojant atitinkamą technologiją tiek namų sąlygomis, tiek valstybinėse ar privačiose įmonėse, neturint tam nustatyta tvarka išduoto valstybinių institucijų leidimo. Nedenatūruoto, denatūruoto ir techninio etilo alkoholio skiedinių (mišinių) gaminimas yra šių alkoholio produktų atskiedimas, sumaišymas (suplakimas) su kitais skysčiais ir atitinkamo alkoholinio gėrimo gavimas neturint tokiai gamybai nustatyta tvarka išduoto valstybinių institucijų leidimo.

Aparatų naminei degtinei bei kitiems namų gamybos stipriems alkoholiniais gėrimams gaminti gaminimu laikomas jų konstravimas, detalių rengimas, montavimas, paruošimas eksploatuoti, taip pat kitokios paskirties reikmenų pritaikymas ir panaudojimas alkoholiniais gėrimams gaminti. Pats tokių aparatų ar jų sudedamųjų dalių gaminimas nėra baigtas nusikaltimas.

Naminės degtinės, brogos, kitų naminės gamybos stiprių alkoholinių gėrimų gaminimas bus baigtas nusikaltimas, kai pagaminama bent kiek gėrimui skirto produkto. Alkoholinių gėrimų, jų skiedinių (mišinių), aparatų jiems gaminti laikymu suprantamas šių dalykų įsigijimas, pasigaminimas ir turėjimas savo žinioje. Laikymo vieta ir trukmė neturi reikšmės nusikaltimo buvimui. Paprastai šie dalykai laikomi slapta ar atvirai namuose ar statiniuose prie namų, bet gali būti laikomi ir kitose vietose: darbovietėje, pas kitus asmenis, slėptuvėse ir pan. Gabenimu suprantamas alkoholinių gėrimų, jų skiedinių (mišinių), aparatų jiems gaminti perkėlimas iš vienos vietos į kitą. Gabenama gali būti įvairiai: pernešant, pervežant, persiunčiant bagažu ir pan.

Alkoholiniai gėrimai pripažįstami namų gamybos stipriais alkoholiniais gėrimais, jeigu įgaliotų kontroliuojančių institucijų pareigūnai nustato bent vieną iš žemiau išvardintų kriterijų:

- namų gamybos gėrimai, kuriuose tūrinė etilo alkoholio koncentracija yra didesnė nei 20% (aluje - didesnė nei 5,6%);

- gamintojas neturi nustatyta tvarka išduoto leidimo gamybai;

- gaminama nesilaikant normatyvinės dokumentacijos (standarto, techninių sąlygų) reikalavimų;

- gėrimai, neturintys kilmės dokumentų arba šie dokumentai yra neaiškūs (blogai įskaitomi, kyla įtarimas dėl suklastojimo ir pan.);

- gėrimai, neatitinkantys privalomųjų alkoholinių gėrimų kokybės reikalavimų. [17]

Alkoholio produktai pripažįstami denatūruotais, jeigu:

- jų sudėtyje yra žaliavinis etilo alkoholis, turintis daugiau nei leidžiama fuzelių, etanolio ir kitų organizmą žalingai veikiančių medžiagų;

- pridėta nemalonaus skonio ir kvapo medžiagų (dažniausiai piridino bazės);
- pridėtos priemaišos visiškai ištirpusios ir neatskiriamos paprastais fizikiniais cheminiais metodais (distiliavimu, iššaldymu ir pan.)[17].

Valstybė siekia mažinti bendrąjį alkoholio suvartojimą, piktnaudžiavimą alkoholiu. Alkoholio produktai yra priskiriami specialioms gaminiams, kurių gamybai, prekybai ir vartojimui pagal įstatymus taikomas ypatingas valstybinio reguliavimo režimas. Tik valstybinėms įmonėms ir specialios paskirties bendrovėms pagal Alkoholio kontrolės įstatymo 13 str. suteikiama teisė gaminti nedematizuotą etilo alkoholį bei alkoholinius gėrimus, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija viršija 22 procentus. Kitų rūšių įmonėms įstatymų nustatyta tvarka suteikiama teisė gaminti kitus alkoholio produktus, įskaitant alkoholinius gėrimus, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija neviršija 22 procentų. Pagal Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo 13 str., alkoholinių gėrimų gamyba yra valstybės licencijuojama.

Šiuo metu vis dažniau kalbama apie tai, ar nereikėtų legalizuoti naminės degtinės gamybos, t.y. priimti įstatymą, kuriuo, įvedus tam tikrus apribojimus, būtų leidžiama fiziniams asmenims pasigaminti naminės degtinės. Lietuvos Respublikos Seimo nariai Gintautas Kniukšta ir Saulius Lapėnas inicijavo alkoholio kontrolės įstatymo 10,12,17,18 ir 34 straipsnių papildymo įstatymo projektą.

Teikiamo projekto tikslas – suteikti teisę gaminti namų gamybos alkoholinius gėrimus ūkininkams, kurių ūkis yra įregistruotas Ūkininkų ūkio registre ir kurie teikia kaimo turizmo paslaugas.

Vyriausybės nustatyta tvarka jie galėtų iš savo ūkyje išaugintos perteklinės žaliavos ar įsigytos perteklinės žaliavos iš kitų ūkininkų, gaminti namų gamybos alkoholinius gėrimus, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija ne didesnė kaip 50 procentų. Šių gėrimų saugos ir kokybės rodikliai privalėtų atitikti Lietuvoje galiojančius reikalavimus.

Šiuo metu galiojančio Alkoholio kontrolės įstatymo 10 straipsniu Lietuvoje yra draudžiama gaminti namų gamybos alkoholinius gėrimus, išskyrus fizinių asmenų asmeniniam naudojimui (t. y. ne parduoti, o tik savo ar savo ar šeimos poreikiams tenkinti) gaminamus natūralios fermentacijos alkoholinius gėrimus, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija ne didesnė kaip 18 procentų (alaus – ne didesnė kaip 9,5 procento).

Nepaisant Alkoholio kontrolės įstatymo reikalavimų, o taip pat Baudžiamajame kodekse numatytų griežtų bausmių už šio įstatymo 10 straipsnio pažeidimą, namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų gamyba vyksta didžiuliais mastais, dažnai gaminami ir realizuojami ne tik sveikatai bet ir gyvybei pavojingi alkoholio produktai.

Galimybė kontroliuoti stiprių namų gamybos alkoholinių gėrimų gamybą ir realizaciją atsiras tik legalizavus ir sunorminus stiprių namų gamybos alkoholinių gėrimų gamybos ir realizacijos procesą. Kartu būtų sunorminta minėtų produktų gamyba, kokybė ir realizacija, apsaugota vartotojų sveikata, sudarytos sąlygos plėtotis kaimo verslams ir gauti papildomų pajamų biudžetui. Siūlomas vartoti terminas „teikiant kaimo turizmo paslaugas“ leistų tiksliau apibrėžti gamybos pobūdį bei naminio alkoholio gamintoją ir realizavimą. Kaimo turizmo paslauga ir jos teikėjai jau yra apibrėžti Turizmo įstatyme ir turi aiškų teisinį statusą. Neigiamų šio įstatymo projekto įgyvendinimo pasekmių nenumatoma. Priėmus šį įstatymą, Vyriausybei ar jos įgaliotoms institucijoms tektų atitinkamai papildyti šiam įstatymui įgyvendinti reikalingus teisės aktus.

Projektas atitinka Europos Sąjungos dokumentus. ES šalyse nustatyta tvarka ir sąlygomis namų gamybos stiprius alkoholinius gėrimus gaminti leidžiama [9].

Vertinant šį projektą Lietuvos respublikos Seimo kanceliarijos teisės departamentas 2004 metų liepos mėn. 29 d. pateikė išvadą, kurioje nurodoma, kad, juridinės technikos reikalavimų požiūriu bei pagal jo santykį su kitais įstatymais bei Europos Sąjungos teisės aktais, galima pateikti tam tikras pastabas ir pasiūlymus.

Pagal teikiamo projekto nuostatas ūkininkams, įregistravusiems ūkininko ūkį bei teikiantiems kaimo turizmo paslaugas, būtų leidžiama iš perteklinės žaliavos gaminti namų gamybos alkoholinius gėrimus, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija ne didesnė kaip 50 procentų. Šios projekto nuostatos nagrinėtinos jų atitikimo Alkoholio kontrolės įstatyme įtvirtintiems tikslams aspektu. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad galiojantis Alkoholio kontrolės įstatymas numato bendrą draudimą gaminti namų gamybos alkoholinius gėrimus. Šis draudimas atitinka įstatymo 1 straipsnyje įvardytus įstatymo tikslus (mažinti bendrąjį alkoholio suvartojimą, jo prieinamumą, piktnaudžiavimą alkoholiu, jo daromą žalą sveikatai ir ūkiui ir kt.) bei įstatymo 3 straipsnyje įtvirtintus valstybės alkoholio kontrolės principus. Pažymėtina ir tai, kad išimtis iš šio bendro draudimo gaminti namų gamybos alkoholinius gėrimus, kuri yra numatyta galiojančiame Alkoholio kontrolės įstatyme, yra riboto pobūdžio, t.y. fiziniams asmenims leidžiama gaminti ne bet kokius namų gamybos alkoholinius gėrimus, o tik natūralios fermentacijos alkoholinius gėrimus; ribojama šių alkoholinių gėrimų tūrinė etilo alkoholio koncentracija (ne didesnė kaip 18, o alui ne didesnė kaip 9,5 procento). Esminis šios išimties požymis yra susijęs su tokių namų gamybos alkoholinių gėrimų realizacija, t.y. tokie alkoholiniai gėrimai turi būti skirti tik fizinių asmenų asmeniniam naudojimui ir negali būti skirti pardavimui. Tuo tarpu pagal teikiamo projekto nuostatas ūkininkų pagaminti namų gamybos alkoholiniai gėrimai gali būti realizuojami, teikiant kaimo turizmo paslaugas. Manytume, kad toks teisinis reglamentavimas neatitinka Alkoholio

kontrolės įstatymo 1 bei 3 straipsnio. Be to, atsižvelgiant į tai, kad Alkoholio kontrolės įstatymo 10 straipsnyje yra nustatomas tiek bendras draudimas gaminti namų gamybos alkoholinius gėrimus, tiek ir išimtis iš šio draudimo, 12 straipsnyje nustatoma, jog gaminti alkoholinius gėrimus gali tik įmonės, o pagal 16 straipsnio 3 dalį teisė verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais taip pat suteikiama tik įmonėms, keičiamo įstatymo normas galima būtų vertinti kaip nenuoseklų teisinį reglamentavimą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tiek pagal Akcizų įstatymą, tiek pagal Europos Sąjungos teisės aktus - Tarybos direktyvą 92/83/EEB [9] - nuo akcizų gali būti atleidžiami tik tie namų gamybos alkoholiniai gėrimai, kurie yra skirti asmeniniams ir šeimos poreikiams ir nėra skirti parduoti. Taigi ūkininkų gaminami alkoholiniai gėrimai, skirti realizuoti, turėtų būti apmokestinami akcizu, o šiems gėrimams gaminti pagal Akcizų įstatymo 4 straipsnį turėtų būti steigiami akcizais apmokestinamų prekių sandėliai.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad įtvirtinus teikiamo projekto nuostatas, tam tikrų namų gamybos alkoholinių gėrimų, kuriuos gamintų fiziniai asmenys (ūkininkai taip pat yra fiziniai asmenys) gamyba būtų reglamentuojama skirtingai. Todėl nėra aišku, kaip būtų kontroliuojami, kiek tai susiję su licencijų gavimu bei saugos ir kokybės reikalavimų vykdymu, ūkininkai, gaminantys natūralios fermentacijos namų gamybos alkoholius gėrimus iki 18 procentų etilo alkoholio koncentracijos, atsižvelgiant į tai, kad tokius alkoholinius gėrimus be licencijos gali gaminti bet koks fizinis asmuo, jeigu šie gėrimai yra skirti asmeniniam naudojimui.

Įstatymo projektu siūloma leisti gaminti ūkininkams namų gamybos alkoholinius gėrimus iš perteklinės žaliavos. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad jokie galiojantys įstatymai „perteklinės žaliavos“ sąvokos neapibrėžia, o Žemės ūkio ir maisto produktų atsargų deklaravimo ir perteklinių atsargų vienkartinio apmokestinimo įstatymas apibrėžia tik „žemės ūkio arba maisto produktų perteklines atsargas“ (į kurias, be kita ko, patenka žemės ūkio produktai, iš kurių gali būti gaminami kai kurie namų gamybos alkoholiniai gėrimai), už kurias turi būti mokamas vienkartinis mokestis. Taigi nėra aišku, kokia perteklinė žaliava turima minty ir kokiais kriterijais remiantis ji būtų nustatoma.

Iš keičiamo įstatymo 10 straipsnio 3 dalies bei 12 straipsnio 4 dalies nuostatų būtų galima daryti išvadą, jog ūkininkų pagamintiems alkoholiniams gėrimams būtų taikomi kitokie saugos ir kokybės priežiūros reikalavimai bei išduodamos kitokios alkoholinių gėrimų gamybos licencijos nei kitų ūkio subjektų pagamintiems alkoholiniams gėrimams, t.y. jiems nebūtų taikomi Alkoholio kontrolės įstatymo 12 straipsnio 1-3 dalių reikalavimai, o tai reiškia, kad alkoholinių gėrimų kokybei būtų taikomi skirtingi reikalavimai, priklausomai nuo to, kas juos gamina. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Europos Sąjungos teisės aktuose, kurie yra

nurodyti šiuo metu galiojančiame Alkoholio kontrolės įstatymo priede ir su kuriais šis įstatymas yra suderintas, yra nustatomi reikalavimai, kurie turi būti taikomi visiems juose nurodytiems alkoholiniams gėrimams. Atsižvelgiant į tai minėtos teikiamo projekto nuostatos kelia abejonių dėl jų atitikimo Europos Sąjungos teisės aktams, pvz., Tarybos reglamentui (EEB) Nr. 1576/1989 [9].

Pagal teikiamą projektą ūkininkai įgytų teisę gaminti alkoholinius gėrimus iki 50 procentų etilo alkoholio koncentracijos. Taigi jie galėtų gaminti ir naminę degtinę, brogą ir kitus stiprius alkoholinius gėrimus, už kurių gaminimą, įgijimą, laikymą, gabenimą ir realizavimą Administracinių teisės pažeidimų kodekse yra numatyta atsakomybė. Todėl įtvirtinus šią projekto nuostatą reikėtų atitinkamai keisti Administracinių teisės pažeidimų kodeksą.

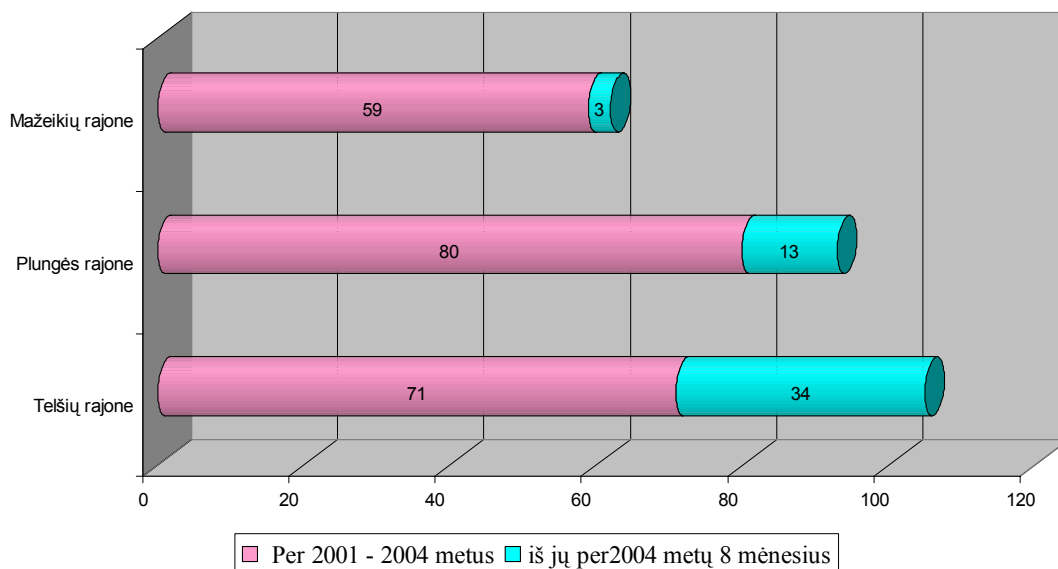
Kol kas toks įstatymas nepriimtas, todėl nusikalstama veika pagal LR BK 210 str. kvalifikuojama, kai neteisėtai pagaminami, laikomi, gabenami ar realizuojami namų gamybos stiprūs alkoholiniai gėrimai, nedenatūruotas, denatūruotas ar techninis etilo alkoholis, jų skiediniai (mišiniai) ir aparatai jiems gaminti.

3. TELŠIŲ APSKRITYJE VYKDOMŲ EKONOMINIŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ BEI JAS ĮVYKDŽIUSIŲ ASMENŲ KRIMINOLOGINĖ CHARAKTERISTIKA

Šiame darbo skyriuje bus nagrinėjami nusikalstamų veikų, susijusių su sukčiavimais bei neteisėta namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų, nedematizuoto, dematuoto ar techninio etilo alkoholio, jų skiedinių (mišinių) ir aparatų jiems gaminti gaminimu, laikymu, gabenimu ar realizavimu, bei jas įvykdžiusių asmenų Telšių apskrityje, kriminologiniai elementai, išskirti nusikalstamą elgesį įtakojantys faktoriai. Šios nusikalstamos veikos bei jas vykdančias asmenys šiame darbe charakterizuojami remiantis dokumentų analizės metodu, analizuojant 172 2001 – 2004 metais Telšių apskrityje įvykdytas nusikalstamas veikas, susijusias su sukčiavimu, 260 įvykdytų nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėta namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų, nedematizuoto, dematuoto ar techninio etilo alkoholio, jų skiedinių (mišinių) ir aparatų jiems gaminti gaminimu, laikymu, gabenimu ar realizavimu (toliau darbe vadinama – neteisėtu alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu). Darbe bus nagrinėjamos 60 įtariamųjų bei kaltinamųjų, įvykdžiusių sukčiavimus, bei 80 įtariamųjų bei kaltinamųjų, įvykdžiusių nusikalstamas veikas, susijusias su neteisėta alkoholinių gėrimų gamyba, laikymu ar realizavimu Telšių apskrityje, asmenybių ypatybės. Atliekant analizę remiamasi praktine patirtimi, kovojant su nusikalstamomis veikomis ekonomikai bei ūkininkavimo tvarkai (darbo autorius - Telšių rajono policijos komisariato Kriminalinės policijos nusikaltimų turimo skyriaus ekonominių nusikaltimų tyrimo poskyrio viršininkas, turintis 11 metų darbo stažą bei 11 metų tyręs nusikalstamas veikas ekonomikai bei ūkininkavimo tvarkai).

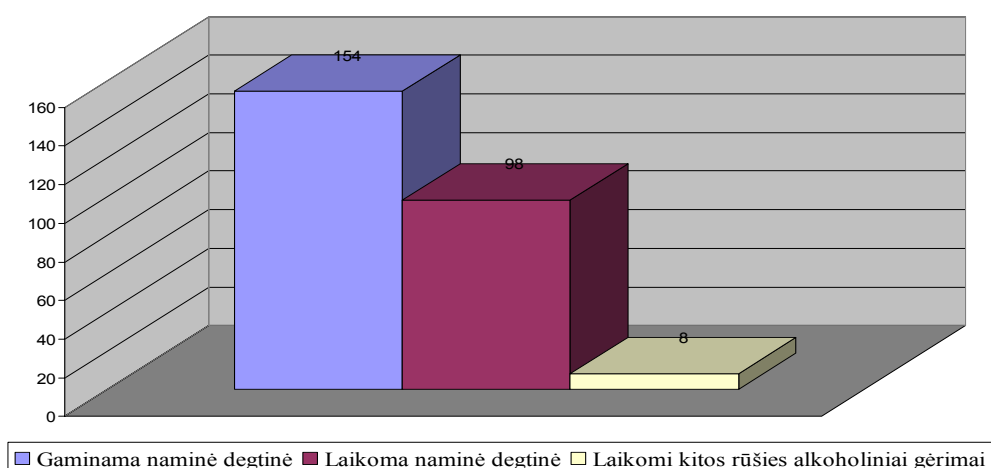
Analizuotos 260 baudžiamosios bylos bei ikiteisminio tyrimo medžiagos, susijusios su neteisėtu namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų, nedematizuoto, dematuoto ar techninio etilo alkoholio, jų skiedinių (mišinių) ir aparatų jiems gaminti gaminimu, laikymu, gabenimu ar realizavimu, pradėtos 2001 – 2004 metais Telšių apskrities rajonų policijos komisariatuose (105 - Telšių rajone, 93 – Plungės rajone, 62 – Mažeikių rajone). Skirtingą neteisėtų alkoholinių gėrimų gamybos, laikymo ar realizavimo faktų išaiškinimo skaičių atskiruose Telšių apskrities rajonuose lemia ne tik būtent šios srities nusikalstamumas, socialiniai faktoriai, papročiai, tačiau, kaip minėjau analizuodamas ekonominių nusikalstamumą, ir pareigūnų profesionalumas, tam tikros nusikalstamos veikos išaiškinimo prioritetumas. Ypač daug neteisėtos naminės degtinės gamybos atvejų užfiksuota 2004 metais sausio – rugpjūčio mėnesiais Telšių rajone. Tai – 34 šios rūšies nusikalstamos veikos. Plungės rajone – 13, Mažeikių rajone – 3 šios rūšies nusikalstamos veikos (žr.8 grafiką).

8 grafikas. Neteisėtai laikomi ar realizuojami alkoholiniai gėrimai

Tyrimai parodė, kad šios rūšies nusikalstamos veikos skiriasi savo pobūdžiu. Kaip ir nurodyta 310 str.(1961 m. BK) bei 201 str. (2000 m. BK) dispozicijoje, uždraustos apyvartos alkoholiniai gėrimai gali būti gaminami, laikomi ar realizuojami. Baudžiamoji atsakomybė kyla ir dėl brogos bei aparato alkoholiniams gėrimams gaminti laikymo .

9 grafikas. Nusikalstamų veikų, įvykdytų Telšių apskrityje 2001 – 2004 metais pagal LR BK 310 str.bei 201 str. pobūdis

Pastebime, kad analizuojant nusikalstamas veikas, susijusias su neteisėta alkoholinių gėrimų gamyba, laikymu ar realizavimu Telšių apskrityje 2001 – 2004 metais, net 59 % iš šios rūšies nusikalstamų veikų yra susijusios su naminės degtinės gamyba . Šių nusikalstamų veikų objektas yra ne tik naminė degtinė, bet ir broga bei aparatai naminei degtinei gaminti. 38 % sudaro laikoma naminė degtinė, kai asmuo ją laiko patalpoje arba gabena. Atkreiptinas

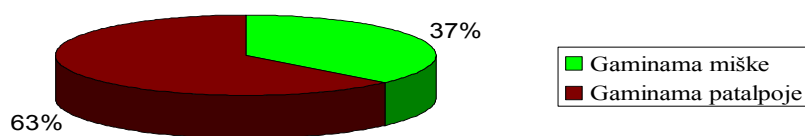

dėmesys į tai, kad Telšių apskrityje iš galimų neteisėtai laikomų alkoholinių gėrimų rūšių išskirtinę vietą užima naminė degtinė. Tik 3 % tenka nedematūruoto, dematūruoto etilo alkoholio ar jo skiedinių neteisėtai gamybai, laikymui, gabenimui ar realizavimui. Galbūt todėl Žemaitija ir minima kaip degtindarių kraštas.

Praktikoje naminės degtinės realizavimas įrodomas gana retai. Neįrodžius neteisėtai laikomų alkoholinių gėrimų realizavimo, nusikalstama veika kvalifikuojama kaip baudžiamasis nusižengimas. Telšių apskrityje dauguma nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtais alkoholiniais gėrimais pradami pagal LR BK 201 str. 3 d., o tai - baudžiamasis nusižengimas.

Ši nusikalstama veika savita ir tuo, kad dažnai ji vykdoma viešoje vietoje, t.y. miške.

10 grafikas. Naminės degtinės gamybos vieta

Draudžiamo produkto, t.y. naminės degtinės, gamybą miške nusikaltėliai dažnai renkasi dėl savo ketinimų išvengti baudžiamosios atsakomybės. Tinkamai nesuorganizavus operacijos, sulaikant degtindarius nusikaltimo vietoje, vėliau dažnai sunku būna įrodyti jų kaltę bei miške rasto aparato naminei degtinei gaminti, brogos ar naminės degtinės priklausomybę. Naminės degtinės fabrikėliai dažnai statomi žmogui sunkiai prieinamose vietose, kad pašaliniai asmenys, vaikščiojantys po mišką, jo neaptiktų bei apie tai neinformuotų teisėsaugos pareigūnų. Ne tik konspiracija, bet ir vanduo nulemia veikiančių naminės degtinės daryklų vietas. Jos turi būti netoliese vandens telkinių, kadangi naminės degtinės gamybai reikalingas vanduo. Todėl vaikščiojant Žemaitijos miškais, palei upelius, didelė tikimybė aptikti „naminukės varymo fabrikėlių“.

Sukčiavimai taip pat turi savo specifiką. Kaip anksčiau minėjau, sukčiautojai – tai fiziniai asmenys, siekiantys užvaldyti svetimą turtą apgaule.

Telšių apskrityje labiausiai paplitę šie sukčiavimo būdai:

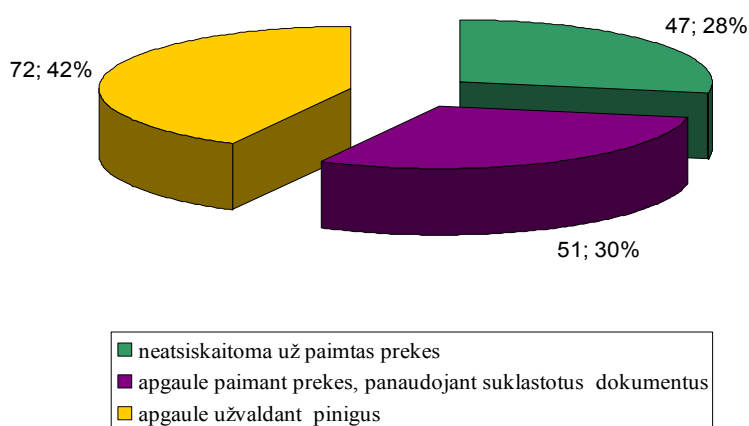
- neatsiskaitoma už paimtas prekes;
- apgaule paimant prekes, panaudojant suklastotus dokumentus;
- apgaule užvaldant pinigus;

Sukčiavimo būdu užvaldomi pinigai Telšių apskrityje sekančiais būdais:

- už tariamas prekes;
- už tariamas paslaugas, prisistačius pareigūnais ar valstybinių įmonių tarnautojais;
- už tariamus įvykius (sukčiavimai telefonu – pranešimai apie artimo asmens nelaimę);
- žadant įdarbinti užsienyje.

Šiame darbe išanalizuotos 172 baudžiamosios bylos bei ikiteisminio tyrimo medžiagos, pradėtos Telšių apskrityje dėl sukčiavimu padarytų nusikalstamų veikų. Sukčiavimo būdai pavaizduoti 11 grafike.

11 grafikas. Sukčiavimo būdai Telšių apskrityje 2001 – 2004 metais

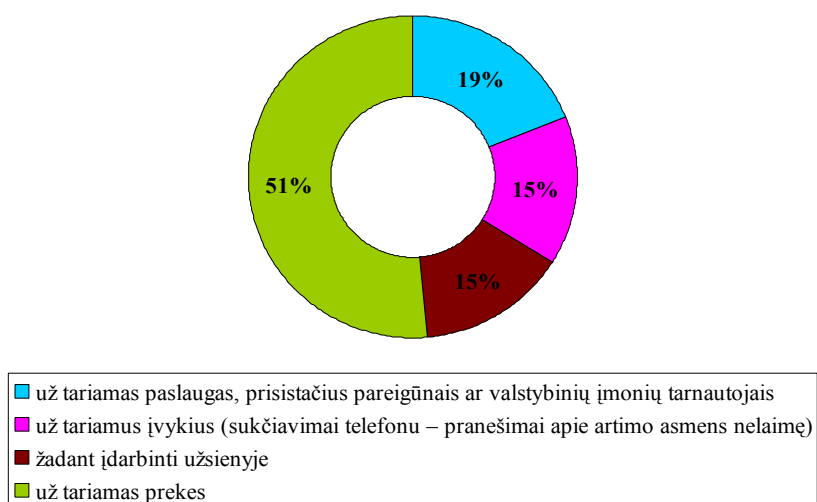

Telšių apskrityje 2001 – 2004 metais 42% sukčiavimų įvykdyti apgaule užvaldant pinigus. Šis sukčiavimo būdas populiariausias nusikaltėlių tarpe, kadangi tokiu būdu įgyjami pinigai, o ne prekės. Daugelio turtinių nusikaltimų galutinis tikslas - praturtėti, t.y., užvaldyti kuo daugiau pinigų. Užvaldytus pinigus lengviausia realizuoti, jų išieškojimas iš nusikalstamos veikos įvykdžiusių asmenų yra gana sudėtingas. Sukčiavimai neatsiskaitant už paimtas prekes daugiau būdingi 1995 - 2001 metų laikotarpiui. Šis nusikalstamos veikos būdas yra gana problemiškas, kadangi jį reikia atriboti nuo civilinių santykių. Kvalifikuojant šią veiką kaip sukčiavimą, reikia įrodyti, kad asmuo neatsiskaitė už paimtas prekes žadėję prieš jas paimdamas, jis neatsiskaitė tyčia, nors ir turėjo galimybę atsiskaityti. Mano manymu, šiandien šia nuostata yra dažnai piktnaudžiaujama. Fiziniai bei juridiniai asmenys lieka skolingi dideles pinigų sumas kreditoriams ir už tai jiems kyla tik civilinė atsakomybė, kurią įgyvendinus, pinigų išieškojimas yra labai problematiškas. Šiuo atveju skolininkai dažniausiai neturi nei turto, nei pajamų. Manau, kad asmenys komercinės veiklos riziką turėtų vertinti atsakingiau, o jos neįvertinus galėtų būti numatyta ir baudžiamoji atsakomybė. Šiuo metu veika neatsiskaitė už paimtas prekes pripažįstama sukčiavimu gana retai.

2004 metais Telšių apskrityje ypač paplito sukčiavimo atvejai, kai iš įvairių prekybos centrų bei parduotuvių lizingo būdu paaimamos prekės, panaudojant suklastotus dokumentus. Jei 2001 – 2004 metais šiuo būdu įvykdyti sukčiavimai sudarė 30 % visų sukčiavimo atvejų, tai 2004 metais - iš 38 sukčiavimų, 19 (t.y., 50%) įvykdyta paaimant prekes, pasinaudojus suklastotais dokumentais. Šiuo sukčiavimo būdu nusikaltėliai dažniausiai užvaldo mobiliuosius telefonus bei buitinę techniką. Sukčiavimai vykdomi panaudojant negaliojančius ar suklastotus kitų asmenų asmens dokumentus, socialinio draudimo pažymėjimus. Asmens dokumentai dažniausiai klastojami, perklijuojant fotonuotraukas. Sukčiavimo būdu pasirašius lizingo sutartį bei paėmus prekes, nuostolius patiria ne prekes pardavusi įmonė, bet lizingo paslaugas teikiantis bankas. Siekdamas kuo didesnio pelno, įmonės suinteresuotos parduoti kuo daugiau produkcijos, taigi pardavėjai galbūt ne visada išsamiai išsiaiškina išsimokėtinai prekes perkančio asmens tapatybę. Nepatikrinama internetinėje duomenų bazėje pateikto asmens dokumento galiojimas, neatidžiai sutikrinamas asmens panašumas su asmens dokumente įklijuota fotonuotrauka. Suprantama, kad preziumuojamas pirkėjo sąžiningumas, tačiau manau, kad pardavėjo atsakomybė pardavus prekes, kurios, vėliau paaiškėja parduotos neteisėtai, turėtų būti reglamentuota griežčiau.

Sukčiavimai, neteisėtai užvaldant pinigus taip pat vykdomi įvairiais būdais. Telšių apskrityje 2001 – 2004 įvykdyti sukčiavimai, neteisėtai užvaldant pinigus, pavaizduoti 14 grafike.

12 grafikas. Sukčiavimai, neteisėtai užvaldant pinigus

Nustatyta, kad 51 % sukčiavimų, užvaldant pinigus, 2001 – 2004 metais Telšių apskrityje buvo įvykdyti nusikaltėliui fiziniams asmenims prižadėjus pristatyti prekes bei šio pažado nevykdant. Kaip masalas dažniausiai pasirinktos prekės, kurios yra būtinos kasdieniniam vartojimui. Žadėta atvežti dyzelinio kuro, malkų kūrenimui ar šieno gyvuliams šerti. Daugumoje atvejų nukentėjęsieji - kaimuose gyvenantys fiziniai asmenys, kurių

patiklumu, noru sutaupyti bei išsilavinimo stoka ir naudojosi sukčiavimus vykdę asmenys. Didžiausia dalis šiuo būdu įvykdytų nusikalstamų veikų buvo padaryta 2001 metais. Šiais metais visą Žemaitiją, o joje ir Telšių apskritį „terorizavo“ asmuo, Telšių apskrities rajonuose įvykdęs net 19 nusikalstamų veikų, vertinamų kaip sukčiavimas (LR BK 274 straipsnis). Šis asmuo, kurio biografijoje yra net 35 teistumai, apgavo 19 Telšių apskrities kaimų gyventojų, žadėdamas už sąlyginai mažą kainą pristatyti dyzelinio kuro, kuris kaimuose gyvenantiems asmenims buvo reikalingas kaip kuras žemės ūkio technikai, kuria jie dirbdavo žemės ūkio darbus.

Sukčiavimo būdai, neteisėtai užvaldant pinigus už tariamas paslaugas, pasistačius pareigūnais ar valstybinių įmonių tarnautojais, už tariamus įvykius ar žadant įdarbinti užsienyje, Telšių apskrityje vyravo 2003 metų pabaigoje 2004 metų pradžioje. Nusikalstamos veikos, kai apgaulė įvykdoma prisistačius pareigūnais ar tarnautojais bei informuojant apie tariamus įvykius sudaro 34 % 2001 – 2004 metais įvykdytų sukčiavimų Telšių apskrityje, kai buvo neteisėtai užvaldyti pinigai. Šios rūšies nusikalstamos veikos dažniausiai vykdomos prieš senyvo amžiaus asmenis. Nusikaltėliai, prisistatydami banko, mokesčių inspekcijos ar socialinio draudimo darbuotojais bei žadėdami tariamas paslaugas (padidinti pensiją, išmokėti kokią realiai neegzistuojančią išmoką), iš savo aukų išvilioja pinigus. Senyvo amžiaus asmenys yra gana patiklūs, sunkiai susigaudantys mokesčių bei kompensacijų srityse, todėl juos apgauti lengviau nei išsilavinusį, darbingą miesto gyventoją.

Panašaus tipo asmenys kaip aukos pasirenkamos ir vykdant sukčiavimus telefonu, kai auka informuojama apie jo artimo asmens autoavarijoje padarytą žalą kitam asmeniui bei prašoma pinigų artimo aukos giminaičio vardu. Šiuo atveju veikia ne tik amžiaus kriterijus (aukos senyvo amžiaus asmenys), bet ir laikas. Dažniausiai skambinama nakties metu, kad staiga pabudęs asmuo, veikiamas stiprių emocijų, susidariusių dėl tariamo nelaimingo atsitikimo, negalėtų logiškai mąstyti. Numatyta aukai daromas stiprus psichologinis spaudimas, stengiamasi pinigų išviliooti per kuo trumpesnę laiką, t.y., keletą valandų. Analizuojant ikiteisminio tyrimo medžiagas, kuriose sukčiauta minėtu būdu bei nustatyti įtariamieji, pastebima, kad šių nusikaltimų organizatoriai dažniausia laisvės atėmimo vietose bausmes atliekantys asmenys, kurie bendrininkams vadovauja bei nurodymus perduoda mobiliuoju telefonu. Tai grupiniai nusikaltimai. 2004 metais birželio mėnesį nustatyti 3 įtariamieji, kurie Telšių rajone įvykdė sukčiavimą minėtu būdu. Ir čia organizatorius - nuteistasis, atliekantis bausmę Marijampolės griežto režimo pataisos darbų kolonijoje, vykdytojai – du jo laivėje buvę draugai, gyvenantys Marijampolės bei Vilkaviškio rajonuose.

Išskirčiau ir sukčiavimo būdą neteisėtai užvaldant pinigus, kai nusikaltėlis žada pasirinktą auką įdarbinti užsienyje. Nors šiuo būdu įvykdyti sukčiavimai sudaro tik 6,5 % visų

Telšių apskrityje įvykdytų sukčiavimų 2001 – 2004 metais ir 15 % sukčiavimų, kai neteisėtai užvaldyti pinigai, tačiau šio sukčiavimo būdo populiarumas auga. Šio pobūdžio sukčiavimai užregistruoti Mažeikių bei Plungės rajonų policijos komisariatuose 2004 metų liepos – rugpjūčio mėnesiais. Naudojamasi asmenų noru susirasti darbą. Lietuvoje esant gana dideliame nedarbe, daugelis darbingo amžiaus asmenų patiki sukčiais, kurie žada geras darbo sąlygas bei viliojantį uždarbį. Šiais atvejais įdarbinti žadama užsienyje, kadangi tokiu atveju patikrinti informaciją, ar žadama darbo vieta yra realiai egzistuojanti, yra sunkiau nei tada, jei siūlomas darbas būtų Lietuvoje.

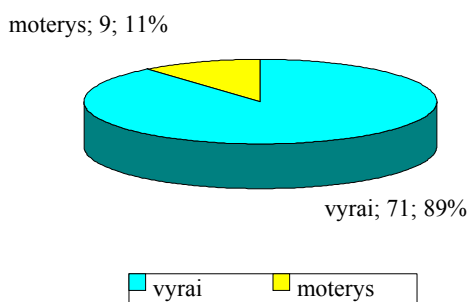
Atlikus tyrimą bei analizę baudžiamosiose bylose bei ikiteisminio tyrimo medžiagoje apžvelgėme Telšių apskrityje 2001 – 2004 metais vyraujančius neteisėtos naminės degtinės laikymo, realizavimo bei sukčiavimo būdus, šių nusikalstamų veikų ypatumus, tendencijas.

Kokios, šias nusikalstamas veikas vykdančių asmenų ypatybės, jų nusikalstamą elgesį įtakojantys faktoriai? Analizuotos 60 įtariamųjų bei kaltinamųjų, įvykdžiusių sukčiavimus, bei 80 įtariamųjų bei kaltinamųjų, įvykdžiusių nusikalstamas veikas, susijusias su neteisėta alkoholinių gėrimų gamyba, laikymu ar realizavimu Telšių apskrityje, asmenybių ypatybės.

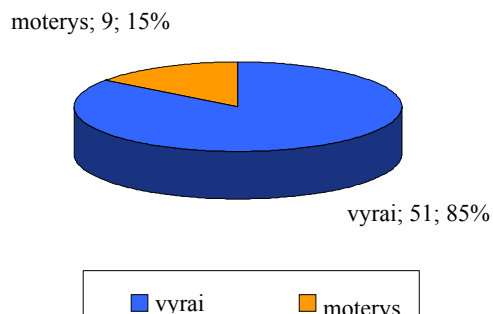
Tyrimai parodė, kad nei sukčiavimų, nei neteisėtos veikos, susijusios su alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu, nevykdo vien vyrai. 15 % sukčiavimų bei 11 % nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu alkoholinių gėrimų laikymu, gabenimu ar realizavimu Telšių apskrityje 2001 – 2004 metais įvykdė moterys.

13, 14 grafikai . Nusikalstamas veikas, susijusias su sukčiavimais bei neteisėtu alkoholinių gėrimų gamyba, laikymu ar realizavimu, įvykdę asmenys

Neteisėtai gaminami, laikomi ar realizuojami alkoholiniai gėrimai

Sukčiavimai

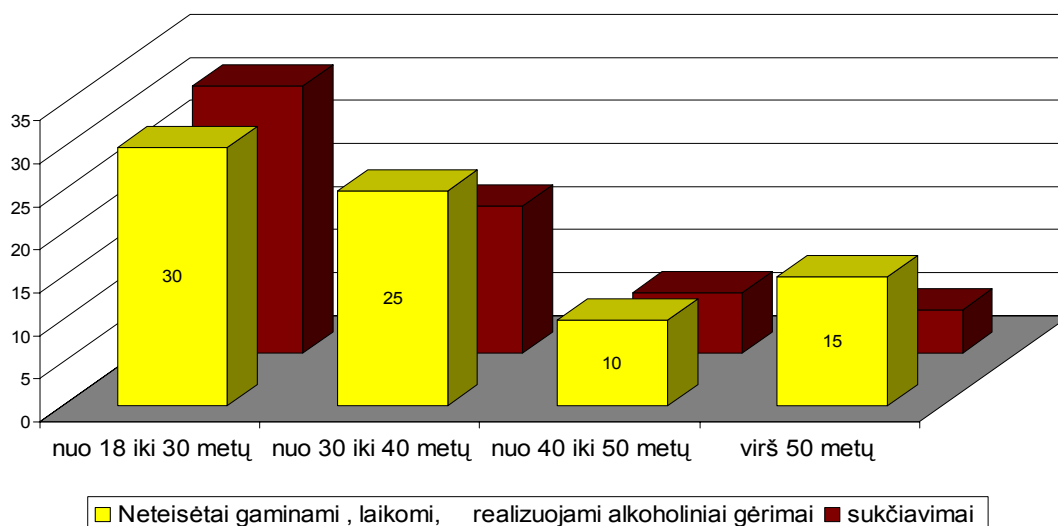

Analizuojant šių nusikalstamų veikų, įvykdančių vyrų bei moterų santykį atskiruose Telšių apskrities rajonuose, pastebime, kad neteisėtą naminės degtinės gamybą ar laikymą

Telšių rajone įvykdė 1, Plungės rajone - 2, Mažeikių rajone - 6 moterys. Sukčiavimus Telšių rajone įvykdė 0, Plungės rajone - 3, Mažeikių rajone - 6 moterys. Neteisėtas alkoholinių produktų gaminimas yra gana specifinė nusikalstama veika, reikalaujanti nemažai žinių apie šios gamybos technologijas, aparatus, skirtus gaminti neteisėtiems alkoholiniams produktams, o taip pat ir fizinės jėgos, kas, mano nuomone, yra labiau artima vyriškos lyties asmenims. Tai atsispindi ir statistikoje. Žinoma, statistika priklauso nuo nusikalstamų veikų traktavimo (turimas omenyje kriminologijos mokslas). Jeigu į sukčiavimą bei neteisėtas veikas, susijusias su alkoholinių gėrimų gamyba, laikymu ar realizavimu žiūrėti pro baudžiamosios teisės prizmę, tai čia atsiveria platesnės moterų veiklos galimybės – moterys gali prisidėti prie nusikaltimo vykdymo, būti padėjėjomis ir pan. Tačiau, jeigu dalyvavimą šiose nusikalstamosiose veikose traktuosime kaip tiesioginius veiksmus (vykdytojo veiksmus), tai pamatysime, jog sukčiavimus bei neteisėtą alkoholinių gėrimų gamybą ir realizavimą dažniausiai vykdo vyrai.

Sukčiavimus bei neteisėtą alkoholinių produktų gamybą, laikymą ar realizavimą vykdančių asmenų amžius pasiskirstęs gana įvairiai.

15 grafikas . Nusikalstamas veikas, susijusias su sukčiavimais bei neteisėta alkoholinių gėrimų gamyba, laikymu, realizavimu, įvykdžiusių asmenų amžius

Išanalizavus nusikalstamas veikas, susijusias su sukčiavimais bei neteisėta alkoholinių gėrimų gamyba, laikymu, realizavimu, įvykdžiusių asmenų amžių, pastebime, kad vyresnio amžiaus nusikaltėliai įvykdo vis mažiau sukčiavimų, ko negalima teigti apie asmenis, vykdančius nusikalstamas veikas, susijusias su neteisėtą alkoholinių gėrimų gamyba, laikymu ar realizavimu. Šias veikas vykdančiams nusikaltėliams amžius lemiamos reikšmės neturi. Abi nagrinėjamas nusikalstamas veikas daugiausiai įvykdo asmenys iki 30 metų amžiaus.

Sukčiavimus Telšių apskrityje daugiausiai vykdo asmenys nuo 25 iki 35 metų amžiaus. Tyrimo metu nustatyta, kad šio amžiaus asmenys Telšių apskrityje įvykdo 52 % sukčiavimų. Nusikalstamas veikas, susijusias su alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu, vykdančių asmenų amžius pasiskirsto ganėtinai tolygiai.

Telšių apskrityje sukčiavimus įvykdžiusių asmenų vidutinis amžius 33 metai, neteisėtai gaminusių, laikusių ar realizavusių alkoholinius gėrimus - 24 metai. Kaip matome, nusikalstamas veikas, kurioms įvykdyti reikalinga daugiau intelekto (sukčiavimai), vykdo vyresnio amžiaus asmenys, o nusikalstamas veikas, kurioms įvykdyti daugiau reikalingas fizinis darbas (alkoholinių gėrimų gaminimas, laikymas ar realizavimas) – jaunesnio amžiaus.

Žinoma, negalima teigti, kad ši statistika yra galutinė ir realiai atspindinti padėtį. Tokia padėtis yra susidariusi Telšių apskrities rajonų policijos komisariatų aptarnaujamoje teritorijoje. Be to, reikia turėti omenyje, kad čia duomenys nusikaltimų, kuriuos pavyko atskleisti arba, remiantis surinktais faktiniais įrodymais, pavyko nustatyti įtariamuosius.

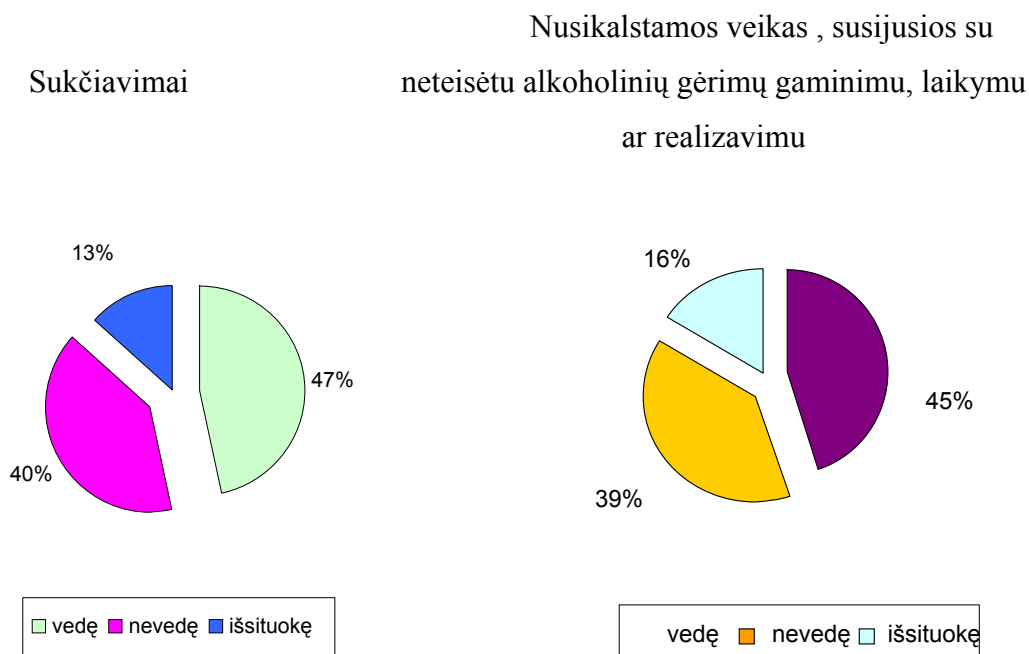
Tačiau remiantis praktine patirtimi, bendraujant su kituose Lietuvos regionuose dirbančiais kolegomis, drįstame teigti, kad analogiška situacija yra ir kitose Lietuvos vietose.

Tyrimas parodė, kad ir sukčiavimus, ir nusikalstamas veikas, susijusias su neteisėta alkoholinių gėrimų gamyba, laikymu ar realizavimu, dažniausiai įvykdo jauni, tačiau jau subrendę asmenys. Nepaisant bendro paauglių nusikalstamumo didėjimo, šioms nusikalstamų veikų rūšims ši tendencija nebūdinga. Mano nuomone, paaugliai yra labiau linkę atlikti chuliganiško pobūdžio nusikalstamas veikas, tačiau jų nusikalstamas elgesys dar neturi pakankamos ekonominės motyvacijos, kas paprastai egzistuoja vykdant tyrinėjamas veikas. Tai aiškiai parodo tiek sukčiavimo, tiek neteisėto alkoholinių gėrimų gamybos laikymo ar realizavimo tikslai ir motyvai – materialinės naudos siekimas.

Pagyvenusių asmenų gana žemas nusikalstamumo lygis sukčiaujant gali būti paaiškinamas jau galutinai susiformavusia gyvenimo vertybių sistema, ramaus gyvenimo siekimu, šeimyniniais ryšiais. Tuo tarpu iš gaminančių, laikančių ar realizuojančių neteisėtus alkoholinius gėrimus asmenų, nemaža dalis yra ir vyresni nei 50 metų amžiaus. Tai sudaro 19 % šių nusikalstamą veiką vykdančių asmenų Telšių apskrityje. Tai gali būti paaiškinama šio regiono tradicijomis. Naminė degtinė gaminama kaimiškose teritorijose, o jose daugiau gyvena pagyvenusio amžiaus žmonės.

Sukčiavimus bei nusikalstamas veikas, susijusias su neteisėta alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu, Telšių apskrityje vykdančių asmenų šeiminių padėtis yra gana įvairi. Mažiausiai šių nusikalstamų veikų padaro išsituokę asmenys. Vedusių ir nevedusių asmenų skaičius yra panašus. +

16, 17 grafikai. Sukčiavimus bei nusikalstamas veikas, susijusias su neteisėtu alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu, padariusių asmenų šeiminė padėtis

Iš tyrimo metu gautų rezultatų galima teigti, kad šeimyninė padėtis asmenų, vykdančių tiek sukčiavimus, tiek nusikalstamas veikas, gaminant, laikant ar realizuojant alkoholinius gėrimus, yra labai panašiai pasiskirsčiusi. Gana daug nagrinėjamų rūšių nusikalstamų veikų įvykdo nevedę asmenys (40%, 39%). Tai galima būtų aiškinti mažesniu pareigos jausmu ar jo nebuvimu artimam žmogui. Nevedę asmenys nėra taip glaudžiai prisirišę prie tų žmonių, kurie jiems yra svarbūs. Tai pirmiausia gali būti šeimos nariai, artimieji. Kaip teigė mokslininkas T.Hirshi, tyrinėjęs socialinės kontrolės ryšius, nors mes ne visada skaudiname žmones, kuriuos mylime, tačiau noras to nepadaryti ir apsaugoti juos nuo išgyvenimų verčia individą elgtis taip, kaip reikalauja visuomenė. Teisės pažeidimas – tai veiksmas, prieštaraujantis mums svarbių žmonių norams ir viltims. Neturėti socialinių ryšių reiškia būti nesuvaržytam [23.P.162].

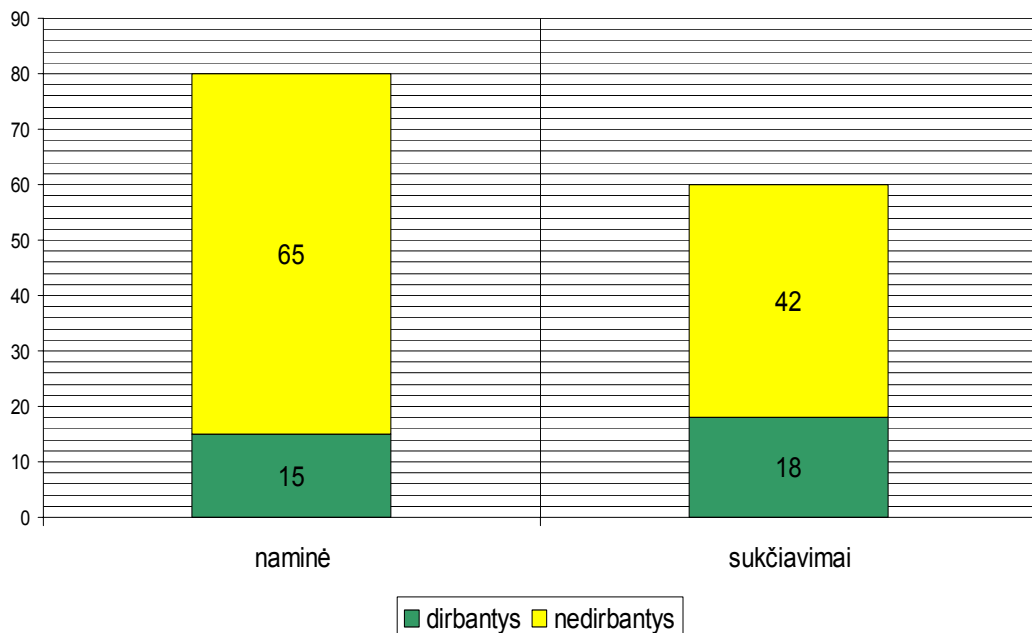
Dauguma autorių teigia, kad asmenys, linkę daryti nusikaltimus daug dažniau nei kiti turėjo asocialias šeimas, jų tėvai buvo išsiskyre, šeimos materialinė padėtis buvo bloga ir pan. [23. P. 206], tačiau išanalizavus baudžiamąsias bylas bei ikiteisminio tyrimo medžiagas, kuriose įtariamieji asmenys, įvykdę sukčiavimus bei nusikalstamas veikas, susijusias su neteisėtu alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu, nustatyta, kad dauguma minėtas nusikalstamas veikas padariusių asmenų gyveno abiejų tėvų šeimoje (85% ir 75%). Tik labai

maža dalis buvo našlaičiai (įvykdę sukčiavimus 3 %, neteisėtai gaminę, laikę ar realizavę alkoholinius gėrimus – 2 %). Atitinkamai su vienu iš tėvų užaugo ir gyveno 12% bei 23 % asmenų.

Kitas kriminologinis nusikalstamas veikas įvykdžiusių asmenų rodiklis yra asmens materialinė padėtis. Materialinė asmens padėtis yra tiesiogiai susijusi su jo darbine veikla. Asmenys, neturintys pastovaus darbo (uždarbio) yra laikomi labiau linkusiais į nusikalstamą veiklą. Tad kyla klausimas, ar asmenų, vykdančių sukčiavimus bei nusikalstamas veikas, susijusias su neteisėta alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu, darbinė veikla lemia asmenų polinkį vykdyti nusikaltimus?

18 grafikas. Sukčiavimus bei nusikalstamas veikas, susijusias su neteisėtu alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu, padariusių asmenų užimtumas

Iš atlikto tyrimo darome išvadą, kad bendra taisyklė pasitvirtina. Asmenys, neturintys darbo, linkę labiau nusikalsti. Sakoma, kad nusikaltimų nedaro žmonės, kurie tam paprasčiausiai neturi laiko. Aišku, turima omenyje, kad žmonės užsiima tais darbais, kuriuos leidžia įstatymas. Liaudies išmintis teigė, kad nieko neveikimas yra visų ydų šaltinis. [23. P. 165] Atlikti tyrimai tai patvirtino. Ypač daug (81 %) nedirbančių asmenų įvykdė nusikalstamas veikas, susijusias su neteisėtu alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu. Tačiau tai, manau, sietina ir su gyvenamąja vieta. 75 % minėtą nusikalstamą veiklą įvykdžiusių asmenų gyvena kaime. Kitaip pasiskirsto sukčiavimus įvykdžiusių asmenų gyvenamoji vieta. Daugiau „sukčių“ gyvena mieste - 62 %. Akivaizdu, kad neteisėta alkoholinių gėrimų (ypač naminės degtinės) gamyba labiau paplitusi tarp kaime gyvenančių asmenų, o sukčiavimus dažniau įvykdo mieste gyvenantys asmenys. Tai lemia šių

nusikalstamų veikų rūšių specifika, asmenų išsilavinimas, nedarbo lygis bei kiti socialinės aplinkos veiksniai.

Taigi tyrimo rezultatai rodo, kad darbinė veikla turi didelę įtaką nusikalstamo elgesio motyvacijai susiformuoti.

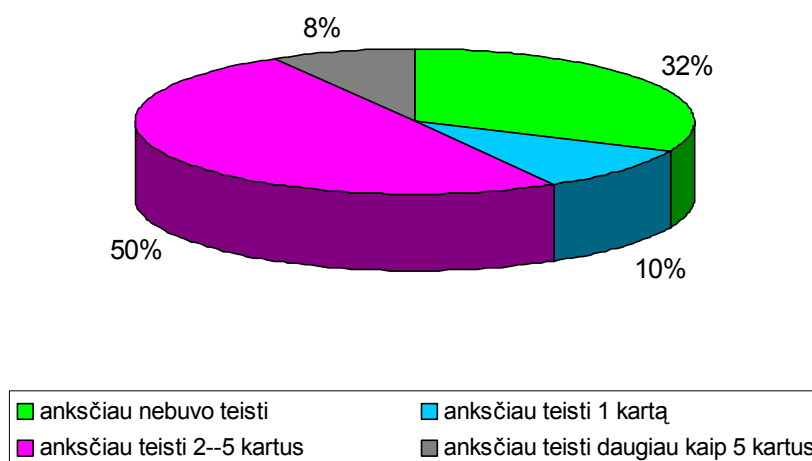
Be anksčiau čia pateiktų duomenų apie darbe tiriamas nusikalstamų veikų rūšis vykdančius asmenis, yra labai svarbu nustatyti individo kriminalinę praeitį ar kitus susidūrimus su teisėsaugos institucijomis.

Analizuojant asmenų, įvykdžiusių tiriamas nusikalstamas veikas ypatybes, nustatyta, kad asmens teistumas, jo nusikalstamos veikos tęstinumas ir aktyvas daug reiškia asmens nusikalstamumui. Tyrimai parodė, kad jeigu asmuo buvo nuteistas už vieną nusikaltimą, yra didelė tikimybė, kad jis padarys ir kitą. [23.P. 165] Panagrinėsime, ar ši bendra taisyklė pasitvirtina ir nusikaltėliams, kurie Telšių apskrityje padarė nusikalstamas veikas, susijusias su sukčiavimu bei neteisėtu alkoholinių gėrimų gamyba, laikymu ar realizavimu.

Atlikdami tyrimą, pastebėjome, kad ši bendra taisyklė dėl nusikalstamos veiklos tęstinumo iš dalies galioja asmenims, įvykdžiusiems sukčiavimus, tačiau nepasitvirtina asmenims, neteisėtai gaminusiems, laikiusiems ar realizavusiems alkoholinius gėrimus.

Tyrimo metu nustatyta, kad sukčiavimus Telšių apskrityje vykdančių asmenų nusikalstamumui turi įtakos teistumas. 68 % asmenų, Telšių apskrityje įvykdžiusių sukčiavimus, anksčiau buvo teisti už kitas nusikalstamas veikas.

19 grafikas. Sukčiavimus įvykdžiusių asmenų teistumas

Daugiausia sukčiavimus Telšių apskrityje vykdo asmenys, kurie jau buvo teisti 2 –5 kartus. (50 %). 10 % asmenų anksčiau buvo teisti 1 kartą, 8 % - daugiau kaip 5 kartus. 3

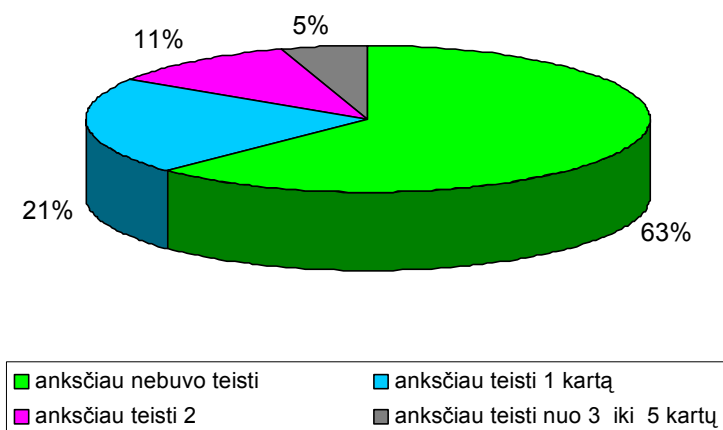
asmenys, įvykdę sukčiavimus anksčiau buvo teisti daugiau nei 10 kartų, o vienas asmuo net 35 kartus. Pastebėtina, kad Telšių rajone iš 18 sukčiavimus įvykdžiusių asmenų visi buvo anksčiau teisti. Mažeikių rajone anksčiau buvo teisti 50 % sukčiavimus įvykdžiusių asmenų, Plungės rajone – 59 % asmenų. Darytina išvada, kad Telšių rajone nusikalstamas veikas, susijusias su sukčiavimu, vykdančių asmenų nusikalstamumui teistumas daro didesnę įtaką nei asmenims, sukčiavimus vykdančiams Plungės ir Mažeikių rajonuose.

Beveik visi asmenys yra bausti administracine tvarka. Tyrimo metu buvo nustatyta, kad, nekalbant apie kelių eismo taisyklių pažeidimus, asmenys yra bausti administracine tvarka už chuliganizmą (12 atvejų), girtu pasirodymą viešoje vietoje (8 atvejai).

Galima teigti, kad dauguma sukčiavimus įvykdžiusių asmenų bent kartą praeityje yra susidūrę su teisėsaugos institucijomis. Kaip rodo faktiniai duomenys, dauguma anksčiau teistų asmenų savo kriminalinę karjerą pradėjo jau sulaukę pilnametystės, t.y. 18 metų amžiaus. Pirmąjį nusikaltimą sukčiavimus vykdančias asmenys įvykdė būdami nuo 17 metų iki 58 metų amžiaus. Apie asmens amžiaus įtaką nusikalstamumui darbe buvo rašoma anksčiau.

Kitokia teistumo įtaka asmenų, vykdančių nusikalstamas veikas, susijusias su neteisėtu alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu, nusikalstamumui. Šias nusikalstamas veikas įvykdžiusių asmenų ankstesnis teistumas pastebimas daug rečiau nei sukčiavimus įvykdžiusių asmenų. Tik 37 % asmenų, Telšių apskrityje įvykdžiusių nusikalstamas veikas, susijusias su neteisėtu alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu, anksčiau buvo teisti už kitas nusikalstamas veikas.

20 grafikas. Nusikalstamas veikas, susijusias su neteisėtu alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu, padariusių asmenų teistumas

Išanalizavus faktinius duomenis, galime daryti išvadą, kad šią nusikalstamą veiką (neteisėtas alkoholinių gėrimų gaminimas, laikymas ar realizavimas) vykdančių asmenų teistumas ne daug įtakoja jų nusikalstamos veiklos tęstinumą. Skirtingai nei sukčiavimų atvejais, minėtas nusikalstamas veikas daugiausiai vykdo neteisti asmenys ar teisti tik po vieną ar du kartus. Neužfiksuota atveju, kai asmenų teistumas būtų 5 ir daugiau kartų.

Tai, kad nusikalstamas veikas, susijusias su neteisėtu alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu, įvykdo anksčiau neteisti asmenys ar teisti tik vieną kartą, galima paaiškinti tuo, kad šios rūšies nusikalstamas veikas dažniausiai vykdo kaimuose gyvenantys, vyresnio amžiaus asmenys, kurie savęs nelaiko nusikaltėliais ir kurie tam tikrą vertybių sistemą jau yra suformavę. Praktikoje, tiriant ikiteisminio tyrimo medžiagas, susijusias su neteisėtu alkoholinių gėrimų (Telšių apskrityje vyrauja naminė degtinė) gamybos verslu bei apklausinėjant asmenis, gaminusius naminę degtinę, dauguma jų teigė, nežinoję, kad šie jų veiksmai užtraukia baudžiamąją atsakomybę. Dauguma jų įsitikinę, kad naminės degtinės gamyba asmeniniam vartojimui - tai tik teisės pažeidimas ir jie save laiko dorais Lietuvos piliečiais. Šiems įtariamiesiems nusikaltimai asocijuojasi tik su vagystėmis, plėšimais, turto prievartavimu bei kitomis nusikalstamomis veikomis prieš asmenį. Galbūt todėl šių įtariamųjų bei kaltinamųjų teistumų proporcingumas jų nusikalstamos veikos tęstinumui iškrenta iš visuotinai galiojančios nuostatos, kad jeigu asmuo buvo nuteistas už vieną nusikaltimą, yra didelė tikimybė, kad jis padarys ir kitą.

4. NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ EKONOMIKAI PREVENCIJA

„Prevenција – (lot. *praeventio* – išankstinis įspėjimas) – kontrolė, priežiūra; režimas; kelio užkirtimas; reguliavimas” [34.P.851].

Pastaraisiais metais skiriamas vis didesnis dėmesys nusikaltimų, o tame tarpe ir ekonominių nusikaltimų, prevencijai bei kontrolei.

Nusikaltimų prevencija – poveikio nusikalstamumui priemonė, kuria siekiama užkirsti kelią nusikaltimams, nustatant ir pašalinant bendrąsias nusikaltimų priežastis bei sąlygas, taip pat individualiai veikiant asmenis, kurie linkę daryti nusikaltimus ar ateityje gali tapti nusikaltėliais arba nusikaltimų aukomis.

Nusikaltimų kontrolė – poveikio nusikalstamumui priemonė, kuria siekiama mažinti nusikalstamumą ir neleisti viršyti socialiai priimtino lygmens aktyviais teisėsaugos institucijų veiksmais ir teisinio baudžiamojo poveikio priemonėmis, taip pat aktyviomis administracinėmis, ekonominėmis, socialinėmis, kitokio pobūdžio priemonėmis. Nusikaltimų prevencija ir kontrolė yra viena kitą papildančios poveikio nusikalstamumui priemonės ir kartu sudaro visa apimančią būdų, metodų, priemonių kompleksą, kurio tikslas – daryti griaujamąjį poveikį nusikalstamumui, todėl programoje šios sąvokos dažniausiai vartojamos kartu. Pagrindinis nusikaltimų prevencijos ir kontrolės uždavinys – kriminogeninių procesų plitimo stabilizavimas ir mažinimas bei atsakomybės neišvengiamumo principo efektyvus įgyvendinimas [16].

Dar 1993 metų gruodžio mėn. 18 d. Lietuvos Respublikos vyriausybė priėmė nutarimą Nr. 954 „Dėl Ekonominių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos“, kurioje buvo numatyta, kad vienas svarbiausiųjų Lietuvos valstybės uždavinių - sustabdyti ekonominių nusikaltimų plitimą. Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje yra numatyta vykdyti aktyvią politiką nusikalstamumo kontrolės srityje. Kad ši politika būtų sėkminga, būtina analizuoti nusikalstamumo priežastis (iš jų ir socialines), taip pat veiksmingiau taikyti nusikaltimų kontrolės bei prevencijos priemones. Reikia derinti teisėsaugos institucijų veiklą nusikaltimų prevencijos srityje su vykdomos Lietuvoje ekonominės ir socialinės sistemų reformos nuostatomis, laiku užkirsti kelią galimiems šios reformos kriminogeniniams padariniams, kompleksiškai šalinti esamus padarinius. Svarbiausias šios programos tikslas - nustatyti pagrindines problemas, susijusias su ekonominių nusikaltimų kontrole, šių nusikaltimų prevencijos kryptis bei uždavinius, taip pat numatyti priemones šioms problemoms spręsti ir uždaviniams įgyvendinti [14].

Žmogaus teisių ir laisvių apsauga yra svarbiausias nusikaltimų prevencijos ir kontrolės tikslas. Žmogaus teisių apsauga negali būti vykdoma pažeidžiant žmogaus teises.

2003 m. kovo 20 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. IX-1383 „Dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“ patvirtinta ši programa, kurioje tarp prioritetinių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės krypčių yra ir ekonominių bei finansinių nusikaltimų prevencija ir kontrolė.

Ekonominiais ir finansiniais nusikaltimais padaroma didelė žala valstybės ekonominei ir finansinei sistemai bei atskiriems jos subjektams, o kartu ir socialinei bei politinei sistemoms. Dėl savo specifikos – kėsiniškos objekto, nusikaltimų pobūdžio, nusikaltėlių asmenybės tipo – šių nusikaltimų prevencija ir kontrolė išskiriama kaip prioritetinė kryptis ir jai keliami šie uždaviniai:

- orientuoti teisėsaugos institucijas, rengti prevencijos ir kontrolės priemones ir taikyti jas nusikaltimams, kuriais valstybei, fiziniams ir juridiniams asmenims padaroma didelė materialinė žala: pinigų plovimas, sukčiavimai, turto pasisavinimas ar iššvaistymas ekonomikos srityje, netikrų pinigų gamyba ir realizavimas, kontrabanda, intelektinės nuosavybės teisių pažeidimai, mokėjimo kortelių klastojimas ir kompiuteriniai nusikaltimai;

- tobulinti teisėsaugos institucijų, atskleidžiančių ir tiriančių ekonomines ir finansines nusikalstamas veikas, sistemą, veiksmų koordinavimą, keitimąsi informacija, užtikrinti tinkamą bendradarbiavimą su atitinkamomis finansų ir kitomis institucijomis;

- tobulinti teisės bazę, reglamentuojančią ekonominių ir finansinių nusikaltimų prevenciją bei kontrolę, šalinti jos spragas ir valstybės institucijų veiklos trūkumus;

- plėtoti tarptautinį bendradarbiavimą, remti ir dalyvauti vidaus ir tarptautiniuose tyrimuose stebint bei analizuojant pinigų plovimo, kitų ekonominių ir finansinių nusikaltimų tendencijas, tarptautinę šių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės praktiką;

- vykdant pinigų plovimo prevenciją, teikti informaciją ir mokyti visuomenę, valstybės tarnautojus, kaip pažinti pinigų plovimo apraiškas ir su jomis kovoti;

- tobulinti teisinį, administracinį pasirengimą atskleisti, tirti ekonominius ir finansinius nusikaltimus, vykdomus naudojantis kompiuteriais, telekomunikacijomis, falsifikuotomis mokėjimo kortelėmis, stiprinti tarpžinybinį ir tarptautinį bendradarbiavimą [16].

Nusikalstamų veikų, sietinų su ekonominiais nusikaltimais, prevenciją bei kontrolę Lietuvos Respublikoje iš esmės, vykdo dauguma teisėsaugos institucijų, kadangi vienas iš pagrindinių jų uždavinių yra kovoti su teisės normų pažeidimais, šiuo atveju nusikalstamomis veikomis ekonomikai. Žinoma, pirmiausia su nusikalstamomis veikomis ekonomikai kovoja policija – kriminalinė policija (Kriminalinės policijos Kriminalinių nusikaltimų tyrimo tarnybų Ekonominių nusikaltimų tyrimo padaliniai – šios tarnybos veikla yra nukreipta išimtinai kovai su nusikalstamomis veikomis ekonomikai) bei viešoji policija. Vienas iš

policijos uždavinių yra nusikalstamų veikų ar kitų teisės pažeidimų prevencija, atskleidimas ir tyrimas [4].

Su nusikalstamomis veikomis finansų sistemai kovoja ir valstybinės mokesčių inspekcijos prie Finansų ministerijos bei finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos padaliniai. Šios institucijos vykdo išskirtinai tik nusikalstamų veikų bei teisės pažeidimų finansų sistemai prevenciją, o policijos komisariatų kriminalinės policijos nusikaltimų tyrimo skyrių ekonominių nusikaltimų tyrimo padaliniai tiria visas nusikalstamas veikas bei teisės pažeidimus ekonomikai bei ūkininkavimo tvarkai (įskaitant ir nusikalstamas veikas bei teisės pažeidimus finansų sistemai), vykdo jų prevenciją.

Teisėsaugos institucijų pateikiamos ataskaitos byloja, kad tiek Lietuvoje, tiek Telšių apskrityje iki 2002 metų buvo išaiškinama vis daugiau nusikalstamų veikų ekonomikai. Tai iš dalies paaiškinama ir ekonominius nusikaltimus tyrusių darbuotojų profesionalumu, kompetencija, sumanumu , geru operatyviniu darbu.

10 lentelė. Nusikaltimų ekonomikai išaiškinimo dalis %

	Išaiškinimo dalis %			
	1999 m.	2000 m.	2001 m.	2002 m.
Lietuvoje	59,2	62,3	60,7	74,2
Telšių apsk.	58,5	63,3	57,8	64,5
Mažeikių r.	47,4	55,8	28,0	60,9
Plungės r.	68,5	63,0	82,5	86,
Rietavo sav.	-	-	53,8	40
Telšių r.	59,6	71,0	67,1	71,1

Kaip minėjau darbe anksčiau, ekonominis nusikalstamumas statistiškai buvo vertinamas iki 2003 metų gegužės mėn. 1 dienos, t.y. iki 2000 metų baudžiamojo kodekso įsigaliojimo. Nuo 2003 metų gegužės mėn. 1 dienos analizuojamas tik atskirų nusikalstamų veikų ekonomikai nusikalstamumas bei jų išaiškinimo dalis.

Panagrinėsime darbe jau analizuotų nusikalstamų veikų ekonomikai, t.y. sukčiavimo bei neteisėto alkoholinių gėrimų gaminimo, laikymo ar realizavimo, išaiškinamumą ir šių veikų prevenciją Telšių apskrityje.

Sukčiavo bei nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu alkoholinių gėrimų gamyba, laikymu ar realizavimu, išaiškinimo dalis skiriasi.

11 lentelė. Sukčiavimų bei nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu, išaiškinamumo dalis %

	sukčiavimai				nusikalstamos veikos, susijusios su neteisėtu alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu			
	2001 m.	2002 m.	2003 m.	2004 m.	2001 m.	2002 m.	2003 m.	2004 m.
Telšių apskrityje	69	90	45	50,5	82	100	93	92
Telšių rajone	83	100	50	21	90	100	72	82
Plungės rajone	90	82	-	-	97	100	100	85
Mažeikių rajone	33	89	40	80	50	100	100	100
Rietavo savivaldybėje	-	-	-	-	-	-	100	100

Išaiškinamumas suprantamas kaip išaiškintų (perduotų teisminiam nagrinėjimui) nusikalstamų veikų skaičiaus santykis su užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiumi, išreikštas procentais. Tiriant statistinius duomenis, pastebime, kad tiek sukčiavimų, tiek nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėta alkoholinių gėrimų gamyba, laikymu ar realizavimu, Telšių apskrityje kiekvienais metais išaiškinama gana skirtingas procentas. Ypač tai pastebima nagrinėjant sukčiavimo atvejus. Nėra sukčiavimo išaiškinamumo nei didėjimo, nei mažėjimo tendencijos.

Ne tiek analizuojant nusikalstamų veikų, susijusių su sukčiavimais, išaiškinamumo statistinę dinamiką, o daugiau iš darbo patirties drįsčiau teigti, kad šiais metais įvykdytų sukčiavimų tyrimas yra daug sudėtingesnis nei 2000 – 2003 metais įvykdytų sukčiavimų. 2004 metais per analizuojamus 8 mėnesius Mažeikių rajone išaiškinta 80 % sukčiavimų, tačiau šių veikų užregistruota 2,4 karto mažiau nei Telšių rajone. (žr. 6 lentelę) Plungės rajone bei Rietavo savivaldybėje kol kas neišaiškinta nė vieno sukčiavimo. Negaliu teigti, kad tai pareigūnų nekompetencija ar darbo brokas. Daugelyje ikiteisminio tyrimo medžiagų yra nustatyti sukčiavimus įvykdę asmenys. Nusikalstamų veikų, susijusių su sukčiavimais, išaiškinimas bei tyrimas reikalauja daug laiko. Kartais tai trunka ištisus metus, todėl sukčiavimo išaiškinamumo procentas pakils, kai ikiteisminio tyrimo medžiagos bus perduotos teismui.

Analizuodami sukčiavimus, pastebime, kad oficialioji statistika tik iš dalies atskleidžia kriminogeninę situaciją. Daug nusikaltimų veikų, susijusių su sukčiavimu, lieka neužregistruota dėl įvairių priežasčių: nepasitikėjimo teisėsaugos institucijomis, nusikaltėlių keršto baimės, viešumo vengimo ir kitų. Realiai apibūdinti situaciją gali padėti tik įvairūs tyrimai, kurių pastaruoju metu atliekama nedaug dažniausiai dėl nusikaltimų kontrolės subjektų ribotų finansinių galimybių.

Tyrimai rodo, kad sukčiavimų Telšių apskrityje išaiškinama daug mažiau nei neteisėtų alkoholinių gėrimų gamybos, laikymo ar realizavimo atvejų. Sukčiavimus vykdytys nusikaltėliai tampa vis profesionalesni, labiau organizuoti. Ikiteisminiai tyrimai dėl nusikalstamų veikų, susijusių su sukčiavimais, yra pradedami tik gavus nukentėjusiojo skundą. Apie įvykdytas nusikalstamas veikas nukentėjusieji praneša dažnai praėjus keliems mėnesiams ar net metams, todėl šių nusikalstamų veikų išaiškinimas tampa gana sudėtingas. 2004 metais Telšių rajono policijos komisariato kriminalinės policijos nusikaltimų tyrimo skyriaus ekonominių nusikaltimų tyrimo poskyrio pareigūnai tyrė net 12 sukčiavimo atvejų, kai pareiškėjai kreipėsi į policiją dėl sukčiavimu jiems padarytos žalos, praėjus daugiau kaip metams laiko. Visais šiais atvejais pareiškėjas – juridinis asmuo, UAB „Ūkio banko lizingas“. Nesuprantamas pareiškėjo delsimas, informuojant teisėsaugos institucijas apie įvykdytus sukčiavimus. Pastaraisiais metais sukčiavimai vykdomi vis kvalifikuočiau klastojant dokumentus, naudojantis įvairiomis technologijomis, todėl šias nusikalstamas veikas išaiškinti darosi vis sunkiau.

Kokios yra nusikalstamų veikų, sietinų su sukčiavimais, priežastys?

Galima išskirti šias pagrindines sukčiavimų priežastis ir sąlygas:

- žmonių neužimtumas. Asmeniui, neturinčiam socialiai naudingo užsiėmimo, padidėja tikimybė nusikalsti;
- išsilavinimo stoka;
- ribotos valstybės galimybės teikti pakankamą socialinę pagalbą labiausiai socialiai pažeidžiamoms visuomenės grupėms;
- valstybės valdymo trūkumai, socialinių ir kitų institucijų negalėjimas tinkamai atlikti savo funkcijų, teisės aktų nesuderinamumas, neaukštas gyventojų pragyvenimo lygis ir didelė turtinė diferenciacija;
- nepakankamos galimybės tinkamai finansuoti valstybės institucijas, taip pat teisėsaugos ir kitas tiesiogiai su nusikaltimų prevencija ir kontrole susijusias institucijas. Dėl to šios institucijos nepajėgia tinkamai atlikti savo funkcijų, kartu silpnėja kontrolė ir didėja nusikalstamos veikos galimybės;

- teisėsaugos institucijų veiklos trūkumai, didelis neišaiškintų nusikaltimų skaičius ilgai užtrunkantys bylų tyrimai mažina visuomenės pasitikėjimą teisėsauga;

- augantis socialinis visuomenės mobilumas, kuris lemia ryšių su artimiausia aplinka (šeimos, giminystės) silpnėjimą;

- tam tikras regioninis skirtumas - žmonės koncentruojasi miestuose, todėl silpnėja socialinė kontrolė ir daugėja galimybių nusikalsti;

- ekonomikos plėtra, pokyčiai verslo srityje taip pat daro įtaką nusikalstamumui. Palyginti laisvai prieinama daugiau prekių ir vertybių. Atsirado daug didesnė mokėjimo priemonių įvairovė, tačiau tuo pat metu jos teikia daugiau galimybių, palankių nusikaltimams daryti.

Šių veiksnių ir kitų socialinių procesų tarpusavio sąveika daro įtaką nusikalstamumui, susijusiam su sukčiavimais.

Manau, kad, vykdant sukčiavimų prevenciją, daug dėmesio turėtų būti skiriama visuomenės informavimui apie galimus sukčiavimo būdus, nusikaltėlių naudojamus metodus. Telšių apskrityje nuolat informuojama žiniasklaida apie įvairius sukčiavimo būdus. Gyventojai skaito rajoninius laikraščius, klauso regioninės radijo stoties transliuojamas laidas, todėl juos nusikaltėliams darosi vis sunkiau apgauti, melagingai informuojant apie tariamą autoįvyki, tariamą įdarbinimą užsienyje, laimėtus pinigus loterijose ar panašiai.

Vis daugėja atvejų, kai asmenys kreipiasi į policijos komisariato atsakingus pareigūnus tiesiog norėdami suteikti informacijos, t.y. informuodami apie bandymą juos apgauti. Asmenys pateikia galimų nusikaltėlių naudojamus mobilaus telefono korinio ryšio numerius, praneša apie naujus galimus sukčiavimo būdus. Tai labai sveikintina. Tik esant abipusiam pasitikėjimui tarp visuomenės bei teisėsaugos institucijų, galimas efektyvus teisėsaugos institucijų darbas.

Kitos, nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu, priežastys, sąlygos, išaiškinimo problemos. Šių veikų Telšių apskrityje išaiškinama daug daugiau nei sukčiavimų (žr. 11 lentelę).

Neteisėti alkoholinių gėrimų gaminimo, laikymo ar realizavimo atvejai, priešingai nei sukčiavimai, dažniausiai nustatomi pareigūnų iniciatyva, t.y. turint informacijos apie neteisėtai vykdomą veiką. Dauguma (2003 metais – 80 %, 2004 metais – 96 %) šių nusikalstamų veikų Telšių apskrityje yra išaiškinama, t.y. nustatomi įtariamieji, kadangi pats nusikalstamos veikos faktas dažniausiai užfiksuojamas nusikalstamos veikos vykdymo metu.

Iš praktikos galiu teigti, kad patyręs operatyvinis policijos komisariato darbuotojas visada sulauks prie naminės degtinės „fabrikėlio“ ateinančių „dirbti“ asmenų bei naminės

degtinės gamybos proceso pradžios. Vadinas, šios rūšies nusikalstamų veikų išaiškinamumas labai priklauso pareigūnų informuotumo, patirties bei taktikos.

Valstybės politikoje skiriamas gana nemažas dėmesys veiklai, susijusiai su alkoholiniais gėrimais. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatyme įtvirtintos nuostatos, susijusios su alkoholio ir kitų produktų, kuriuose yra etilo alkoholio, gamybos prekybos, importo bei vartojimo ypatumais bei kontrole.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka, suderinta su Nacionaline sveikatos taryba, Lietuvos Respublikoje vykdomas alkoholio vartojimo, jo daromos ekonominės žalos sveikatai ir ūkiui monitoringas. Alkoholio vartojimo, jo daromos ekonominės žalos sveikatai ir ūkiui valstybinių ir žinybinių atrankinių statistikos tyrimų organizavimo teisinius pagrindus nustato Statistikos įstatymas. Nustatytos vietos, kuriose alkoholinius gėrimus vartoti draudžiama.

Savivaldybių tarybos turi teisę nustatyti ir kitas viešąsias vietas, kuriose draudžiama vartoti alkoholinius gėrimus ar atitinkamų grupių alkoholinius gėrimus.

Švietimo ir mokslo ministerija privalo parengti sveikatos ugdymo visose bendrojo lavinimo mokyklose ir kitose švietimo įstaigose programas bei įtraukti sveikatos ugdymo klausimus į naujai leidžiamus vadovėlius. Visos švietimo įstaigos, suderinusios su Sveikatos apsaugos ministerija, privalo į ugdymo programas įtraukti žinias apie alkoholinius gėrimus, jų daromą žalą sveikatai ir ūkiui, sveikatai palankios aplinkos, užkertančios kelią alkoholio vartojimo daromai žalai, sveikos gyvensenos formavimą.

Lietuvos radijo ir televizijos laidose ne rečiau kaip du kartus per savaitę ir ne mažiau kaip po 5 minutes bendro laiko televizijos žiūrovams ir radijo klausytojams patogiausiu laiku turi būti transliuojamos laidos sveikatos ugdymo klausimais [7].

Gaminti alkoholinius gėrimus galima tik turint atsakingų valstybės institucijų išduotas licencijas šiai veiklai. Šios veiklos licencijavimo tvarka bei sąlygos taip pat numatytos Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatyme. Tiesa, pastaruoju metu įstatymų leidėjas intensyviai diskutuoja apie naminės degtinės gamybos licencijavimo galimybes. Tai darbe buvo aptarta, aprašant nusikalstamų veikų, susijusių su alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu, nusikaltimo sudėtį bei ypatumus.

Akcentuotina, kad Telšių apskrityje asmenys, užsiimantys neteisėtu alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu, jaučia sąlyginį nebaudžiamumą ir dėl Teismų požiūrio į šias nusikalstamas veikas. Asmenims, įvykdžiusiems minėtas nusikalstamas veikas, neskiriamos bausmės, susijusios su realiu laisvės atėmimu. Teismai dažniausiai apsiriboja bausmėmis, kurios numato laisvės atėmimo atidėjimą arba baudą. Baudos taip pat skiriamos sąlyginai mažos. Šias nusikalstamas veikas vykdančias asmenys dažnai iš šio nelegalaus

verslo gauna ganėtinai daug pajamų ir už jų nusikalstamas veikas skiriamos baudos jų nebaugina.

2004 metų lapkričio mėnesį įvykusiame policijos komisariatų kriminalinės policijos nusikaltimų tyrimo skyrių ekonominių nusikaltimų tyrimo padalinių bei Lietuvos Respublikos valstybinės mokesčių inspekcijos akcizo skyriaus atsakingų darbuotojų pasitarime buvo sprendžiamas klausimas dėl asmenų, neteisėtai gaminančių, laikančių ar realizuojančių alkoholinius gėrimus apmokestinimo. Kompetetingi valstybinės mokesčių inspekcijos darbuotojai teigia, kad visi, tame tarpe ir neteisėtai pagaminti, laikomi ar realizuojami produktai, kuriuose yra etilo spirito, turi būti apmokestinami akcizu. Ši nuostata bus įgyvendinama artimiausiu metu ir tai, mano nuomone, bus gana veiksminga prevencinė priemonė, kovojant su neteisėtu alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu.

Kovai su neteisėtu alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu daug dėmesio skiria ne tik policijos kriminalinės policijos padaliniai, bet ir uniformuota policija, kuri taip pat tiria šias nusikalstamas veikas, vykdo šių veikų administracinę praktiką.

Administracinė atsakomybė už naminės degtinės, brogos arba kitų namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų gaminimą, įgijimą, laikymą, gabenimą ar realizavimą, kai gaminama, laikoma ar realizuojama mažiau kaip 10 litrų naminės degtinės ar brogos, numatyta Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (LR ATPK) 177 str. Nedenatūruoto etilo alkoholio, denatūruoto etilo alkoholio, techninio etilo alkoholio ir jų skiedinių (mišinių) gaminimas, laikymas, gabenimas, pardavimas ar kitoks realizavimas neturint leidimo užtraukia atsakomybę pagal LT ATPK 177² str.

Kaip minėjau, Žemaitijoje, Telšių apskrityje ir ypač Telšių rajone vyrauja neteisėtos veikos, susijusios su namine degtine, o ne su nedenatūruotu etilo alkoholiu, denatūruotu etilo alkoholiu, techniniu etilo alkoholiu ar jų skiediniais (mišiniais).

2004 metais per 8 mėnesius, Telšių rajono policijos komisariato viešosios (uniformuotos) policijos pareigūnai surašė 91 administracinės teisės pažeidimo protokolą, už naminės degtinės įgijimą, laikymą ar realizavimą. Per tą patį laikotarpį, dėl nedenatūruoto etilo alkoholio, denatūruoto etilo alkoholio, techninio etilo alkoholio ir jų skiedinių (mišinių) gaminimo, laikymas, gabenimo, pardavimo ar kitokio realizavimo, neturint leidimo, Telšių rajone surašytas tik 1 administracinės teisės pažeidimo protokolas.

Iš asmenų gaminusių, laikusių ar realizavusių naminę degtinę, vien 2004 metais per 8 mėnesius paimta 1 tona 480 litrų naminės degtinės bei 21 tona 952 litrai brogos.

Manau, kad aktyvi kova su administracinės teisės pažeidėjais, yra viena iš prevencijos krypčių, siekiant mažinti nusikalstamumą.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

1. Nėra visų pripažinto vieno ekonominio nusikaltimo apibrėžimo. Vyrauja gana platūs apibrėžimai, kuriuose numatyti šie kriterijai : veika vykdoma komercinėje - ūkinėje sferoje; veika susijusi su kaltininko tarnyba; veiklos tikslas – nustatyti valstybės nustatytos tvarkos ekonomikai reguliuoti pažeidimus; ši veika kelia pavojų sąžiningo ūkininkavimo principams kaip vertybei, ginamai įstatymo; siekiama neteisėtai praturtėti ar išvengti nuostolių kitų visuomenės ar atskirų jos grupių sąskaita.

2. Iki 2003 m. gegužės mėn. 1 d. buvo aiškiai išskirtas ekonominis nusikalstamumas, vertinamas jo augimo ar mažėjimo tendencijos, analizuojamos atskiros nusikalstamos veikos, pasireiškiančios kaip ekonominiai nusikaltimai. Informatikos ir Ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų Ministerijos statistikos skyriaus buvo patvirtintos nusikalstamos veikos (1961 metų baudžiamojo kodekso straipsniai), kurios priskiriamos prie nusikalstamų veikų, sietinų su nusikaltimais ekonomikai.

3. Nuo 2003 metų gegužės mėn. 1d. įsigaliojus 2000 metų baudžiamajam kodeksui bei reorganizavus policijos veiklą bei struktūrą, nebeiškiriama atskirų nusikalstamų veikų rūšių, kurių visumą būtų galima apibūdinti kaip ekonominius nusikaltimus. Ekonominis nusikaltimas įsiliejo į bendrą nusikalstamumo visumą. Nebeaiškus tokio sisteminio vieneto kaip ekonominis nusikalstamumas dydis, jo dinamika, paplitimas bei vyravimas Lietuvoje bei atskirose šalies apskrityse bei rajonuose.

4. Ekonominis nusikalstamumas 1999 – 2002 metais Lietuvoje augo, nors Telšių apskrityje šiuo laikotarpiu nepastebima ekonominio nusikalstamumo nei augimo, nei mažėjimo tendencijos. 2002 metų Telšių apskrityje gana žymus ekonominio nusikalstamumo mažėjimas, aiškinamas dideliu kiekiu 2001 metais iškeltų baudžiamųjų bylų ekonomikai bei daugiaepizodėmis baudžiamosiomis bylomis.

5. Vidutiniškai Lietuvoje tam tikram fiksuotam gyventojų skaičiui, ekonominių nusikaltimų tenka daugiau nei Telšių apskrityje bei atskiruose jos rajonuose. Apskrities socialiniai bei ekonominiai rodikliai lemia nusikaltimų ekonomikai skaičių toje apskrityje.

6. 2001 – 2004 metais Telšių apskrityje vyravo nusikalstamos veikos, susijusios su sukčiavimais bei naminės degtinės, brogos, kitų namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų, nedenatūruoto etilo alkoholio, denatūruoto etilo alkoholio, techninio etilo alkoholio ir jų skiedinių, aparatų jiems gaminti gaminimu, laikymu, gabenimu ar realizavimu.

7. Telšių apskrityje 2001 – 2004 metais 97 % nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu, tyrimo objektas yra

naminė degtinė ar broga ir tik 3 % - nedenatūruotas, denatūruotas etilo alkoholis ar jo skiediniai (mišiniai).

8. Telšių apskrityje vyraujantys sukčiavimo būdai: neatsiskaitoma už paimtas prekes; apgaule paimant prekes, panaudojant suklastotus dokumentus; apgaule užvaldant pinigus. Sukčiavimo būdu užvaldomi pinigai Telšių apskrityje: už tariamas prekes; už tariamas paslaugas, prisistačius pareigūnais ar valstybinių įmonių tarnautojais; už tariamus įvykius (sukčiavimai telefonu – pranešimai apie artimo asmens nelaimę); žadant įdarbinti užsienyje.

9. 51 % sukčiavimų, užvaldant pinigus, 2001 – 2004 metais Telšių apskrityje buvo įvykdyti nusikaltėliui fiziniams asmenims prižadant pristatyti prekes bei šio pažado nevykdant. 2003 -2004 metais Telšių apskrityje populiariausi sukčiavimai apgaule paimant prekes, panaudojant suklastotus dokumentus, sukčiavimai telefonu bei žadant įdarbinti užsienyje.

10. Nei sukčiavimų, nei nusikalstamų veikų, susijusios su alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu, nevykdo vien vyrai. 15 % sukčiavimų bei 11 % nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu alkoholinių gėrimų laikymu, gabenimu ar realizavimu, Telšių apskrityje 2001 – 2004 metais įvykdė moterys.

11. Nusikalstamas veikas, susijusias su sukčiavimais bei neteisėtu alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu, vykdančių asmenų amžius yra gana įvairus.

12. Asmenys, neturintys nesaistomi santuokinių ryšių padaro 53 % sukčiavimų bei 55 % nusikalstamų veikų, susijusių su alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu. Tai pagrindžiama mažesniu pareigos jausmu ar jo nebuvimu artimam žmogui.

13..Sukčiavimus daugiau vykdo - miestuose (rajonų centruose), o nusikalstamas veikas, susijusias su alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu, - kaimuose gyvenantys asmenys.

14. Negalima vienareikšmiškai teigti, kad šeimos sudėtis tiesiogiai įtakoja ar skatina daryti nusikalstamas veikas susijusias su sukčiavimais bei alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu.

15. Tyrimo metu nustatyta, kad teistumas, sukčiavimus Telšių apskrityje vykdančių asmenų nusikalstamumui, turi įtakos, bet mažai įtakoja, neteisėtai alkoholinius gėrimus gaminančių, laikančių ar realizuojančių asmenų nusikalstamumą.

16. Nusikalstamų veikų, sietinų su ekonominiais nusikaltimais, prevenciją bei kontrolę Lietuvos Respublikoje, iš esmės, vykdo dauguma teisėsaugos institucijų, bet pirmiausiai policija – kriminalinė policija (Kriminalinės policijos Kriminalinių nusikaltimų tyrimo tarnybų Ekonominių nusikaltimų tyrimo padaliniai – šios tarnybos veikla yra nukreipta išimtinai kovai su nusikalstamomis veikomis ekonomikai) bei viešoji policija.

17. Nusikalstamų veikų ekonomikai skaičius nuolat auga, tačiau jas išaiškinti kaskart vis sunkiau. Pastebimas nusikaltėlių profesionalumo ir organizuotumo augimas.

18. Telšių apskrityje ir ypač Telšių rajone nustatoma daug administracinės teisės pažeidimų, sietinų su naminės degtinės įgijimu, laikymu ar realizavimu, faktų. Aktyvi kova su administracinės teisės pažeidėjais, yra viena iš prevencijos krypčių, siekiant mažinti nusikalstamumą.

19. Atsižvelgdami į darbe išdėstytus faktus bei išvadas, drįstame siūlyti:

19.1 tiksliau apibrėžti ekonominio nusikalstamumo sąvoką bei analizuoti jo dydį, dinamiką bei paplitimą Lietuvoje ir atskiruose šalies regionuose;

19.2 gerinti su nusikalstamomis veikomis (sukčiavimais bei neteisėtas alkoholinių gėrimų gaminimas, laikymas ar realizavimas), kovojančių institucijų materialinį aprūpinimą;

19.3 stiprinti su sukčiavimais kovojančių institucijų bendradarbiavimą;

19.4 siekiant sumažinti sukčiavimų skaičių, pasinaudojant negaliojančiais asmens dokumentais bei įgyjant prekes išperkamosios nuomos būdu, užtikrinti, kad pardavėjai išsamiai išsiaiškintų, išsimokėtinai prekes perkančio asmens tapatybę, internetinėje duomenų bazėje tikrintų pateikto asmens dokumento galiojimą. Griežčiau reglamentuoti pardavėjo atsakomybę;

19.5 teisėsaugos institucijoms rengti prevencijos ir kontrolės priemonės ir taikyti jas nusikalstamoms veikoms, susijusioms su sukčiavimais bei neteisėtu alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu;

19.6 įvairiomis priemonėmis vystyti alkoholinių gėrimų vartojimo mažinimo programą;

19.7 per masinės informacijos priemones ir kitais būdais teikti informaciją bei mokyti visuomenę, kaip apsisaugoti nuo sukčiavimų bei kovoti su juo.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija: LR piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Vilnius: Teisinės informacijos centras prie Teisingumo ministerijos, 1996.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Vilnius: Teisinės informacijos centras prie Teisingumo ministerijos, tekstas su pakeitimais ir papildymais iki 2000 12 11.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
4. Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 90-2777.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 271 bei 310 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 271(1) straipsniu įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 38-1356.
6. 1968 m. Visuotinių žmogaus teisių deklaracija// Žmogaus teisės: Tarptautinių dokumentų rinkinys. Vilnius: Mintis, 1991.
7. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymas // Valstybės žinios, 1995, Nr. 44-1073.
8. Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 10,12,17,18 ir 34 straipsnių papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr.47 – 1548.
9. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės Departamento išvada „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 10,12,17,18,ir 34 straipsnių papildymo įstatymo projekto // 2004-07-29 Nr. IXP – 3709 , Vilnius
10. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas // Mokesčių žinios., 1997. Nr. 4, Nr. 5.
11. Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas // Valstybės žinios. – 2001, Nr. 99-3515.
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999-2000 metų veiklos programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo // Valstybės žinios. - 1999, Nr. 114-3316.
13. Ekonominių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa“ // Valstybės žinios, Nr. 13-333.
14. Ekonominių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa // Valstybės žinios. - 1993. Nr. 72-1355.
15. Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos programa // Valstybės žinios , 1999, Nr. 10-220.
16. Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa // Valstybės žinios, 2003, Nr. 32-1318.

17. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerijos įsakymas Nr. 543 // Valstybės žinios, 1996, Nr. 43-1060).

Leidiniai

18. Apanavičius M. Nusikaltimai asmeninei piliečių nuosavybei. Vilnius: Spauda, 1969.
19. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Vilnius: Eugrimas, 2000.
20. Bliuvšteinas J. Statistika ir tikrovė // Kriminalinė justicija. T. 4 – Vilnius, 1995.
21. Dapšys A., Jovaišas K. Ekonominiai nusikaltimai ir jų prevencijos Lietuvoje kryptys // Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką. – Vilnius, LTEI, 1995.
22. Draknienė A., Stauskienė E. Nusikaltimai nuosavybei Lietuvos ir kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose. Vilnius: VU leidykla, 1998.
23. Justickis V. Kriminologija. Vilnius: LTU, 2001. D. 1.
24. Justickis V. “Organizuotas nusikalstamumas. Ekonominiai pagrindai” // Jurisprudencija, 2001, T. 20(12).
25. Klimas T. Šiuolaikinis nusikalstamumas.- Kaunas, 2002
26. Kuklianskis S., Burda R. Nusikaltimų ekonomikai tyrimo taktikos bendrieji ypatumai.- Vilnius, 1998.
27. Lietuviškoji Tarybinė enciklopedija. T. 6. LEL. South Boston, USA, 1955.
28. Lukoševičius V., Paulavičius K., Stankevičius P. Ekonomikos teorijos įvadas. (metodinė mokymo priemonė). VPU,-Vilnius, 1994.
29. Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 1999. – Vilnius, 2000.
30. Piesliakas V. Ekonominiai nusikaltimai Europos valstybių bei JAV teisėje // Kriminalinė justicija: Lietuvos policijos akademijos mokslo darbai.-Vilnius, 1993.
31. Rudzkis T., Panomariovas A. „Sukčiavimo draudimo sferoje kriminologinio paplitimo tyrimo teorinio modelio prielaidos“ // Jurisprudencija, 2002, T. 31(23).
32. Stanevičius V. Baudžiamoji teisė. Kaunas: Spauda, 1925.
33. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
34. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Žodynas, 2002.
35. Алексеев А.И. Геросимов С.И. Сухарев А.Я. Криминологическая профилактика, теория, опыт, проблемы.-Москва, 2001.
36. Большой экономический словарь. Под. Ред. А.Н. Азрилияна. – Москва, 1996. С. 506-507.
37. Цитович П. Очерк понятий торгового права - Киев, 1986,

38. Гаухман. Л.Д., Максимов.С.В. Ответственность за преступления против собственности. Москва: Юристь, 1997.
39. Кочой М. В. Ответственность за корыстные преступления против собственности. Москва: Юристь, 2000.
40. Никщлаева М. А. Лычников Д. С. Неверов А. Н. Идентификация и фальсификация пищевых продуктов. –Москва, 1996. С. 41.
41. Свенсон Б. Экономическая преступность. – Москва, 1987
42. Яковлев А.М. Социология экономической преступности. – Москва, 1988, С. 51.
43. Wiener I.A. Economic crime from the jurisprudential. – Economic crimes.

Interneto puslapiai

44. www.nplc.lt/sttat/atas/ird/1z.
45. www.nplc.lt/sttat/atas/ird/2z.
46. www.nplc.lt/sttat/nus/
47. www.nplc.lt/sttat/atas/ird/ekr/
48. <http://www.policija.lt>
49. <http://www.vrm.lt>
50. <http://www.ldb.lt>
51. <http://www.std.lt>

SANTRAUKA

Ekonominis nusikalstamumas bei atskiros nusikalstamų veikų ekonomikai rūšys, užima svarbią vietą Lietuvoje vis augančiame nusikalstamume. Ekonominio nusikalstamumo augimas, sąlygojamas nusikaltėlių profesionalumo bei organizuotumo augimu. Būtent nusikalstamomis veikomis ekonomikai, nusikaltėliai užvaldo didžiules pinigų sumas, padaroma didelė žala valstybei ar asmenims.

Nusikalstamų veikų ekonomikai skaičius Lietuvoje nuolat auga ir niekas nėra apsaugotas nuo nusikalstamo kėsینimosi.

Kiekviename Lietuvos regione, atskirose apskrityse bei rajonuose yra savitas nusikalstamų veikų ekonomikai rūšių paplitimas bei vyravimas. Telšių apskrityje bei atskiruose jos rajonuose populiariausios yra nusikalstamos veikos, susijusios su sukčiavimais bei neteisėtu alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu.

Teisėsaugos institucijos, visais įmanomais būdais bei priemonėmis kovoja su šiomis nusikalstamomis veikomis, tačiau ne visada pakanka gerų norų. Siekiant efektyviai kovoti su sukčiavimais bei neteisėtu alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu, reikia nuodugniai išanalizuoti šių nusikalstamų veikų struktūrą, tendencijas, nusikalstamas veikas skatinančius veiksnius, charakterizuoti jas vykdančius asmenis.

Šiame magistro baigiamajame darbe analizuojama ekonominio nusikalstamumo bei Telšių apskrityje vyraujančių nusikalstamų veikų, susijusių su sukčiavimais bei neteisėtu alkoholinių gėrimų gamyba, laikymu ar realizavimu, samprata, teisinis vertinimas, būklė, šių nusikalstamų veikų dinamika, tendencijos, minėtas nusikalstamas veikas darančių asmenų ypatybės, su sukčiavimais bei neteisėtu alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ar realizavimu, kovojančių institucijų veikla bei prevencijos priemonės.

Darbe naudojama naujausia (iki 2004 metų rugsėjo mėnesio) statistinė informacija, analizuotos 432 baudžiamosios bylos bei ikiteisminio tyrimo medžiagos, susijusios su sukčiavimais bei neteisėtu alkoholinių gėrimų gamyba, laikymu ar realizavimu, tirti 140, minėtas nusikalstamas veikas įvykdžiusių asmenų, kriminologiniai ypatumai, nemaža magistranto praktinio darbo, kovojant su nusikalstamomis veikomis ekonomikai bei ūkininkavimo tvarkai, patirtis, analizuojamos praktinės situacijos.

SUMMARY

Economical criminality and various kinds of criminal activities to economics take a significant part in overall Lithuanian criminality.

The growth of economical criminality is determined by more professional and more organized level of criminals. It is mainly criminality through economics which brings the biggest harm to the country and its people and when criminals steal the biggest sums of money.

The number of various criminal activities to economics is constantly growing and none can escape from this. Separate region, districts and municipalities have separate and different distribution and spread of economical criminalities. Telsiai municipality and its districts hold the most popular economical criminalities that are connected with fiddling and illegal production, holding or realization of alcoholical drinks.

Legal institutions are fighting with these criminal cases with all possible tools and methods, but not always it is enough. In order to eliminate effectively criminal cases such as: fiddling and illegal production, holding or realization of alcoholical drinks – it is necessary to analyze properly the structure of these criminal cases, tendencies, stimulating aspects and define the persons involved.

This Paper of Master's covers the analysis of economical criminal and other criminal cases connected with fiddling and illegal production, holding or realization of alcoholical drinks in Telsiai district. Beside analysis, the paper covers its legal assessment and conditions, dynamics and tendencies, characteristics of people performing such criminal cases, activities of the institutions engaged in the struggle against the criminality and tools of prevention.

The work holds the newest (up till September of 2004) statistics, 432 analyzed criminal cases and pretrial materials connected with fiddling and illegal production, holding or realization of alcoholical drinks, 140 persons involved in the mentioned cases, were investigated. Also it embraces the peculiarities of criminology, the description of practical work experienced by the author of this Master thesis while struggling with economical criminology and analysis of practical situations.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

2 lentelė. Gyventojų skaičius Telšių apskrityje 2003 m. (tūkst.)

	Lietuva	Telšių r.	Mažeikių r.	Plungės r.	Rietavo sav.
Gyventojų skaičius	3475,6	57,7	67,2	44,2	10,7
Miesto	2326,2	32,8	46,1	23,6	4
Kaimo	1149,4	24,9	21,1	20,6	6,7
Kaimo gyv. dalis proc.	33,1	43,1	31,4	46,6	62,6

Priedas Nr. 2

3 lentelė. Gyventojų tankumas Telšių apskrityje (žm.sk./km²)

	1998	1999	2000	2001	2002
Lietuva	56,7	56,7	56,6	53,2	53
Plungės r.	33,9	34	41,6	40	40
Mažeikių r.	63,6	63,5	57,3	55,1	55
Rietavo sav.	-	-	19,6	18,2	18,1
Telšių r.	42,6	42,6	42,7	40,0	39,8

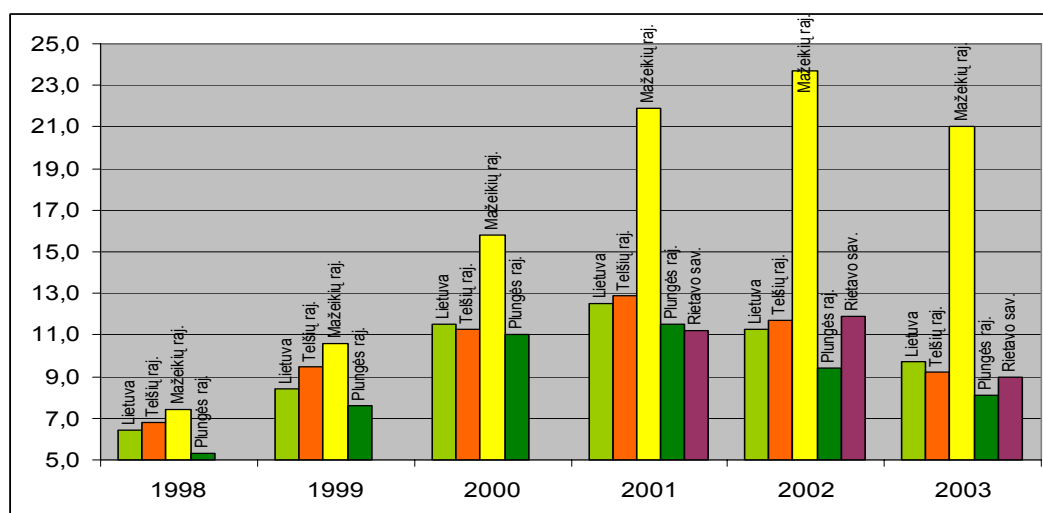
Priedas Nr. 3

4 lentelė. Gyventojai pagal amžiaus grupes
(proc., 2001 m. gyventojų surašymo duomenimis)

	Vaikai ir jaunimas (0 - 29 metai) (proc.)	Vidutinio amžiaus (30 – 60 metų) (proc.)	Pensinio amžiaus (60 metų ir vyresni) (proc.)
Telšių r.	42,5	37,7	19,8
Mažeikių r.	45	40	15
Plungės r.	43,3	38	18,7
Lietuva	42,7	38	19,3

Priedas Nr. 4

3 grafikas. Vidutinio metinio nedarbo lygio Telšių apskrityje ir Lietuvoje dinamika 1998 – 2003 metais

Priedas Nr. 5

5 lentelė. Lyginamieji duomenys apie užregistruotus ir išaiškintus ekonominius nusikaltimus apskrityse 2000 – 2001 metais

Nr.		Užregistruota		Išaiškinamumas %	
		2000	2001	2000 m.	2001 m.
1	VISO RESPUBLIKOJE	4712	5605	62,3	60,7
2	Alytaus apsk.	234	162		
3	Alytaus m.	70	47	56,0	43,8
4	Alytaus r.	10	9	50,0	76,5
5	Druskininkų m.	37	60	72,4	51,5
6	Lazdijų r.	22	22	62,5	40,0
7	Varėnos r.	95	24	85,9	40,0
8	Kauno apsk.	672	895		
9	Kauno m.	325	499	32,9	40,8
10	Birštono m.	3	4	66,7	80,0
11	Jonavos r.	38	43	72,9	75,0
12	Kaišiadorių r.	30	29	47,9	32,4
13	Kauno r.	84	117	71,7	60,2
14	Kėdainių r.	109	126	77,2	69,8
15	Prienų r.	33	32	35,5	43,2
16	Raseinių r.	50	45	68,2	69,8
17	Klaipėdos apsk.	266	407		
18	Klaipėdos m.	98	208	29,5	62,2
19	Neringos m.	1	0	100	0
20	Palangos m.	17	34	56,5	54,8
21	Klaipėdos r.	32	65	81,6	87,3
22	Kretingos r.	39	27	78,7	48,0
23	Skuodo r.	23	24	60,9	70,4
24	Šilutės r.	56	49	36,6	45,6
25	Marijampolės apsk.	203	138		
26	Marijampolės	118	44	80,5	39,1
27	Kalvarijos sav.		10		22,2
28	Kazlų Rūdos sav.		13		23,1
29	Šakių r.	30	31	75,0	53,1
30	Vilkaviškio r.	55	40	63,0	39,2
31	Panevėžio apsk.	391	539		
32	Panevėžio m.	212	298	57,1	74,5
33	Biržų r.	39	48	59,1	48,6
34	Kupiškio r.	19	17	66,7	65,0
35	Panevėžio r.	66	121	57,1	89,7
36	Pasvalio r.	29	18	71,4	64,7
37	Rokiškio r.	26	37	50,0	23,5
38	Šiaulių apsk.	354	599		
39	Šiaulių m.	144	314	59,8	52,2
40	Akmenės r.	34	40	55,0	54,2
41	Joniškio r.	32	36	88,1	57,1
42	Kelmės r.	29	60	75,8	66,1
43	Pakruojo r.	27	40	59,3	76,2
44	Radviliškio r.	52	52	73,2	71,4
45	Šiaulių r.	36	57	76,5	59,1
46	Tauragės apsk.	92	119		
47	Jurbarko r	40	36	58,3	70,2

48	Pagėgių sav.		12		11,1
49	Šilalės r.	15	33	44,4	79,4
50	Tauragės r.	37	38	62,8	48,8
51	Telšių apsk.	152	199		
52	Mažeikių r.	58	60	55,8	28,0
53	Plungės r.	43	60	63,0	82,5
54	Rietavo sav.		13		53,8
55	Telšių raj.	51	66	71,0	67,1
56	Utenos apsk.	139	164		
57	Visagino m.	38	24	62,5	61,3
58	Anykščių r.	15	22	40,0	37,5
59	Ignalinos r.	7	9	100	50,0
60	Molėtų r.	11	17	63,6	76,9
61	Utenos r.	54	75	51,5	88,6
62	Zarasų r.	14	17	47,4	31,6
63	Vilniaus apsk.	1382	1573		
64	Vilniaus m.	1112	1310	74,8	64,9
65	Elektrėnų sav.		22		73,3
66	Šalčininkų r.	39	30	66,0	63,9
67	Širvintų r.	10	25	50,0	36,0
68	Švenčionių r.	11	15	83,3	46,7
69	Trakų r.	72	34	56,6	69,6
70	Ukmergės r.	27	25	40,5	65,5
71	Vilniaus raj.	111	112	86,1	91,3

P

Priedas Nr. 6

7 lentelė. Nusikaltimų ekonomikai rūšys Lietuvoje bei Telšių apskrities rajonuose 2001 – 2002 metais

BK str.	Nusikaltimo rūšis	Lietuvoje		Mažeikių rajone		Plungės rajone		Rietavo sav.		Telšių rajone	
		2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002
207	Oficialaus dokumento suklastojimas ar oficialaus dokumento realizavimas ar panaudojimas	905	1405	15	7	5	0	0	1	7	8
274	Sukčiavimas	1166	2503	12	3	33	7	5	0	12	4
275	Turto pasisavinimas arba iššvaistymas	1052	929	10	14	0	0	0	0	8	6

277	Turtinės žalos padarymas apgaule arba piktnaudžiaujant pasitikėjimu	243	89	6	0	0	0	0	0	3	0
282	Kyžio priėmimas	88	39	0	0	0	0	0	0	0	0
284	Papirkimas	18	19	1	0	0	0	0	0	0	0
285	Piktnaudžiavimas tarnyba	41	53	1	0	0	0	0	0	0	0
287	Tarnybos įgaliojimų viršijimas	4	9	0	0	0	0	0	0	0	0
289	Tarnybinis suklastojimas	25	210	0	0	0	0	0	0	0	0
306	Vertimasis neteisėta komercine, ūkine, finansine ar profesine veikla	18	10	0	0	0	0	0	0	0	0
307	Neteisėta įmonės veikla	14	12	0	0	0	0	0	0	0	0
309	Falsifikuotų prekių gaminimas, realizavimas ar laikymas	4	4	0	0	0	0	0	0	1	0
310	Naminės degtinės, brogos, kitų namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų, nedematūruoto etilo alkoholio, denatūruoto etilo alkoholio, techninio etilo alkoholio ir jų skiedinių, aparatų jiems gaminti gaminimas, laikymas, gabenimas ir realizavimas	347	198	2	6	5	6	1	2	9	4
310 ¹	Apmokestinamų prekių neteisėtas laikymas, gabenimas ar realizavimas	17									
311	Vartotojų apgaule	2	4	0	0	0	0	0	0	2	1
312	Kontrabanda	104	204	0	0	0	0	0	0	0	0
315	Privedimas prie bankroto	5	3	0	0	0	0	0	0	0	0
316	Skolininko nesąžiningumas ir apgaule	19	25	2	1	0	0	0	0	0	0

321	Piktnaudžiavimas pasitikėjimu komercinėje, ūkinėje ar finansinėje veikloje	12	12	1	0	0	0	0	0	0	0
322	Aplaidus apskaitos tvarkymas	228	219	3	2	0	2	0	0	3	8
323	Apgaulingas apskaitos tvarkymas	225	210	2	0	0	0	0	0	0	0
327	Netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimas, laikymas arba paleidimas apyvarton	919	658	7	9	15	19	6	2	12	3
327 ¹	. Netikrų mokėjimo kortelių gaminimas ar neteisėtas disponavimas jomis	15	73	0	1	1	2	0	0	0	1
329	Operacijų su pinigais ar vertybiniais popieriais norminių aktų pažeidimas	13	7	0	0	0	0	0	0	0	0
329 ¹	Banko paskolos gavimas apgaule	15	28	0	0	0	0	0	0	0	0
329 ²	Piktybinis vengimas sugrąžinti paskolą	4	1	0	0	0	0	0	0	0	0

Priedas Nr. 7

8 lentelė. Lietuvoje bei Telšių apskrityje per 2003 metų 8 mėnesius bei 2004 metų 8 mėnesius įvykdyti nusikaltimai, sietini su nusikaltimais ekonomikai bei ūkininkavimo tvarkai

BK str.	Nusikaltimo rūšis	Lietuvoje		Mažeikių rajone		Plungės rajone		Rietavo sav.		Telšių rajone	
		2003	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004
182	Sukčiavimas	1828	1950	17	10	1	9	0	1	8	24
183	Turto pasisavinimas	598	443	8	3	1	2	0	0	2	1
184	Turto iššvaistymas	176	180	5	2	0	1	0	0	0	2
201	Neteisėtas namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų, nedenatūruoto, denatūruoto ar techninio etilo alkoholio, jų skiedinių (mišinių) ir aparatų jiems gaminti gaminimas, laikymas, gabenimas ar realizavimas	206	281	0	1	1	2	0	1	7	7
213	Netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimas, laikymas ar realizavimas	894	723	1	5	4	5	0	1	6	5
222	Apgaulingas apskaitos tvarkymas	205	224	0	0	0	0	0	0	2	0
225	Kyšininkavimas	60	46	0	0	0	0	0	0	1	0
300	Dokumento suklastojimas ar suklastoto dokumento panaudojimas ar realizavimas	1751	2610	16	6	5	5	2	1	5	6

Priedas Nr. 8

9 lentelė. Baudžiamieji nusižengimai, sietini su nusikalstamomis veikomis ekonomikai bei ūkininkavimo tvarkai Lietuvoje bei Telšių apskrityje per 2003 ir 2004 metų 8 mėnesius

BK str.	Nusikaltimo rūšis	Lietuvoje		Mažeikių rajone		Plungės rajone		Rietavo sav.		Telšių rajone	
		2003	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004	2003	2004
182	Sukčiavimas	92	127	4	0	0	0	0	0	1	0
183	Turto pasisavinimas	21	18	0	0	0	0	0	0	0	0
184	Turto iššvaistymas	10	8	0	0	0	0	0	0	0	0
201	Neteisėtas namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų, nedenatūruoto, denatūruoto ar techninio etilo alkoholio, jų skiedinių (mišinių) ir aparatų jiems gaminti gaminimas, laikymas, gabenimas ar realizavimas	280	317	5	2	8	11	4	3	7	32